

Ի՞նչ ԿԱՐԾԻՔԻ ԵՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԸ
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ ՍԱՄԻՆ 8

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՊՎԻԹ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՎՈՐ ԿԱՍԿԱԾԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԽԱՓԱՆՍԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՍԱՆ
ԻՐԱՎԱՉԱՓՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆ՝
ԸՍՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ 14

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՊՐԵՏԱ ՍՐՉՈՒՄԱՆՅԱՆ
ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ՇԱՀԱԳՐԳՈՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ՝
ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱՐԱՆ ԴԻՄԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՆԱԽԱԳՐՅԱԼ 22

ՅԵՆԱ ՓՈՐՅՈՒՅԵՔ
ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻՆՔ 30

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԼԵՎՈՆ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
ԽԱԲԵՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄ ՎՍՏԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ ՉԱՐԱՇԱՀԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿՈՎ
ԳՈՒՅՔԱՅԻՆ ՎՆԱՍ ՊԱՏՃԱՌԵԼՈՒ ՀԱՆՑԱԿԱԶՄԻ
ԾԱՆՐԱՑՆՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ 38

ՄԱՍՈՒԳ ՀԵՅԳԱՐԻ
ԱՆՉԱՓԱՀԱՄՆԵՐԻ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԻՐԱՆԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 46

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ
ՀՀ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ 54

ԻՆՉ ԿԱՐԾԻՔԻ ԵՆ ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՅԵՅԱԿԱՐԳԻ ՄԱՍԻՆ

Քննարկման փուլում է ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգը, որի վերաբերյալ ամսագրի համարներում կներկայացնենք դատավորների դիրքորոշումներն ու վերաբերմունքը: Մեր գրուցակիցն է ՀՀ վճարելի դատարանի դատավոր, իրավագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր, Հայաստանի (Սլավոնական) համալսարանի պրոֆեսոր Սերժիկ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԸ:

ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգում կա մի կամարտահայտություն՝ կապված Արդարադատության խորհրդի գործունեության հետ՝ Արդարադատության խորհրդին հարկ է օժտել սահմանադրական այնպիսի գործառնություններով, որոնցով այն ի գործու կլինի գործուն դեր կատարել դատական իշխանության ու ինքնուրույնության ապահովման հարցերում: Այս առումով նոր իրավակարգավորման կարիք ունեն ԱԽ ձևավորման, իշխանության այլ ինստի-

տուտների (այդ թվում՝ ՀՀ ԱԺ, ՀՀ Նախագահի, ՀՀ կառավարության) հետ դրա փոխհարաբերություններին, ինչպես նաև այս մարմնի կազմին և լիազորությունների շրջանակին վերաբերող հարցերը:

- Պարոն Ավետիսյան, ինչպե՞ս եք դա ընկալում, ի՞նչ լուծումներ և կոնկրետ գործողություններ եք պատկերացնում՝ «գործուն դեր կատարել» ասելով:

- Ինչպես դատական համակարգում, այնպես էլ հանրային կյանքում ՀՀ արդարադատության խորհուրդն առավելապես ընկալվում է որպես դատավորին «պատժող» մարմին, ինչով թերագնահատվում է այս մարմնի ենթադրվող դերն ու նշանակությունը: ՀՀ արդարադատության խորհրդի (ԱԽ)՝ որպես դատական մարմնի հանրային դերակատարության վերաիմաստավորումը, գործունեության արդյունավետության բարձրացումը պայմանավորված են մի շարք խնդիրներով, ուստի դատաիրավական բարեփոխումների շրջանակներում անհրաժեշտ է ձեռնարկել դրանց լուծմանն ուղղված որոշակի միջոցառումներ, մասնավորապես՝

1. ԱԽ-ն պետք է ապահովի դատավորների կարգապահական պատասխանատվության հիմքերի հստակ, կանխատեսելի և միասնական ընկալում.
2. ԱԽ որոշումները պետք է դիտարկել ՀՀ իրավական ակտերի համակարգի համատեքստում, այլ խոսքով՝ դրանց նորմատիվ բնույթից ելնելով՝ այդ որոշումները պետք է պարտադիր լինեն իրավակիրառ մարմինների համար.
3. ԱԽ-ն կարող է ուղղորդել դատարանների գործունեությունը, հանդես գալ

դատավորների անկախության երաշխիքների, նրանց նշանակման, ազատման, խրախուսման կամ պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ հարցերով օրենսդրական նախաձեռնությամբ.

4. անհրաժեշտ է քննարկել ԱԽ որոշումների վերանայման հնարավորության հարցը.

5. ապահովել ԱԽ նիստերի քննության հրապարակայնության սահմանները.

6. հստակեցնել ԱԽ որոշումների նախագծերի գործընթացում խորհրդի կազմում ընդգրկված իրավաբան գիտնականների մասնակցության հարցերը.

7. նախատեսել ԱԽ անդամների կողմից հատուկ կարծիք ներկայացնելու հնարավորություն.

8. ապահովել օրինական ուժի մեջ չմտած դատական ակտերի պարագայում կարգապահական վարույթի հարուցման անթույլատրելիության օրենսդրական կարգավորում:

Հստակեցման կարիք ունի նաև այն հարցը, թե արդյոք գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ դեռևս կայացված չլինելու պարագայում դատավորը կարող է ենթարկվել կարգապահական պատասխանատվության, եթե այո, ապա ո՞ր դեպքերում:

9. Սահմանել՝ դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթի հարուցումը մերժելու մասին ԱԽ որոշումը պետք է պատճառաբանվի, թե ոչ:

10. Նախատեսել ԱԽ-ի գործունեության արդյունավետության, ինչպես նաև դատավոր անդամների անկախության բարձրացման նպատակով վերջիններիս գործունեությունը կասեցնելու հնարավորություն (պահպանելով աշխատավարձը և գործունեության երաշխիքները):

ԱԽ-ի գործունեությանն առնչվող հիմնահարցերը կարելի է շարունակել: Ամփոփելով ասվածը՝ կարող ենք փաստել, որ սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում ՀՀ ԱԽ դերակատարությունը պետք է բարձրանա՝ ի շահ դատական իշխանության անկախության և արդյունավետ արդարադատության:

- ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգում դատական իշխանությանը վերաբերող մասում կամարտահայտություն կա՝ կապված եռաստիճան դատական համակարգը երկաստիճանով փոխելու հետ, ի՞նչ էք կարծում, 1995 թվականի սահմանադրական բարեփոխումներից հետո, երբ փոխվեց դատական համակարգն իր ողջ կառուցվածքով, գործառույթներով ու լիազորություններով, որքանո՞վ է տեղին և հարիր, որ այսքան տարի հետո, երբ հանրությունը և ինչու չէ նաև դատավորները հարմարվել են այս՝ գործող դատական համակարգին, հետ վերադառնալը հին՝ նախկին համակարգին: Ի՞նչ կասեք այս ուղղությամբ:

- Հայտնի է, որ ցանկացած դատական մոդել (դատական համակարգ) ունի ինչպես ակնհայտ առավելություններ, այնպես էլ բացասական կողմեր:

Երկաստիճան, եռաստիճան կամ բարդ կառուցվածք ունեցող դատական համակարգերը, ելնելով պատմական, տարածքային, սոցիալ-տնտեսական, ազգային և բազմաթիվ այլ գործոններից, մի երկրում կարող են արդյունավետ լինել, մյուսում՝ ոչ:

Այդ կապակցությամբ ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի նախագծի 2.6.2 կետում իրավացիորեն նշվում է. «(...) Բոլոր դեպքերում ժողովր-

դավարական և իրավական պետությունում դատական համակարգը պետք է կառուցվի որոշակի օրինաչափություններից բխող հստակ սկզբունքների վրա:

Ուստի դատական ատյանների տեսակը, քանակը, իրավասությունը կամ դրանց հարաբերակցությունը որոշելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, թե դրանց ամբողջությունը որքանով կարող է երաշխավորել անձի դատական պաշտպանության իրավունքի իրացումը, դատարանի մատչելիությունը, դատավարության խնայողականությունը, դատական վերանայման արդյունավետությունը, իսկ վերջնարդյունքում՝ նաև երկրում իրականացվող արդարադատության պատշաճ որակը:

Վերոնշյալ արդյունքի նվաճման հայեցակարգային մոտեցումները (առանձին-առանձին կամ համակցության մեջ) հանգում են հետևյալներին, որոնց հանգամանորեն անդրադարձ կկատարվի սահմանադրական բարեփոխումների փաթեթի մշակման փուլում»:

Այդ կապակցությամբ ՀՀ նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի նիստերից մեկում ՀՀ նախագահը հանձնաժողովի ուշադրությունն է հրավիրել այն հանգամանքի վրա, որ սահմանադրական բարեփոխումների փաթեթը մշակելիս անհրաժեշտ է մասնագիտական քննարկումներ անցկացնել համապատասխան գերատեսչությունների ներկայացուցիչների և այլ շահագրգիռ մարմինների և անձանց հետ:

Այս տեսանկյունից պետք է փաստել, որ դատական իշխանության, դատական համակարգի կառուցվածքի, գործառույթների և արդարադատության համակարգին առնչվող այլ հիմնահարցերի սահմանադրական բարեփոխումների գործում զգալի դերակատարություն կարող են ունենալ դատավորները: Ուստի ճիշտ և նպատակահարմար կլինի գործող դատական համակարգում ձևավորել աշխատանքային խումբ (ընդգրկելով դատավորներին, համակարգում աշխատող հմուտ իրավաբաններին), որը կմշակի և մասնագիտական հանձնաժողովին կներկայացնի համապատասխան առաջարկություններ:

Նպատակահարմար կլինեք, եթե ՀՀ նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովում ընդգրկված լինեք դատական համակարգի ներկայացուցիչ (օրինակ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահը կամ պալատների նախագահներից մեկը):

- Արդյո՞ք մինչդատական վարույթի գործերն այնքան շատ են, որ դրա համար առաջին ատյանի դատարանի կազմում ստեղծվի «ինքնուրույն դատական օղակ»: Նպատակահարմար չէ՞ նույն դատարանի կազմում ավելացնել դատավորների քանակը, որոնք կգրադվեն միայն մինչդատական վարույթի գործերով:

- Ինչ վերաբերում է դատական համակարգի մարմինների վերաբերյալ Ձեր հարցին, իմ կարծիքը հետևյալն է. հայեցակարգի նախագծում նշված է. «Ուշադրության է արժանի դատական ատյանների քանակի կրճատումը (եռաստիճանից՝ երկաստիճանի)՝ երկրորդ ատյանում վերաքննության և վճռաբեկության լիազորությունները ներառելու պայմանով»:

Այս մոտեցումը ենթակա է լուրջ գիտական քննարկումների, նամանավանդ դատական ակտերի վերաքննիչ և վճռաբեկ վերանայման մոդելների 15-ամյա փորձը (առանձին թերություններով հանդերձ) իմ կարծիքով ցույց է տվել ներկա-

յիս եռաստիճան դատական համակարգի արդյունավետությունը:

Բավական է նշել դատական նախադեպի ինստիտուտի կայացման գործում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դրական գործունեությունը:

Երկրորդ ատյանում վերաքննության և վճռաբեկության լիազորություններ նախատեսելը, այլ խոսքով՝ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատական ատյանները մեկ դատական մարմնում միավորելը, շատ խոցելի տեղեր կունենա ինչպես կազմակերպչական, այնպես էլ գործառնության, անկախության երաշխիքների և այլ առումներով:

Հարկ է նշել, որ նախկին Գերագույն դատարանի լուծարման հիմնական փաստարկն այն էր, որ դատական ակտերի վերանայման բոլոր ատյանները կենտրոնացված էին մեկ մարմնում:

Գտնում են, որ վերաքննիչ և վճռաբեկ ատյանները պետք է պահպանել: Աշխարհում չկա այդպիսի Վճռաբեկ դատարան, որն իր մեջ ներառի նաև վերաքննության վարույթ: Վերաքննիչ և վճռաբեկ վարույթները երկաստիճան դատական համակարգում ներառելը հնարավոր կլինի միայն Գերագույն դատարան ստեղծելու պարագայում (վերապահելով վերաքննության առանձին լիազորություններ):

Ակնհայտ է, որ դատական համակարգի բարեփոխումների արդյունքում մենք պետք է ունենանք արդարադատության այնպիսի համակարգ, որն էապես նպաստելու է դատական իշխանության անկախությանը, դատական ատյանների արդյունավետ գործունեությանը՝ ապահովելով մատչելիությունը, ողջամիտ ժամկետում արդար դատաքննության իրավունքի իրականացումը, վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքներն ընդունելու հայեցողության պարզեցումը:

Մեր սեփական փորձը ցույց է տալիս, որ վերաքննության և վճռաբեկության այն մոդելներն են արդյունավետ, երբ վերանայման ատյանները, կաշկանդված չլինելով բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններով և պահանջով, ելնելով արդարադատության շահերից, կարող են դուրս գալ այդ շրջանակներից և կայացնել համապատասխան դատական ակտ:

Դա է պահանջում մարդու իրավունքների արդյունավետ դատական պաշտպանությունը: Վերջին տարիներին մենք որդեգրեցինք այդ ճանապարհը՝ ամրագրելով իրավական դիրքորոշումներ նախադեպային որոշումներում:

Ուրախությամբ պետք է նշենք, որ ՀՀ նոր քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծում այդ մոտեցումը հստակ ամրագրվել է՝ նշելով այն դեպքերը, երբ Վերաքննիչ կամ Վճռաբեկ դատարանները կարող են դուրս գալ բողոքի շրջանակներից:

Կարևոր են համարում նաև այն հանգամանքը, որ վերաքննության և վճռաբեկության վերանայման վարույթները միմյանցից պետք է էականորեն տարբերվեն, միմյանց չկրկնեն:

Կարծում են՝ ուշադրության է արժանի նաև այն իրողությունը, որ կարճ ժամանակահատվածում մենք 3-րդ անգամ ենք փորձում ձևավորել նոր դատական համակարգ, ինչը բացասաբար է անդրադառնում ոչ միայն իրավական համակարգի, այլ նաև հանրային կյանքի վրա: Շարունակվող բարեփոխումներն օրինաչափ երևույթ են, սակայն «բարեփոխել» եզրույթը չի նշանակում, որ ամեն անգամ պետք է անցում կատարել լրիվ նոր համակարգի:

Ամփոփելով ասվածը՝ գտնում են, որ պետք է պահպանել եռաստիճան դատական համակարգը և առաջին հերթին օրենսդրական մակարդակով արդյունավետ

լուծում տալ առկա խնդիրներին:

ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված ՀՀ վճռաբեկ դատարանին վերապահված օրենքի միատեսակ կիրառության գործառնության արդյունավետ ապահովման, ինչպես նաև օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների զսպումների և հակակշիռների համատեքստում նպատակահարմար կլինե՞ր դատական իշխանության գործունեությանը, դատական համակարգին վերաբերող, ինչպես նաև իրավունքի տարբեր ճյուղերի կողմից կարգավորվող, այդ թվում նաև անձանց պատասխանատվություն սահմանող օրինագծերը Ազգային ժողովում ընդունվեն՝ հաշվի առնելով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կարծիքը:

Ծիշտ և նպատակահարմար կլինե՞ր ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումները պարտադիր լինե՞ին ոչ միայն ստորադաս դատարանների, այլ նաև իրավակիրառ այլ մարմինների համար:

Մինչդատական վարույթի գործեր քննող և այլ մասնագիտացված առաջին ատյանի դատարաններ ստեղծելը կարևոր և արդիական խնդիր է:

Որպես տարբերակ, հնարավոր է նաև այդ հարցը լուծել մասնագիտացում ունեցող դատավորների քանակն ավելացնելով՝ առանց առանձին դատական ատյաններ ստեղծելու:

Բոլոր դեպքերում, նույն դատավորը չի կարող պրոֆեսիոնալ և պատշաճ արդարադատություն իրականացնել և՛ քրեական, և՛ վարչական, և՛ զինվորական, և՛ մինչդատական վարույթի, և՛ առանձնահատկություններ ունեցող այլ գործերով:

Կարևոր խնդիրներից է նաև այն, որ առանձին կատեգորիայի գործեր (օրինակ՝ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների վերաբերյալ) քննվեն ոչ թե միանձնյա, այլ կոլեգիալ (երեք դատավորի կազմով), ինչն ընդունված է աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում: Ուստի անհրաժեշտ է որոշել՝ դատական ո՞ր մարմնին կարող են ընդդատյա լինել վերոնշյալ գործերի քննությունը:

Տարբեր երկրներում ստեղծված են մասնագիտացված դատարաններ (օրինակ՝ նմանատիպ գործերի քննությունը վերապահված են հատուկ դատարաններին կամ վերադաս դատական ատյաններին):

Հայաստանի Հանրապետությունում, օրինակ, նշված տեսակի գործերը կարող են կոլեգիալ կազմով քննել մարզային առաջին ատյանի դատարանները, իսկ մնացած գործերը, այդ թվում՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հետ կապված, նույն ատյանի տեղամասային դատարանները:

- Եթե նայենք վիճակագրությանը և դատարանների ու դատավորների գերծանրաբեռնվածության աստիճանին, ինչպե՞ս եք պատկերացնում այս պայմաններում երկաստիճան դատական համակարգի գործունեությունը:

- Ես արդեն նշեցի, որ Հայաստանում երկաստիճան դատական համակարգը, այդ թվում՝ Ձեր կողմից նշված պատճառաբանությամբ, արդյունավետ չի լինելու:

- Ի վերջո, եթե դատարաններում այդքան մեծաթիվ ու մեծաքանակ գործեր են քննվում, դա չի՞ նշանակում, որ դատարաններին վստահում են, որ դիմում են:

- Դատարանների նկատմամբ վստահության խնդիրը հավերժ խնդիրներից է, որը միշտ լինելու է հասարակության և պետության ուշադրության կենտրոնում:

Դրա մասին է վկայում նաև այն, որ դատարան դիմող քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց հոսքը աճում է: Վստահության աստիճանը պետք է բարձրացնել ամենօրյա աշխատանքով, դատավորի անձնական օրինակով և բազմաթիվ այլ գործոններով:

Դատարանի նկատմամբ վստահությունը, ի թիվս այլ պատճառների, պայմանավորված է նաև գործող օրենսդրության անկատարության և անհստակության հանգամանքով: Այդ պայմաններում դատավորի գործունեությունը երբեմն դառնում է անկանխատեսելի, հակասական, թերի:

Հուսանք, որ դատաիրավական բարեփոխումների արդյունքում կունենանք ավելի կատարյալ օրենսդրություն:

- Ինչպե՞ս եք պատկերացնում երդվյալ ատենակալների մասնակցությամբ դատավարությունների իրականացման հնարավորության նախատեսումը:

- Երդվյալ ատենակալների մասնակցությամբ արդարադատության իրականացումը մի շարք պատճառներով նպատակահարմար չեմ համարում: Դրա մասին է վկայում նաև միջազգային փորձը: Այն հանգամանքը, որ պրոֆեսիոնալ դատավորների կողմից կայացված դատական ակտերի կապակցությամբ առկա են դժգոհություններ, դեռևս չի նշանակում, որ այդ հիմնահարցը կարելի է հաղթահարել վերոնշյալ ինստիտուտի ներմուծմամբ:

Հարվարդի համալսարանի պրոֆեսոր Հարոլդ Բերմանն իրավացիորեն նշել է, որ դեռևս որևէ մեկին չի հաջողվել հիմնավորել, որ երդվյալ ատենակալների դատարանները նպաստում են դատական սխալների նվազեցմանը և արդարադատության արդյունավետությանը:

Ուրի փորձը վկայում է, որ երդվյալ ատենակալների մասնակցությամբ կայացվող դատական ակտերի շուրջ 1/3-ը բեկանվում են վերադաս դատական ատյանների կողմից՝ որպես կանոն, քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ թույլ տալու հիմքով:

Անփոփելով վերոգրյալը՝ անհրաժեշտ է փաստել, որ սահմանադրական և դատաիրավական բարեփոխումները բարդ, կարևոր և արդիական գործընթացներ են, որոնց բնորոշ են քաղաքական, իրավական, սոցիալ-տնտեսական, բարոյա-հոգեբանական և այլ առանձնահատկություններ, ուստի վերը նշված և այլ հիմնարար հարցերի վերաբերյալ կարող են լինել տարբեր տեսակետներ, որոնք պետք է բազմակողմանի քննարկման առարկա դառնան:

Հարցազրույցը վարեց
Ամայյա ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԸ

ԱՊՐԷԼ – ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

**REASONABLE SUSPICION AS A CONDITION FOR USE
AS PREVENTIVE MEASURES ACCORDING TO THE DRAFT
OF THE NEW CRIMINAL CODE**

**DAVIT AVETISYAN
PRESIDENT OF THE CRIMINAL CHAMBER
OF THE CASSATION COURT OF THE RA,
LAWYER EMERITUS OF THE RA
PHD IN LAW, PROFESSOR**

Court considering a petition arrest, choosing measure of restraint, should not be limited to the factual and legal assessment of actions of the perpetrator, especially if these estimates depends question form a preventive measure against the accused. If the position of the Court of Cassation from the perspective of the current law is legitimate and thinks that, in practice, it would have no problems, and then the same can not be said with regard to the provisions of the Project. In contrast to the existing laws, which do not involve an arrest solely on the basis of reasonable suspicion, as required and other circumstances; in the Project only reasonable suspicion sufficient to arrest those who accused of grave and especially grave crimes? Therefore, here the Court of Cassation's position may be the cause of some problems from the standpoint of human rights, as in the Criminal Code there are a number of crimes in which even a slight qualification gaffe (inaccuracy), but in terms of unfair law minister also deliberate error can turn misdemeanor to a felony, and as a result it ensures the arrest for a period of one month without extra bases. As a classic example of the above, it can be noted particularly the definition of crimes of booty and holdup.

Keywords: arrest, reasonable suspicion, measure of restraint, precedent-related case of the Cassation court of the RA

**ОБОСНОВАННОЕ ПОДОЗРЕНИЕ КАК УСЛОВИЕ ПРИМЕНЕНИЯ
В КАЧЕСТВЕ МЕР ПРЕСЕЧЕНИИ СОГЛАСНО ПРОЕКТУ
НОВОГО УГОЛОВНОГО КОДЕКСА**

**ДАВИД АВЕТИСЯН
ПРЕДСЕДАТЕЛЬ УГОЛОВНОЙ ПАЛАТЫ
КАССАЦИОННОГО СУДА РА,
ЗАСЛУЖЕННЫЙ ЮРИСТ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ**

Суд, рассматривающий ходатайство об аресте, выбирая меру пресечения, не должен быть ограничен в фактической и юридической оценке действия лица, совершившего преступление, особенно если от этих оценок напрямую зависит вопрос вида меры пресечения по отношению к обвиняемому. Если прецедентная позиция Кассационного суда с точки зрения действующего закона правомерна и считает, что на практике не возникнет проблем, то же самое нельзя сказать с точки зрения положений Проекта. В отличие от действующих законов, которые не предусматривают арест только на основании обоснованного подозрения, необходимы также и другие обстоятельства. Согласно Проекту только обоснованного подозрения достаточно для ареста лиц, обвиняемых в совершении тяжких и особо тяжких преступлений. Поэтому здесь прецедентная позиция Кассационного суда может стать причиной некоторых задач с точки зрения защиты прав человека, так как в Уголовном кодексе есть ряд преступлений, в квалификации которых даже незначительная оплошность (неточность), а с точки зрения недобросовестного служителя закона также и умышленная ошибка, может превратить преступление средней тяжести в тяжкое преступление, и в результате обеспечить применение ареста сроком на один месяц без дополнительных оснований. Как классический пример вышесказанного, можно отметить особенности квалификации таких преступлений как грабеж и разбойное нападение.

Ключевые слова: арест (заключение под стражу), обоснованное подозрение, мера пресечения, прецедентная позиция Кассационного суда РА

Բանալի բառեր - կալանք, հիմնավորված կասկած, խափանման միջոց, ՀՀ վճարելի դատարանի նախադեպային դիրքորոշում

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՀԱՍՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական սլախատի նախագահ,
ՀՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

ՀԻՄՆԱՎՈՐ ԿԱՍԿԱԾԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԽԱՓԱՆՄԱՆ ՄԻՋՈՅՆԵՐԻ

ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԻՐԱՎԱՉԱՓՈՒԹՅԱՆ ԴԱՅՄԱՆ՝

ԸՍՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊՐԷԻ ՆԱԽԱԳԾԻ

Քյան խնդիրների լուծման պատշաճ հնարավորություն ապահովելու անհրաժեշտությամբ, մյուս կողմից՝ դա հակասում է իր իրավունքների և ազատությունների սահմանափակում թույլ չտալու անձի շահագրգռվածությանը: Այս տարբերությունները ստիպում են փնտրել փոխզիջումային լուծումներ՝ քրեական դատավարությունում անձի, հասարակության և պետության շահերի հավասարակշռված պաշտպանություն ապահովելու նպատակով¹:

Նման լուծումների ամբողջական տրամաբանություն է ընկած նաև նոր քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի հիմքում, որում, ելնելով հենց քրեական գործերի քննության և լուծման ընթացքում հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունը իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքների հիման վրա ապահովելու հայեցակարգային² ուղղությունից (1.16 կետ), ինչպես նաև դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու հանգամանքից՝ հիմնովին փոփոխության է ենթարկվել խափանման միջոցների, մասնավորապես՝ կալանավորման ինստիտուտը: Փորձ է արվել արմատապես վերանայելու կալանավորում կիրառելու հիմքերը, պայմանները, ընթացակարգերը, սահմանվել են որոշակի լրացուցիչ երաշխիքներ կալանավորում կիրառելու դեպքերը նվազեցնելու համար և այլն: Այդուհանդերձ, դրականի հետ միաժամանակ գոյություն ունեն լուծումներ, որոնք առանձին դեպքերում կարող են առաջացել նոր հարցեր: Այս առումով հատկապես խնդրահարույց է խափանման միջոց կիրառելու այնպիսի պայմանի բովանդակության և սահմանների որոշման հարցը, ինչպիսին է «հիմնավոր կասկած» հասկացությունը:

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումները կոչված են ապահովելու ողջ իրավական համակարգի և, մասնավորապես, քրեական արդարադատության ժողովրդավարացումը, անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը: Անվիճելի է, որ իրավական պետության անբաժան հատկանիշներից մեկը օրենքի և իրավունքի գերակայությունն է, պետական մարմինների, պաշտոնատար անձանց և անձի փոխհարաբերություններում կամայականության ու ապօրինությունների անթույլատրելիությունը, ինչպես նաև պետական հարկադրանքի սահմանափակումը միայն այն դեպքերով, երբ այն իրոք անհրաժեշտ է հասարակության և այլ անձանց շահերի պաշտպանության համար:

Քրեական գործերի քննության ընթացքում դատավարական հարկադրանքի միջոցները կիրառելիս հատկապես սուր է դրսևորվում քրեական դատավարության երկու հիմնական հակադրությունների՝ հանրային և մասնավոր շահերի բախումը: Մի կողմից՝ մեղադրյալի նկատմամբ հարկադրանքի միջոցների ընտրությունը պայմանավորված է քրեական դատավարու-

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն

Քրեական դատավարություն

«Հիմնավոր կասկած» հասկացության բովանդակության և սահմանների որոշման արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ Նախագծում (116-րդ հոդված) հիմնավոր կասկածը մի դեպքում՝ ներկայացվում է որպես խափանման միջոց կիրառելու պայման (մաս 1-ին), մյուս դեպքում՝ ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների մեջ մեղադրվող անձի սկզբնական կալանքի և այլընտրանքային առանձին խափանման միջոցների կիրառման բավարար հիմք (մաս 3-րդ): Վերջին դեպքում չի պահանջվում խափանման միջոց կիրառելու անհրաժեշտությունը հիմնավորող լրացուցիչ հանգամանքներ՝ 1) մեղադրյալի փախուստը կանխելը, 2) մեղադրյալի կողմից հանցանք կատարելը կանխելը, 3) մեղադրյալի կողմից իր վրա օրենքով կամ դատարանի որոշմամբ դրված պարտականությունների կատարումն ապահովելը:

Եթե միայն ծանր և առանձնապես ծանր հանցանքի մեջ մեղադրվելու դեպքում միայն հիմնավոր կասկածի հիմքով անձի նկատմամբ կալանքի կիրառումը համարվում է իրավաչափ, ապա բնականաբար խնդիր է առաջանում դրա բովանդակությունը և սահմանները հստակ որոշելու, որպեսզի անբարեխիղճ իրավակիրառողների կողմից այն չարաչափումների չենթարկվի: Այստեղ է, որ հարց է առաջանում, թե ինչ պետք է հասկանալ հիմնավոր կասկած ասելով, այն ի՞նչ բովանդակություն ունի և արդյո՞ք դատարանն իրավունք ունի ստուգելու և զննահատելու հիմնավոր կասկածի բովանդակությունը և որոշելու դրա սահմանները: Այս հարցերի պատասխանը Նախագծում տրված չեն, կամ գոնե հստակ չեն, ինչը և պատճառ է հանդիսանում մասնագետների շրջանում խորը հակասությունների առաջացման, հատկապես, երբ խոսքը վերաբերում է միայն այդ հիմքով կալանք կիրառելուն³: Միայն հանցանքի ծանրությանը կալանավորման իրավաչափության հարցերին մենք արդեն անդրադարձել ենք, ուստի չկրկնվելու համար այստեղ այդ հարցը չենք քննարկի, այլ միայն հիմք կրնդունենք այն, որ այդ կարգավորումը համահունչ է միջազգային չափանիշներին⁴:

Մինչդառանկան վարույթում կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու համար հիմնավոր կասկածի առկայությունն ունի հիմնարար նշանակություն, քանզի դրա բացակայության պայմաններում անձի ազատության ցանկացած սահմանափակում կհամարվի ի սկզբա-

նե ապօրինի՝ անկախ այլ պայմանների առկայությունից: Այլ կերպ՝ հիմնավոր կասկածի առկայությունը և հաստատվածությունը *sine qua non* պայման է կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառելու համար, ինչն ամրագրված է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում⁵: Խոսելով հանցագործություն կատարած լինելու «**հիմնավոր կասկածի**» մասին՝ Եվրոպական դատարանը դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «**կասկածի հիմնավորվածությունը**», որին համապատասխան պետք է իրականացվի ձեռքարկումը և կալանավորումը, հանդիսանում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի «**c**» ենթակետում սահմանված՝ կամայական ձեռքարկության և կալանավորման դեմ երաշխիքի կարևոր մասը...»⁶: Այսինքն՝ ի սկզբանե հիմնավոր կասկածի առկայության պահանջը կոչված է երաշխիք ծառայել կամայական ձեռքարկման և կալանավորման դեմ: Այն յուրօրինակ երաշխիք է նաև արդար դատաքննության ապահովման համար, քանզի թույլ է տալիս ապահովագրել անձին՝ անհիմն կալանավորելուց հետո նրա նկատմամբ ճնշում գործադրելով խոստովանական ցուցմունք կորզելու, այլ անձանց դեմ ցուցմունք տալու հարկադրվելու վտանգից, ինչպես նաև քրեական հետապնդման մարմիններից այնպիսի տեղեկություններ կամ տվյալներ հաղորդելուն հարկադրվելուց, որոնք կարող են հետագայում նրա կալանավորման կամ դատապարտման համար արդարացում ծառայել⁷: Ասվածից հետևում է, որ քրեական հետապնդման մարմինները պետք է ներկայացնեն կասկածը հիմնավորող որոշակի փաստական հանգամանքներ, իսկ դատարանի հետևությունները կասկածի հիմնավորվածության վերաբերյալ պետք է լինեն պատճառաբանված, այսինքն՝ կասկածը պետք է ունենա որևէ հիմնավորում⁸: Կասկածը չի կարող հիմնված լինել սոսկ այն հավաստիացման վրա, որ առկա է ստույգ, բայց և գաղտնի տեղեկություն⁹: Կալանքի հիմնավորվածության կարևոր տարրերից են կասկածների արժանահավատությունն ու բարեխիղճությունը¹⁰: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է ընդգծել, որ հիմնավոր կասկածը չի կարող հասկացվել վերացականորեն, այլապես այն կիմաստագրվի՝ չծառայելով իր նպատակին: Եվրոպական դատարանը մշակել է հիմնավոր կասկածի հիմնավորման որոշակի չափանիշ, որը հիմնվում է «փաստերի կամ տեղեկությունների առկայության վրա, որոնք հնարավորություն

կտային անաչառ դիտորդին եզրակացնելու, որ տվյալ անձը հնարավոր է, որ կատարած լինե՞ր հանցանք: Սակայն պարտադիր չէ, որ կասկածը հիմնավորող փաստերը բավարարեն այն նույն սանդղակին, որն անհրաժեշտ է անձի դատապարտումը կամ նրա նկատմամբ մեղադրանք առաջադրելը հիմնավորելու համար, քանի որ այդ փաստերը կարող են հայտնաբերվել ավելի ուշ՝ քրեական գործի քննության փուլում»¹: Դատարանը, մասնավորապես՝ **Լաքզովն ընդդեմ Ռուսաստանի** 2002 թվականի փետրվարի 28-ի գանգատի ընդունման որոշման մեջ մեկնաբանելով «կասկածի աստիճանը» նշում է, որ քննչական մարմինները պարտավոր չեն հավաքել այնպիսի ապացույցների համակցություն, ինչպես մեղադրանք առաջադրելու դեպքում: Փաստերը, որոնք կասկած են առաջացնում չպետք է օժտված լինեն այն աստիճան արժանահավատությամբ, որքան մեղադրանք առաջադրելու դեպքում, ինչպես նաև քրեական գործով վարույթի հետագա փուլերի ընթացքում:

Հարկ է նաև նկատել, որ Եվրոպական դատարանի սկզբնական շրջանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ դատարանը հիմնավոր կասկածի բովանդակությունը ներկայացնում է հիմնականում փաստերի և տեղեկությունների կամ ապացույցման չափանիշի տեսանկյունից, մինչդեռ վերջին շրջանի նախադեպերում դատարանը որոշակիորեն ընդարձակել է հիմնավոր կասկածի բովանդակությունը և դրանում ներառել է նաև արարքի իրավաբանական գնահատականը:

Այս առումով ուշագրավ է հասկանալես Խաչատրյանը և այլք ընդդեմ Հայաստանի /գանգատ թիվ 23978/06/ գործով 2012թ. նոյեմբերի 27 վճիռը, որում դատարանը մասնավորապես արձանագրել է, որ անձին կարելի է կալանավորել 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի /գ/ ենթակետի համաձայն՝ միայն քրեական վարույթի համատեքստում համապատասխան իրավական մարմնի մոտ տանելու նպատակով նրա կողմից հանցանք կատարելու կասկածանքի հիման վրա... Բացի փաստացի կողմը հաշվի առնելուց, որը հիմնականում քննարկման առարկան է, նման կասկածի լրացուցիչ պահանջները, որ փաստերը պետք է հիմնավոր լինեն, ներպետական իրավունքի համաձայն, կարող է պատճառաբանված կերպով համարվել **քրեական արարքը**: Այսպիսով, հատկորեն չի կարող լինել «հիմնավոր կասկած» այն դեպքում, երբ

արարքները, որոնք սահմանվել են կալանավորված անձի նկատմամբ չի սահմանում հանցակազմ այն ժամանակ, երբ կատարվել են այդ արարքները (տե՛ս *Kandzhov v. Bulgaria*, թիվ 68294/01, par. 57, 2008 թվականի նոյեմբերի 6): ...Դատարանը, հետևաբար, պետք է քննի այն հարցը, թե արդյոք դիմումատուների ձերբակալումը և կալանքը եղել են «օրինական»՝ համաձայն 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի և արդյոք նրանց՝ ազատությունից զրկելը հիմնված է եղել իրենց կողմից կատարած «հանցանքի» հիմնավոր կասկածի վրա:

/.../ Դատարանը նշում է, որ այն ժամանակ, երբ դիմումատուները կատարել են վերոնշյալ արարքները՝ այլընտրանքային ծառայության վայրն ինքնական լքելը, ըստ Հայաստանի օրենսդրության, չի համարվել հանցանք: Նման հանցանք ներառվել է ԲՕ-ում միայն 2006 թվականի հունիսի 1-ից, որը ուժի մեջ է մտել 2006 թվականի հուլիսի 1-ին, իսկ սա հաջորդում է սույն գործի հանգամանքներին: Սա իրականում սահմանվել է ներպետական մակարդակում, մասնավորապես՝ Գլխավոր դատախազի կողմից, ով այս հիմքերով դիմումատուների գործերը ներպետական դատարաններում լրացուցիչ քննության ուղարկելուց հետո, որոշեց դադարեցնել քրեական վարույթները: ԲՕ-ի 361-րդ և 362-րդ հոդվածները վերաբերել են միայն ծառայություն իրականացնողներին և սխալմամբ են կիրառվել դիմումատուների նկատմամբ: **Փաստորեն, դիմումատուների այն արարքները, որոնց համար նրանք մեղադրվել են և որոնք հիմք են հանդիսացել նրանց կալանքի համար, տվյալ ժամանակահատվածում գործող ներպետական իրավունքի համաձայն՝ հանցանք չեն համարվել: Դատարանը, հետևաբար, եզրակացնում է, որ դիմումատուներին ազատությունից զրկելը հիմնված չի եղել իրենց կողմից կատարած «հանցանքի» հիմնավոր կասկածի վրա Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի /գ/ ենթակետի իմաստով**:

Ինչպես տեսնում ենք, ՄԻԵԴ-ը հիմնավոր կասկածի բովանդակությունը չի սահմանափակում միայն անձին մեղսագրվող արարքի փաստական կողմի վերաբերյալ փաստերի կամ տեղեկատվության առկայությամբ, դրան հավելում է նաև այդ փաստերին տրված իրավական գնահատականը՝ արարքի որակումը: Դատարանի դիրքորոշումից աներկբայորեն հետևում է, որ կալանք կիրառող մարմինները պարտավոր են մախևառաջ անձին մեղսագրվող արարքներին

Քրեական դատավարություն

զնահատական տալ քրեախրավական տեսանկյունից և որոշեն, թե արդյոք անձին մեղսագրվող արարքը պարունակում է քրեական օրենսգրքով նախատեսված համապատասխան հանցակազմի հատկանիշներ, թե ոչ և դրանից հետո որոշեն կալանք կիրառելու այլ հիմքերի և պայմանների առկայության կամ բացակայության հարցը: Աավածից հետևում է, որ եթե խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման փուլում անձին մեղսագրվող արարքը չի պարունակում քրեական օրենսգրքով նախատեսված որևէ հանցակազմի հատկանիշներ կամ ինչպես ՄԻԵԴ-ն է նշում, բացակայում է կատարած «հանցանքի» հիմնավոր կասկածը, ապա այդ պայմաններում կալանքի կամ այլ խափանման միջոցի կիրառումը կոլիտվի անօրինական և կամայական ՄԻԵԿ 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի /գ/ ենթակետի իմաստով՝ անկախ այլ պատճառաբանություններից: Այստեղից հետևություն, որ Եվրոպական դատարանը կանոն է սահմանում այն մասին, որ ազգային դատարանները պարտավոր են կալանքի միջնորդության քննարկման փուլում «հիմնավոր կասկած» հասկացության շրջանակներում ստուգեն անձին մեղսագրվող արարքի իրավաբանական որակման իրավաչափությունը: Ինչը բնականաբար պետք է իր արտացոլումը գտնի մերպետական օրենսդրությունում կամ գոնե դատական պրակտիկայում:

Հարկ է նկատել, որ հիմնավոր կասկածի վերաբերյալ վերոնշյալ մեկնաբանությունները կիրառվում են նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի մասնաճյուղի իրավունքում:

Վահրամ Գևորգյանի վերաբերյալ 2011թ. փետրվարի 24-ի ԵԿԴ/0678/06/10 որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել. «.../ Կալանավորման պայմանների թվում հատուկ կարևորություն ունի անձի կողմից իրեն վերագրվող հանցագործությունը կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, որի առկայությունը հավաստելուց հետո միայն հնարավոր է անդրադառնալ կալանավորման հիմքերին: Ավելին, եթե առկա չէ անձի կողմից հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված՝ կալանավորման հիմքերի առկայության հարցի քննարկումն այլևս անիմաստ է: Հիմնավոր կասկածի հետ մեկտեղ կալանավորման պայմաններ են նաև համապատասխան քրեախրավական որակմամբ հարուցված քրեա-

կան գործի առկայությունը, գործի նյութերում անձին որպես մեղադրյալ ներգրավելու մասին որոշման առկայությունը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածով սահմանված տարիքը, որոշակի խումբ անձանց համար, օրինակ՝ պատգամավորներ, դատավորներ, անձեռնմխելիության պարտադիր հաղթահարումը: Մեկնաբանելով անձի ազատության սահմանափակման համար անհրաժեշտ պայմանը՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անձին ազատությունից զրկելու համար անհրաժեշտ է հիմնավոր կասկած առ այն, որ նա իրավախախտում է կատարել, ընդ որում՝ յուրաքանչյուր դեպքում կասկածը պետք է լինի ողջամիտ: Գիրքորոշում սահմանելով այն մասին, որ կասկածը պետք է լինի ողջամիտ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «**հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկած**» ձևակերպումը չի ենթադրում, որ մեղադրյալի մեղավորությունը հաստատված համարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հանցանքը տվյալ անձի կողմից կատարված լինելու բավարար սպացույցներ, ինչն ավելի բարձր սպացուցողական չափանիշ է: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ կասկածը հիմնավոր կհամարվի նաև ենթադրյալ հանցագործության հետ կասկածվող անձի օբյեկտիվ կապը հաստատող որոշակի տեղեկությունների ու փաստերի առկայության դեպքում, ընդ որում՝ անհրաժեշտ է ունենալ նաև բավարար հիմքեր՝ եզրակացնելու, որ դեպքը, իրադարձությունը համընկնում է այն ենթադրյալ հանցանքին, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է: Այլ կերպ՝ կասկածը կարող է համարվել հիմնավոր միայն այն դեպքում, երբ անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդություն ներկայացնող պաշտոնատար անձը՝ քննիչը կամ դատախազը, կասկածվող անձի կատարած գործողությունների (անգործության) վերաբերյալ կներկայացնի տեղեկություններ, փաստեր կամ սպացույցներ, որոնք ուղղակիորեն կմատնանշեն նրա առնչությունն իրեն վերագրվող ենթադրյալ հանցագործությանը, ինչպես նաև կհիմնավորեն, որ դեպքը, որի կատարման մեջ անձը կասկածվում է, համընկնում է իրեն վերագրվող հանցանքի դեպքին»:

Ինչպես տեսնում ենք, Վճռաբեկ դատարանը ևս հիմնավոր կասկած հասկացության բովանդակությունը չի սահմանափակում միայն հանցագործության փաստական կողմի վերա-

բերյալ փաստերի կամ տեղեկությունների առկայությամբ: Հիմնավոր կասկած հասկացության բովանդակության մեջ դատարանը մտցնում է նաև արարքի իրավական դրակումը և բնականաբար դրանց իրավաչափությունը նախաքննական մարմնի կողմից հիմնավորելը, իսկ դատարանի կողմից ստուգելը: Սակայն, մեկ այլ որոշման մեջ դատարանը որոշակի սահմաններ է դնում անձին մեղազրկող արարքին տված իրավաբանական գնահատականը ստուգելու հարցում դատարանի իրավասության սահմանների մասով:

Այսպես, Հ. Խաչատրյանի վերաբերյալ 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի ՏԳ-2/0009/06/11 որոշման մեջ, զարգացնելով Վ. Գևորգյանի որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները և ելնելով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում հիմնավոր կասկածի սահմանները որոշելու հարցի կարգավորման անհրաժեշտությունից, Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանն իրավունք չունի անդրադառնալու մեղադրանքի էությանը, հիմնավորվածությանը, քանի որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը չի հետապնդում կատարված հանցագործության բոլոր հանգամանքները հետազոտելու և դրանց քրեաիրավական գնահատական տալու կամ տրված գնահատականը ստուգելու ու համապատասխան որոշում կայացնելու նպատակ: Այդ հարցերը կարող են քննարկման առարկա դառնալ միայն գործն ըստ էության քննելու և լուծելու ընթացքում, այսինքն՝ հանդիսանում են արդարադատության իրականացման արդյունքում լուծման ենթակա հարցեր: Եթե մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանն անդրադառնալու այդ հարցերին և որոշում կայացնի դրանց վերաբերյալ, ապա կխախտվի քրեական դատավարության փուլային կառուցվածքը, քրեադատավարական գործառնությունների տարանջատման սկզբունքը, իսկ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը կվերածվի բուն արդարադատության իրականացման գործընթացի: Այլ կերպ՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանը չպետք է այնպիսի հարցեր քննարկի և դրանց

վերաբերյալ որոշումներ ընդունի, որոնք կազմում են հետագա դատական քննության առարկան»:

Այս որոշման մեջ դատարանը որոշակի զգուշություն է ցուցաբերում հիմնավոր կասկածի բովանդակության և սահմանների որոշման հարցում և փորձում է որոշակի չափանիշներ սահմանելով հստակեցնել հիմնավոր կասկածի բովանդակությունը և սահմանները ստուգելու և գնահատելու դատարանի իրավասությունները: **Վճռաբեկ դատարանի մտահոգությունները հասկանալի և ընդունելի են, քանի որ իրոք, խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննարկման արդյունքում կայացված որոշման մեջ դատարանների կողմից անձին ներկայացված մեղադրանքի էությանը և հիմնավորվածությանը գնահատական տալը կարող է խնդիրներ առաջացնել քրեական գործի հետագա ընթացքում: Եթե դատարանը կազանքի միջնորդության քննարկման ընթացքում անդրադառնա անձին մեղազրկող արարքի ճիշտ որակման և փաստերի հիմնավորվածության հարցերին, ապա դա կարող է կանխորոշել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմաններում քրեական գործի վերջնական ելքը, այսինքն՝ դատարանի գնահատականները դառնան նախադատելի քննիչի, դատախազի համար նախաքննության փուլում, իսկ դատարանի համար քրեական գործն ըստ էության քննելու ընթացքում: Մինչդեռ դա չի բխում քրեական դատավարության փուլային կառուցվածքից և մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտի նպատակներից: Ի վերջո, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը նպատակ ունի ապահովելու դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի պահպանության ապահովումը, կամ դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնումը մինչդատական վարույթում²², սակայն ոչ քրեական գործի ելքի կանխորոշումը:**

Այդուհանդերձ, գտնում ենք, որ հենց այդ նույն նպատակների (մարդու իրավունքների պաշտպանության) տեսանկյունից կազանքի միջնորդությունը քննող դատարանը չպետք է կաշկանդված լինի խախտման միջոց ընտրելիս անձին մեղազրկող արարքի փաստական և իրավական կողմին գնահատական տալուց,

Քրեական դատավարութուն

հատկապես, եթե այդ գնահատականներից ուղակիորեն կախված է մեղադրյալի նկատմամբ կիրառվող խափանման միջոցի տեսակի հարցը: **Եթե Վճարել դատարանի նախադեպային դիրքորոշումը գործող օրենքի տեսանկյունից իրավաչափ է և կարծեք, թե պրակտիկայում խնդիրներ չի առաջացնում, ապա մույնը չի կարելի ասել Նախագծի կանոնակարգումների տեսանկյունից:** Ի տարբերություն գործող օրենսդրության, որը չի նախատեսում կալանքի կիրառում գուտ հիմնավոր կասկածի հիմքով, անհրաժեշտ են մաս այլ հանգամանքներ, Նախագիծում միայն հիմնավոր կասկածը բավարար է ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործության մեջ մեղադրվող անձանց նկատմամբ կալանք կիրառելու համար: Ուստի այստեղ Վճարել դատարանի նախադեպային դիրքորոշումը կարող է որոշակի խնդրներ առաջացնել մարդու իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, քանի որ քրեական օրենսգրքում կան մի շարք հանցակազմեր, որոնց որակման հարցում մույնիսկ չենք անձնությունը, իսկ անբարեխիղճ իրավակիրառողի տեսանկյունից մաս դիտավորյալ սխալը, կարող է միջին ծանրության հանցագործությունը վերածել ծանր հանցագործության և որպես արդյունք ապահովել առանց լրացուցիչ հիմնավորումների մեկ ամիս ժամկետով կալանքի կիրառումը: Որպես ասվածի դասական օրինակ, կարելի է նշել կողմադատի և ավագակության հանցակազմերի որակման առանձնահատկությունները: Այս պայմաններում, կարծեք թե, արարքի որակման իրավաչափությունը ստուգելը կալանքի միջնորդության քննարկման փուլում դառնում է անհրաժեշտություն: Այս դատողության օգտին է խոսում մաս Նախագիծում առկա մեկ այլ կանոնակարգում ևս: Ըստ Նախագծի 295-րդ հոդվածի՝ հստակման միջոց կիրառելու և կիրառված խափանման միջոցի ժամկետը երկարացնելու միջնորդության քննության արդյունքում դատարանը կայացնում է միջնորդությունը մերժելու մասին որոշում, եթե չի ապացուցվում մեղադրյալին վերագրվող հանցանքը կատարելու հիմնավոր կասկածը, կամ հայտնաբերում է սույն օրենսգրքի 12-րդ հոդվածով նախատեսված որևէ հանգամանք: Նախագծի 12-րդ հոդվածը սահմանում է քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքները: Այսինքն՝ դատարանը պետք է յուրաքանչյուր դեպքում ստուգի դրանց առկայությունը կամ բացակայությունը, որպեսզի դրանից հետո որոշի կալանք ընտրելու կամ

չընտրելու հանգամանքը, իսկ դրանք ստուգելն առնվազն ենթադրում է գնահատել ինչպես արարքի փաստական, այնպես էլ իրավական կողմը: Օրինակ՝ դժվար է պատկերացնել, թե դատարանն ինչպես կարող է գնահատել, թե արդյոք անձի արարքում հանցակազմ կա, թե ոչ առանց հանցակազմի վերլուծության և գնահատման:

Այս առումով պետք է համաձայնել Ե.Վ.Սիրունովայի այն կարծիքին, որ կասկածի հիմնավորվածությունը ինչպես նախաքննության, այնպես էլ դատաքննության փուլում ենթակա է քննարկման քրեական հետապնդման գործունեություն իրականացնելու քրեադատավարական ձևի և քրեական գործում առկա ապացույցների համակցության տեսանկյունից, որոնք հաստատում են հանցագործության դեպքը և դրան անձի առնչությունը: Կասկածի հիմնավորվածությունը կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս հաստատվում է իրականացվող քրեական հետապնդման հիմնավորվածության և օրինականության միջոցով³:

Այսինքն՝ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցած լինելը հանդիսանում է խափանման միջոց կիրառելու պարտադիր պայմանը, որը հանդիսանում է անձի իրավունքների լրացուցիչ երաշխիք: Անձի սահմանադրորեն պաշտպանվող իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման համար անհրաժեշտ է իրավակիրառողի համոզմունքը, որ անձի նկատմամբ կալանքը չի կիրառվելու, եթե մաս առնչություն չունի իրեն մեղսագրվող հանցագործությանը, իսկ մեղսագրվող հանրորեն վտանգավոր արարքը կատարված է և որակված է ճիշտ, որի պայմաններում անձին մեղսագրվող արարքը համարվում է ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն: Այստեղից էլ այն հետևությունը, որ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելիս անհրաժեշտ է ստուգել անձի նկատմամբ իրականացվող քրեական հետապնդման հիմնավորվածությունը, մասնավորապես՝ գործում առկա ապացույցների բավարար համակցությունը, որը հաստատում է հանցանքի կատարման փաստը և մեղադրյալի առնչությունը այդ հանցանքի կատարմանը: **Մակայն դա պետք է անել այնպիսի լրացուցիչ կանոններ սահմանելու ճանապարհով, որպեսզի կասկած չառաջանա քրեական դատավարության փուլային կառուցվածքի գաղափարախոսությունը խախտելու, ինչպես մաս դատական վերահսկողության շրջանակներում**

փաստացի արդարադատություն իրականացնելու վերաբերյալ: Այսինքն՝ անհրաժեշտ է վերանշյալ հարցերի հաշվառմամբ հավասարակշռված լուծում, որպեսզի մի դեպքում չխախտվեն դատավարության փուլային կառուցվածքը և դատարանը մինչդասական վարույթի շրջանակներում չիրականացնի արդարադատությանը բնորոշ գործառույթ, մյուս դեպքում՝ չխախտվեն անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը, որոնց հետագա դատական պաշտպանությունը կարող է լինել ուշացած: Ասվածի հիման վրա առաջարկում ենք առանձին կանոն սահմանել այն մասին, որ խափանման միջոց ընտրելու վերաբերյալ միջնորդության քննարկման կապակցությամբ դատարանի եզրահանգումները հիմնավոր կատարելով, մեղադրանքի կամ խափանման միջոց կիրառելու հետ կապված այլ հանգամանքների վերաբերյալ չեն կարող նախադատելություն ունենալ հետագայում քննիչի, դատախազի կամ դատարանի համար այդ կամ այլ քրեական գործի հետագա քննության ընթացքում¹⁴:

Այս լուծումն իրավաչափ է այնքանով, որքանով դատարանին հնարավորություն է տալիս առանց կաշկանդվելու գնահատելու մեղադրյալին մեղադրվող արարքի փաստական և իրավական կողմը, պարտադիր չէ, որ դատարանն անդրադառնա անձի մեղավորությանը, սակայն անգամ այդ հարցի վերաբերյալ դատարանի

դատողությունները խնդիրներ չեն առաջացնի անձի իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, քանի որ այդ դատողությունները չեն կարող որևէ մարմնի կամ պաշտոնատար անձի կողմից օգտագործվել հետագա վարույթի ընթացքում: Այս տեսանկյունից ընդունելի պետք է համարել ՌԳ-Սահմանադրական դատարանի 2005թ. մարտի 22-ի թիվ 4 որոշման մեջ արտահայտած այն դիրքորոշումը, որ խափանման միջոց կիրառելու իրավական և փաստական հիմքերը կապված չեն անձին առաջադրված մեղադրանքը պաշտպանելու, առավել ևս այն հիմնավոր ճանաչելու հետ, այլ պայմանավորված են քրեական գործի հետագա վարույթն ապահովելու անհրաժեշտությամբ¹⁵: Հետևաբար դատարանն այդ փուլում անդրադառնում է մեղադրանքի փաստական և իրավական կողմին այնքանով, որքանով իր նպատակն է քրեական վարույթի բնականոն ընթացքն ապահովելը, այլ ոչ թե անձի դատապարտմանը հասնելը: Ելնելով իրավաչափ կալանք կիրառելու անհրաժեշտության գաղափարից և հիմք ընդունելով մեր առաջարկված կանոնը՝ գտնում ենք, որ որևէ խոչընդոտ չի կարող լինել խափանման միջոց կալանք կիրառելու ընթացքում անձին մեղազրկող արարքի փաստական և իրավական կողմի հիմնավորվածության ստուգումը դատարանին վերապահելը:

1. *Мельников В.Ю.* Обеспечение прав граждан в ходе досудебного производства. М., 2006, с. 4.
2. Հաստատվել է ՀՀ կառավարության 2011թ. մարտի 10-ի թիվ 9 արձանագրային որոշմամբ:
3. *Ալվետիայան Չ.* Կալանավորման կիրառման իրավաչափության հիմնահարցերն ըստ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծի // Պետություն և իրավունք, 2013թ., թիվ 1/59, էջեր 67-85:
4. Նույն տեղում:
5. LABITA v.ITALY, RUDNICHENKO V. UKRAINE, MAMEDOVA V. RUSSIA.
6. FOX, CAMPBELL AND HARTLEY v. THE UNITED KINGDOM, 1990թ. օգոստոսի 30-ի վճիռը, զանգատներ թիվ 12244/86, 12245/86, 12383/86:
7. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների գիտագործնական մեկնաբանություններ, Հատոր 2-րդ, Երևան 2013թ., էջ 350:
8. Բրոգանը և այլոց ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (BROGAN AND OTHERS v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1988թ. նոյեմբերի 29-ի վճիռը, զանգատներ թիվ 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, կետ 53, և Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (MURRAY v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, զանգատ թիվ 14310/88, կետ 55:

9. FOX, CAMPBELL AND HARTLEY v. THE UNITED KINGDOM) գործով 1990թ. օգոստոսի 30-ի վճիռը, զանգատներ թիվ 12244/86, 12245/86, 12383/86, կետ 32:
10. Մյուրեյն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (MURRAY v. THE UNITED KINGDOM) 1994թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, զանգատ թիվ 14310/88, կետ 61, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություն, Երևան, 2005, էջ 124:
11. Կ.Ֆ-ն ընդդեմ Գերմանիայի (K.-F. v. GERMANY) գործով 1997թ. նոյեմբերի 27-ի վճիռը, զանգատ թիվ 144/1996/765/962, կետ 57
12. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2009թ. ապրիլի 10-ի Ներսես Միսակյանի վերաբերյալ ԱԲԳ-1/0003/11/08 որոշումը:
13. *Миронова Е.В.* Производство по решению вопроса о мере пресечения в виде заключения под стражу в судебных стадиях Российского уголовного процесса, Томск, 2010, с. 43-46.
14. Հարկ է նկատել, որ այսպիսի լուծում է տրված Ոսկրահմայի 2012թ. քրեական դատավարության օրենսգրքի 198-րդ հոդվածում //http://kodeksy.com.ua/ka/upku-2012/statja-198.htm:

LEGAL INTEREST AS A PREREQUISITE FOR THE RIGHT TO APPLY TO COURT

GRETA ARZUMANYAN
JUDGE OF THE SUPREME COURT OF THE NKR,
LAWYER EMERITUS OF THE NKR,
PHD IN LAW

By the special procedure in certain categories of cases the law clearly defines the scope of persons on the basis of statements which may be instituted civil proceedings (for example, the recognition of the legal facts in the cases of missing and murdered).

Some cases of substantive law, too (in the rules of a procedural nature) determine the range of persons entitled to sue (eg, Art. 300, Art. 302, Art. 307, Art. 312, Art. 313 of the Civil Code of the NKR, and Article 21, Article 60, Article 62, Article 63, Article 66 of the Family Code of the NKR).

Or a person goes to court in person to defend the rights, freedoms and legitimate interests of others, not being authorized by law or by a power of attorney (the law has such authority, such as a parent, guardian).

In our view, all of the above cases submitted to the court by persons not having the right to do so, but to sue are not stakeholders in terms of article 2-nd Civil Code of NKR, which is the basis for rejecting the lawsuit (application) or terminating the trial due to lack of legal interest.

Keywords: legal entity, legal interest, stakeholder, Civil action, Civil Code

ПРАВОВАЯ ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТЬ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ПРАВА ОБРАЩЕНИЯ В СУД

ГРЕТА АРЗУМАНЯН
СУДЬЯ ВЕРХОВНОГО СУДА НКР,
ЗАСЛУЖЕННЫЙ ЮРИСТ НКР,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

Автор считает, что специальной процедурой в некоторых категориях дел закон четко определяет сферу лиц, на основании заявлений которых может быть возбуждено гражданское дело (например, признание юридических фактов в случаях о пропавших без вести и убитых). Некоторые случаи материального права тоже (в нормах процедурного характера) определяют круг лиц, имеющих право подавать в суд (например, ст. 300, ст. 302, ст. 307, ст. 312, ст. 313 Гражданского кодекса НКР, и ст. 21, ст. 60, ст. 62, ст. 63, ст. 66 Семейного кодекса НКР. Или же лицо обращается в суд лично, защищая права, свободы и законные интересы других людей, не будучи уполномоченным ни законом, ни доверенностью (по закону такие полномочия имеет, например, родитель, опекун). На наш взгляд, все вышеперечисленные случаи подачи в суд лицами, не имеющими на это право, но подавшими в суд, не являются заинтересованными лицами с точки зрения статьи 2-й ГК НКР, что и является основанием для отклонения судебного иска или прекращения судебного дела в связи с отсутствием юридического интереса.

Ключевые слова: юридическое лицо, правовая заинтересованность, заинтересованное лицо, иск, Гражданский кодекс

Բանալի բառեր - իրավաբանական անձ, իրավաբանական շահագրգռվածություն, շահագրգիռ անձ, հայց, Քաղաքացիական օրենսգիրք

Գրետա Արզումանյան

ԼՂՀ Գերագույն դատարանի դատավոր,
ԼՂՀ վաստակավոր իրավաբան,
իրավագիտության թեկնածու

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇԱՀԱԳՐԳՈՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ՝

ՈՐՊԵՏ ԴԱՏԱՐԱՆ ԴԻՄԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրության 44-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունք, իսկ 45-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածն իր հերթին սահմանում է. «1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունք: 2. Ոչ ոք չի կարող զրկվել հավասարության պայմաններում և արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ իրավասու, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունքից: 3. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի դատական պաշտպանության իրավունքն իրականացնելու ինչպես անձամբ, այնպես էլ իր ներկայացուցչի կամ պաշտպանի միջոցով»:

«Դատարան դիմելու իրավունքը» վերտառությամբ ԼՂՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև ԼՂՀ ՔԴՕ) 2-րդ հոդվածը սահմանում է. «Շահագրգիռ անձն իրավունք ունի սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով դիմել դատարան՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով սահմանված կամ պայմանագրով նախատեսված իր իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանության համար: Սույն օրենսգրքով և այլ օրենքներով նախատեսված դեպքերում այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների ու օրինական շահերի պաշտպանության համար իրա-

վունք ունեն դատարան դիմել այդպիսի պաշտպանությամբ հանդես գալու իրավունք ունեցող անձինք»:

«Վարչական դատարան դիմելու իրավունքը» վերտառությամբ ԼՂՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև ԼՂՀ ՎԴՕ) 3-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «1. Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով իրավունք ունի դիմելու վարչական դատարան, եթե համարում է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց վարչական ակտերով, գործողություններով կամ անգործությամբ՝ 1) խախտվել են կամ անմիջականորեն կարող են խախտվել նրա՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով ամրագրված իրավունքները և ազատությունները, այդ թվում, եթե՝ ա. խոչընդոտներ են հարուցվել այդ իրավունքների և ազատությունների իրականացման համար, բ. չեն ապահովվել անհրաժեշտ պայմաններ՝ այդ իրավունքների իրականացման համար, սակայն դրանք պետք է ապահովվեին Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրության, միջազգային պայմանագրի, օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի ուժով, 2) նրա վրա ոչ իրավաչափորեն դրվել է որևէ պարտականություն, 3) նա վարչական կարգով ոչ իրավաչափորեն ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության: 2. Վարչական դատարան կարող են դիմել նաև վարչական մարմինները կամ պաշտոնատար անձինք՝ 1) ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելու պահանջով, եթե օրենքով նախատեսված է, որ վարչական պատասխանատվության կարող է ենթարկվել միայն դատարանը, 2) ֆիզի-

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն

Քաղաքացիական դատավարութիւն

կական կամ իրավաբանական անձանց որոշակի իրավունքներից զրկելու կամ նրանց վրա որոշակի պարտականություններ դնելու պահանջով, եթե օրենքով դա վերապահված է դատարանին, 3) վարչական ակտի հիման վրա ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձից բռնագանձում իրականացնելու պահանջով, 4) ընդդեմ մեկ այլ վարչական մարմնի իրավասության վերաբերյալ վեճով, եթե այդ վեճը ենթակա չէ լուծման վերադատության կարգով: 3. Վարչական դատարան կարող են դիմել նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները կամ պաշտոնատար անձինք՝ ընդդեմ վարչական մարմնի, եթե համարում են, որ այդ մարմնի վարչական ակտերով, գործողություններով կամ անգործությամբ խախտվել կամ անմիջականորեն կարող են խախտվել պետության կամ համայնքի այն իրավունքները, որոնց պաշտպանության լիազորությունը դրված է դիմողի վրա, եթե այդ վեճը ենթակա չէ լուծման վերադատության կարգով»:

Դատարան դիմելու իրավունքն օրենքը կապում է որոշակի հանգամանքների՝ դատավարական բնույթի իրավաբանական փաստերի առկայության կամ բացակայության հետ, որոնք դատավարագիտության մեջ ստացել են դատարան դիմելու իրավունքի նախադրյալներ անվանումը: Դատարան դիմելու իրավունքը ծագում է հենց շնորհիվ այդ նախադրյալների, որոնց առկայությունը կամ բացակայությունը դատավորը ստուգում և գնահատում է հայցադիմումը վարույթ ընդունելու (գործ հարուցելու) փուլում: Ըստ դատավարագիտության մեջ ընդունված տեսակետի՝ նախադրյալներից թեկուզև մեկի բացակայությունը հիմք է հայցադիմումի ընդունումը մերժելու համար (դատարանի մոտ տվյալ հայցադիմումը (դիմումը) ընդունելու և քննության առնելու պարտականություն չի ծագում): Իսկ եթե նախադրյալների բացակայությունը հայտնաբերվում է գործը հարուցելուց հետո, ապա գործի վարույթը պետք է կարճվի: Սրանք են դատարան դիմելու իրավունքի նախադրյալների բացակայության բացասական հետևանքները:

Այսպիսով, դատարան դիմելու իրավունքը սուբյեկտիվ դատավարական իրավունք է, որն առկա է միայն կոնկրետ անձանց մոտ, կոնկրետ գործերով, որոշակի նախադրյալների առկայության դեպքում:

Հանդիսանում է, արդյոք, իրավաբանական շահագրգռվածությունը դատարան դիմելու

լու իրավունքի նախադրյալ հայրենական քաղաքացիական և վարչական դատավարությունում:

Նախ՝ փորձենք պարզել «իրավաբանական շահագրգռվածություն», «շահագրգիռ անձ» հասկացությունների էությունը (օրենսդիրը «շահագրգիռ անձ» օրենսդրական հասկացության բնույթը չի բացահայտում):

Դատավարագիտությունում իրավաբանական շահագրգռվածության տակ հասկացվում է օրենքի վրա հիմնված ակնկալվող իրավական արդյունքը (բարիքը), ինչը դատարան դիմած անձին կարող է տալ դատարանի վճիռը և ինչը կարող է լինել անձնական, սուբյեկտիվ, որը կոչվում է նաև նյութաիրավական շահագրգռվածություն (օրինակ՝ կողմերի և երրորդ անձանց մոտ) և ծառայողական, որը կոչվում է նաև դատավարական իրավական շահագրգռվածություն (օրինակ՝ դատախազի մոտ):

Խորհրդային իրավունքի ռուսական դպրոցի հայտնի տեսաբան Ռ.Ե.Կուկասյանը, ով խորությամբ և բազմակողմանիորեն հետազոտել է քաղաքացիական դատավարությունում իրավաբանական շահի (շահագրգռվածության) հարցերը, նշել է, որ գործին իրավաբանական շահագրգռվածությունը ոչ թե իրավաբանական արդյունքն է, այլ որոշակի կապը, որի ուժով դատարանի վճիռը կարող է ազդել դատարան դիմած անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների և շահերի վրա: Այն իր մեջ ներառում է երկու պահ՝ 1) անձի դիմելը իր իրավունքի և օրինական շահի պաշտպանությամբ, այսինքն՝ իրավաբանական շահագրգռվածությունն առկա է միայն այն անձանց մոտ, ովքեր դիմում են իրենց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ, 2) վեճի իրավական բնույթը²:

Իրավաբանական գրականության մեջ իրավաբանական շահագրգռվածության տակ, միևնույն ժամանակ, հասկացվում է շարժառիթը (սուբյեկտիվ ուղղվածությունը), ինչը դատարան դիմած անձին դրդում է դատարանում հասնելու որոշակի բովանդակությամբ վճիռի կայացմանը: Իրավաբանական շահագրգռվածությունը տարբերվում է փաստական շահագրգռվածությունից, ինչը կարող է հիմնված լինել, օրինակ, ընկերության, հարազատության վրա³:

Տեղին է նշել, որ խորհրդային իրավունքում վարչական դատավարությունը, որպես իրա-

վունքի առանձին ճյուղ, գոյություն չունեք, վարչական իրավահարաբերություններից ծագող գործերը նույնպես քննվում էին քաղաքացիական դատավարության կարգով: Այդ կարգը ներկայումս գոյություն ունի շատ պետություններում, այդ թվում՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում: Ոստի պատահական չէ, որ ռուսական իրավունքում խնդրո առարկա տեսական հարցերը քննարկվում են հենց քաղաքացիական դատավարության իրավունքի գիտության կողմից:

Դատարան դիմելու իրավունքի նախադրյալները թվարկված են ԼՂՀ ՔԳՕ 81-րդ հոդվածի 1-ին մասում, որի համաձայն՝ դատավորը մերժում է հայցադիմումի ընդունումը, եթե՝ 1) վեճը ենթակա չէ դատարանում քննության, 2) նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ առկա է դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճիռ, 3) այլ դատարանի կամ միջնորդ դատարանի վարույթում առկա է նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ գործ, 4) նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ առկա է միջնորդ դատարանի վճիռ, բացառությամբ դատարանի կողմից միջնորդ դատարանի վճիռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալը մերժելու դեպքի (դատարան դիմելու իրավունքի իրացման պայմանները՝ դիմողի (հայցվորի) գործունակությունը, գործը վարելու լիազորության առկայությունը, հայցադիմումի (դիմումի) ձևն ու բովանդակությունը օրենքով նախատեսված պահանջներին համապատասխանելը և այլն, որոնց բացակայությունը հանգեցնում է այլ իրավական հետևանքների, դուրս են թեմայի շրջանակներից):

Քաղաքացիական գործերով դատական պրակտիկան վկայում է, որ դատարան դիմելու իրավունքի իրականացման ժամանակ ամենից շատ դժվարություններ հանդիպում են հենց ԼՂՀ ՔԳՕ 81-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը կիրառելիս: Պատճառն այդ նորմի չափազանց ընդհանուր, անորոշ ձևակերպումն է («վեճը ենթակա չէ դատարանում քննության») հասկացության բովանդակությունն օրենսդիրը չի բացահայտել): Ինչպես հայտնի է, դատական պրակտիկայում ենթակայության (ընդդատության) հիմնախնդիրը գլխավորապես կապվում է ընդհանուր իրավասության

դատարանի և վարչական դատարանի լիազորությունների սահմանազատման հետ (որը դուրս է մեր ուսումնասիրության թեմայի շրջանակներից): Միևնույն ժամանակ խնդիրն այն է, թե արդյոք օրենսդիրն այդտեղ նկատի ունի մասն այն դեպքը, երբ դատարան դիմած անձը տվյալ գործով չունի իրավաբանական շահագրգռվածություն, այսինքն՝ իրավաբանական շահագրգռվածությունը քաղաքացիական դատավարությունում համարվո՞ւմ է հայց հարուցելու իրավունքի նախադրյալ, թե ոչ:

Ժամանակակից քաղաքացիական դատավարության իրավունքի տեսության մեջ գերիշխում է այն տեսակետը, որ հայցադիմումը վարույթ ընդունելու փուլում հայցվորի իրավաբանական շահագրգռվածությունը ենթադրվում է: Համարվում է, որ անձին շահագրգռված անաչելու ու քաղաքացիական գործ հարուցելու համար բավարար է միայն հայցադիմումում նշումն այն մասին, որ այդ անձը գտնում է, որ իր սուբյեկտիվ իրավունքը, ազատությունը կամ օրինական շահը խախտվել կամ վիճարկվում է: Իսկ թե իրականում առկա՞ է արդյոք այդ իրավունքը, դատարանը կարող է ստուգել և գնահատել ոչ թե հայցադիմումը վարույթ ընդունելու ժամանակ, այլ միայն դատաքննության արդյունքում: Գործի քննության արդյունքում իրավաբանական շահագրգռվածության բացակայությունը հիմք կարող է հանդիսանալ միայն ներկայացված պահանջները մերժելու համար⁴:

Այսինքն՝ եթե անգամ հայց է հարուցել նյութական իրավաբանական շահագրգռվածություն չունեցող ոչ պատշաճ հայցվորը, ապա այդ հանգամանքը հիմք չի կարող հանդիսանալ հայցի ընդունումը մերժելու համար (ԼՂՀ գործող օրենսդրությամբ դա արագացված դատաքննություն կիրառելու հիմք կարող է հանդիսանալ): Դատարան դիմած անձի նյութական շահագրգռվածության առկայության կամ բացակայության հարցը լուծվում է դատաքննության արդյունքում:

Որոշ դատավարագետներ գտնում են, որ իրավաբանական շահագրգռվածությունը պայմանավորում է հայց հարուցելու իրավունքը՝ հանդիսանալով նրա նախադրյալը: Այն դեպքում, երբ դատավորը քաղաքացիական գործի հարուցման փուլում պարզում է իրավաբանական շահագրգռվածության բացակայությունը, ապա այդ հանգամանքը պետք է հիմք հանդիսանա հայցադիմումի ընդունումը մեր-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

ժելու համար⁵:

Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ իրավաբանական շահագրգռվածությունը չի կարող հայց հարուցելու իրավունքի նախադրյալ համարվել, եթե որպես նրա սուբյեկտ հանդես է գալիս նյութական իրավական իմաստով հայցվորը, այսինքն՝ անձը, ով պաշտպանում է իր իրավունքը և օրինական շահը: Իր իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության պահանջով դատարան դիմած անձի իրավաբանական շահագրգռվածությունը ենթադրվում է, դրա համար էլ գործի հարուցման փուլում այն ստուգելու անհրաժեշտություն չկա: Ինչ վերաբերում է այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների ու օրինական շահերի պաշտպանությանը հայց հարուցող սուբյեկտներին (այսպես կոչված՝ դատավարական հայցվորներին), ապա այդ դեպքում իրավաբանական շահագրգռվածությունը հանդիսանում է հայց հարուցելու իրավունքի պարտադիր նախադրյալ⁶:

Այսպիսով, գիտական գրականության մեջ քաղաքացիական դատավարությունում իրավաբանական շահագրգռվածության էության և նշանակության հարցը բացահայտվում է տարբեր կերպ՝ 1) իրավաբանական շահագրգռվածությունն իրենից ներկայացնում է հայց հարուցելու իրավունքի նախադրյալ, հետևաբար՝ նրա բացակայության դեպքում դատական պաշտպանության իրավունքը չի ծագում, հայցադիմումի ընդունումը մերժվում կամ գործի վարույթը կարճվում է, 2) իրավաբանական շահագրգռվածությունը վերաբերում է հայցի նյութաիրավական կողմին, հետևաբար՝ դատարանը իրավաբանական շահագրգռվածության առկայության կամ բացակայության հարցը պարզում և գնահատում է դատաբանության արդյունքում ու գործի հարուցման փուլում այդ հարցին չի անդրադառնում, 3) իրավաբանական շահագրգռվածությունը հայց հարուցելու իրավունքի նախադրյալ հանդիսանում է որոշ դեպքերում (դատավարական հայցվորների կողմից հայց հարուցելու դեպքերում):

Հարկ է նշել, որ նման տարաբնույթ դիրքորոշումներն ունեն պատմական հիմքեր: Հայտնի է, որ հայցը (actio) հռոմեական իրավունքում տրվում էր մագիստրատի կողմից նախնական քննության հիման վրա՝ նախապատրաստական (in iure) փուլից հետո, որից հետո միայն վրա էին հասնում դատարան դիմելու

իրավական հետևանքները: Հայցը խախտված իրավունքի պաշտպանության անվերապահ միջոց չէր. մագիստրատն էր որոշում, թե կոնկրետ ո՞ր պահանջներն են պաշտպանություն ստանում պետության կողմից, կոնկրետ ո՞ր դեպքում է պետության կողմից տրվում հայց, իսկ հայցերի ճյուղավորված համակարգն անվանվում էր կամ ըստ էության կամ այն սահմանած մագիստրատի անունով (գոյություն ունեին սահմանափակ քանակությամբ՝ 100-ից ավելի, հայցերի տեսակներ, որոնցից շատերին բնորոշ էին հատուկ հայցային բանաձևեր): Հռոմեական իրավաբանների կարծիքով՝ միայն դատական պաշտպանությունն է գոյություն ունեցող իրավունքին տալիս իրական արժեք և կատարելիություն: Միայն այն դեպքում, երբ պետական մարմինների կողմից հայտնի կատեգորիայի գործերով նախատեսվում էր հայց ներկայացնելու հնարավորություն, կարելի էր խոսել պետության կողմից պաշտպանվող իրավունքի մասին: Դատավարությունում հայցը պետք է հետամուտ լիներ տվյալ անձի շահերին համապատասխանող որոշում կայացնելուն: «Հայցը ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ անձի իրավունքը՝ դատարանում հետամուտ լինել իր կողմից գոյություն ունեցող իրավունքին»: Ֆրոնտյար դատավարության անձնական հայցերին վերաբերող այս սահմանումը, որը հետագայում վերարտադրվել է Հուստինյանոսի Ինստիտուցիաներում, ընկալվել է որպես ընդհանուր սկզբունք՝ սահմանելով նյութական իրավունքին հայցի համապատասխանության անհրաժեշտությունը: Այդ նշանակությամբ էլ հետագայում հայցն ընկալվել է եվրոպական իրավագիտության կողմից: Մինչև 19-րդ դարի կեսերը դատավարագիտության մեջ գերիշխող հայցի իրավունքի, այսպես կոչված, նյութաիրավական տեսությունը նյութական քաղաքացիական իրավունքի և քաղաքացիական դատավարության փոխադարձ կապն այսպես է սահմանում. ով ունի սուբյեկտիվ քաղաքացիական իրավունք, նրան պատկանում է նաև հայցի իրավունքը: Հայցի հանրային իրավունքի գաղափարը, նյութական և դատավարական իրավունքի տարանջատումը, որը նոր դարաշրջան բացեց հայցի մասին ուսմունքում, ըստ որի՝ դատավարական իրավունքը որակվում է որպես հանրային իրավունքի ճյուղ, իսկ հայցը՝ համապատասխանաբար ոչ թե պատասխանողին, այլ դատարանին ուղղված պահանջ, իրավաբանական գրական

Քաղաքացիական դատավարութիւն

նութեան մեջ երևան է եկել միայն 19-րդ դարի երկրորդ կեսում՝ Գերմանիայում ու տարածվել ռուսական իրավունքում, իսկ հետագայում՝ նաև խորհրդային իրավունքում: Ընդ որում, այդ տեսությունն իր հերթին բաժանվել է երկու ուղղության. մի մասը զարգացրել է, այսպես կոչված, հայցի կոնկրետ իրավունքի տեսությունը, ըստ որի՝ հայցի իրավունքը հայցվորի օգտին դատական վճիռ իրավունքն է, ինչը կախման մեջ էր դրվում մի ամբողջ շարք նախապայմանների առկայությունից (այդ թվում՝ իրավաբանական շահագրգռվածության, հայցային վաղեմության և այլն): Մյուս մասը զարգացրել է, այսպես կոչված, հայցի վերացական իրավունքի տեսությունը, ըստ որի՝ հայցի իրավունքն ուղղված է ոչ թե կոնկրետ հայցվորի կամ պատասխանողի օգտին վճիռ կայացնելուն, այլ վճիռ կայացնելուն ընդհանրապես⁷:

Սակայն, ինչպես արդեն նշվել է, ժամանակակից քաղաքացիական դատավարությունում անձը, շնորհիվ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքի, ինքն է որոշում՝ խախտվել է, արդյոք, իր իրավունքը, դիմել դատական պաշտպանության թե ոչ, իսկ դատարան դիմելու իրավունքն օրենքը կապում է նվազագույն նախադրյալների առկայության կամ բացակայության հետ:

«Շահագրգիռ անձ» հասկացության սահմանադրաիրավական բովանդակության բացահայտմանն անդրադարձել է ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2008 թվականի ապրիլի 4-ի ՍԳՌ-747 որոշման մեջ: «ՀՀ սահմանադրության 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ անձի դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման անհրաժեշտություն ծագում է այն դեպքում, երբ նա խնդիր ունի վերականգնելու իր ենթադրյալ խախտված իրավունքները: Սահմանադրական այս դրույթի հիմքում ընկած է այն տրամաբանությունը, որ յուրաքանչյուր դեպքում անձն իր՝ դատարան դիմելու իրավունքը կարող է իրացնել միայն այն դեպքում, երբ տվյալ գործի առնչությամբ ունի իրավական շահագրգռվածություն: Սահմանադրական այս դրույթին համահունչ՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 2-րդ հոդվածի 1-ին մասը դատարան դիմելու իրավունքը վերապահել է շահագրգիռ անձին, այն է՝ անձին, ում իրավունքները ենթադրաբար խախտվել են», - նշված է որոշման մեջ:

Սահմանադրական դատարանը միաժա-

մանակ նշել է, որ «շահագրգիռ անձ» հասկացությունը գնահատման ենթակա հասկացություն է, և յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով, ելնելով տվյալ գործի կոնկրետ հանգամանքներից, գործը քննող դատարանն է իրավասու գնահատելու այս հասկացությունը և պարզելու, թե արդյո՞ք տվյալ անձը գործի ելքում ունի իրավական շահագրգռվածություն⁸:

Այսպիսով, ԼԳՀ ՔԳՕ 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով շահագրգիռ անձն այն անձն է, ում իրավունքները ենթադրաբար խախտվել են, և ով իր ենթադրյալ խախտված իրավունքները վերականգնելու համար դիմում է դատարան: Իր իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության պահանջով դատարան դիմած անձի մոտ իրավաբանական շահագրգռվածությունը ենթադրվում է, դրա համար էլ գործի հարուցման փուլում դատարանի կողմից իրավաբանական շահագրգռվածության առկայության կամ բացակայության հարցը չի պարզվում ու չի գնահատվում:

Սակայն որոշ դեպքերում իրավաբանական շահագրգռվածության բացակայությունն ի սկզբանե՝ հենց գործի հարուցման փուլում ակնհայտ է լինում: Այսպես, ինչպես արդեն նշվել է, ԼԳՀ ՔԳՕ-ով և այլ օրենքներով նախատեսված դեպքերում այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի պաշտպանությամբ իրավունք ունեն դատարան դիմել այդպիսի պաշտպանությամբ հանդես գալու իրավասություն ունեցող անձինք (ԼԳՀ ՔԳՕ 2-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերություն):

Հատուկ վարույթի որոշ կատեգորիայի գործերով օրենքը հստակորեն սահմանում է այն անձանց շրջանակը, որոնց դիմումներով կարող է հարուցվել քաղաքացիական գործը (օրինակ՝ իրավաբանական փաստերի հաստատման, անհայտ բացակայող և մահացած ճանաչելու մասին գործերով):

Նյութական օրենսդրությամբ նախատեսված որոշ դեպքերում նույնպես (դատավարական բնույթի նորմերում) սահմանված է դատարան դիմելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը (օրինակ՝ ԼԳՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 300-րդ, 302-րդ, 307-րդ, 312-րդ, 313-րդ, ԼԳՀ ընտանեկան օրենսգրքի 21-րդ, 60-րդ, 62-րդ, 63-րդ, 66-րդ հոդվածները):

Կամ՝ անձը դատարան է դիմում իր անունից այլ անձանց իրավունքների, ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանու-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

թյամբ՝ լիազորված չլինելով լիազորագրով կամ օրենքով (օրենքով նման լիազորություն ունեն, օրինակ՝ ծնողը, խնամակալը):

Մեր կարծիքով՝ վերոնշյալ բոլոր դեպքերում դատարան դիմելու իրավունք չունեցող, սակայն դատարան դիմած անձինք ԼԳՀ ՔԳՕ 2-րդ հոդվածի խնաստով շահագրգիռ անձ չեն համարվում, ինչն էլ հիմք է հանդիսանում իրավաբանական շահագրգռվածության բացակայության պատճառով հայցադիմումի (դիմումի) ընդունումը մերժելու կամ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճելու համար:

Այսինքն՝ քաղաքացիական դատավարությունում իրավաբանական շահագրգռվածությունը որոշ դեպքերում դատարան դիմելու իրավունքի նախադրյալի նշանակություն ունի: Դատական պրակտիկան հիմնականում գնում է այդ ուղղությամբ (դատական ակտերում իրավաբանական շահագրգռվածությունը՝ որպես դատարան դիմելու իրավունքի նախադրյալ, որպես կանոն, չի հիշատակվում. հայցադիմումի (դիմումի) ընդունումը մերժվում կամ քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվում է «վեճը ենթակա չէ դատարանում քննության» օրենսդրական հիմքով): Դատական պրակտիկայում, սակայն, երբեմն նման դեպքերում ոչ թե մերժվում է հայցադիմումի ընդունումը կամ կարճվում գործի վարույթը, այլ մերժվում է հայցը, ինչը, մեր կարծիքով, գիտականորեն հիմնավորված չէ, քանի որ ինչպես արդեն նշվել է, հայց հարուցելու իրավունքի բացակայությունը նման իրավական հետևանք չի նախատեսում:

Ի դեպ, որոշ դատավարագետների կարծիքով, նման դեպքերում հայցադիմումի (դիմումի) ընդունումը մերժվում կամ գործի վարույթը կարճվում է ոչ թե իրավաբանական շահագրգռվածության, այլ քաղաքացիական դատավարական կոնկրետ իրավունակության բացակայության պատճառով:

Դատական պրակտիկայում հայցադիմումի ընդունումը մերժվում կամ գործի վարույթը կարճվում է նաև ակնհայտ ոչ իրավական պահանջների դեպքում (օրինակ՝ սեփականության իրավունքի վկայականը կամ ապացույցն անվավեր ճանաչելու պահանջներով): Լիովին ընդունելի է այս մոտեցումը, քանի որ ակնհայտ է, որ ոչ իրավական պահանջների դեպքում իրավաբանական շահագրգռվածության (իրավական հետևանքների) առկայության մասին խոսք գնալ չի կարող:

Այժմ անդրադառնանք ԼԳՀ վարչական դատավարության իրավունքում իրավաբանական շահագրգռվածության հարցին:

Ինչպես արդեն նշվել է, ԼԳՀ ՎԳՕ 3-րդ հոդվածի 1-ին մասը դատարան դիմելու իրավունք վերապահում է յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի, ով համարում է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ դրանց պաշտոնատար անձանց վարչական ակտերով, գործողություններով կամ անգործությամբ խախտվել են կամ անմիջականորեն կարող են խախտվել նրա՝ Լեռնային Գարաբաղի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով ամրագրված իրավունքները և ազատությունները: Նույն հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը դատարան դիմելու իրավունք կոնկրետ գործերով վերապահում են կոնկրետ սուբյեկտներին:

ԼԳՀ ՎԳՕ 72-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի համաձայն՝ հայցադիմումը պետք է բովանդակի նաև հայցվորի պահանջի իրավական հիմքերը, իսկ 79-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ դատարանը մերժում է հայցադիմումի ընդունումը, եթե հայցադիմում է ներկայացրել դրա իրավունքն ակնհայտորեն չունեցող անձը (նման իրավակարգավորումներ ՔԳՕ-ն չունի):

Սա նշանակում է, արդյոք, որ օրենսդիրը վարչական դատավարությունում իրավաբանական շահագրգռվածությանը տվել է դատարան դիմելու իրավունքի նախադրյալի նշանակություն:

Հարկ է նշել, որ ԼԳՀ ՎԳՕ վերոնշյալ դրույթի կիրառման դատական պրակտիկան վկայում է ԼԳՀ դատարանների կողմից դրա հակասական մեկնաբանման և կիրառման մասին: Խնդիր բարդանում է նաև նրանով, որ գործի վարույթը կարճելու հիմքերի շարքում (ԼԳՀ ՎԳՕ 90-րդ հոդված) այդ հիմքը նշված չէ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2012 թվականի ապրիլի 17-ի ՍԳՌ-1022 որոշմամբ վարչական հայցերի առնչությամբ արձանագրել է, որ օրենսդիրը կոնկրետ դեպքում դատարանին պարտավորեցնում է հայցադիմումը վարույթ ընդունելու փուլում ուսումնասիրելու և գնահատելու նաև այն հարցը, թե հայցադիմում ներկայացրած անձը դրա իրավունքն ակնհայտորեն ունի, թե ոչ, և եթե հայ-

ցաղիմուն մերկայացնելու իրավունք չունենալով ակնհայտ է, ապա դատարանի պարտականությունն է մերժել հայցաղիմունմի ընդունումը: Իսկ եթե հայցաղիմունը վարույթ ընդունելիս առկա չէ «ակնհայտություն», ապա հայցաղիմունն ընդունվում է վարույթ և հարցի հետագա պարզաբանումն իրականացվում է դատական քննության ընթացքում: Անձը վարչական դատավարության կարգով կարող է դիմել դատարան, եթե ունի իրական (ռեալ) իրավունքներ, եթե խախտվել են կամ անմիջականորեն կարող են խախտվել նրա իրավունքները: Յանկացած կամ վերացական պահանջներով անձը դատարանն պաշտպանության դիմել չի կարող, այլ նա կարող է դիմել դատարան, երբ հանդիսանում է շահագրգիռ անձ¹⁰:

Հետևում է, որ հայրենական վարչական դատավարությունում իրավաբանական շահագրգռվածությունը հանդիսանում է հայց հարուցելու իրավունքի նախադրյալ: Հետևաբար գործը հարուցելուց հետո իրավաբանական շահագրգռվածության բացակայության բացահայտման իրավական հետևանքը պետք է լինի գործի վարույթը կարճելը, ինչն անհրաժեշտ է ամրագրել ԼԳՀ ՎԳՕ 90-րդ հոդվածում:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի վե-

րոնշված որոշմանը միաժամանակ պարզաբանվել է, որ հայցաղիմունմի ընդունումը մերժելու վերոնշված հիմքը դատական պաշտպանության իրավունքի սահմանափակում չի հանդիսանում, մանավանդ որ նախատեսված է հայցաղիմունմի ընդունումը մերժելու որոշման բողոքարկման օրենսդրական հնարավորություն: Ընդհակառակը, օրենքի հենց նման մոտեցումն է բխում դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքից, քանի որ անձը, դատական պաշտպանության ակնհայտորեն սխալ միջոց ընտրելով, ստիպված չի լինի որոշակի ժամանակ տրամադրել գործի քննությանը մասնակցելու համար, որպեսզի գործի ըստ էության լուծող դատական ակտով հաստատվի, որ ինքն ակնհայտորեն չի հանդիսանում խախտված իրավունքի սուբյեկտը:

Գատավարագիտության մեջ նույնպես հնչեցվել է այն կարծիքը, որ ավելորդ մատչելի արդարադատությունը հղի է անբարեխիղճ հայցվորների կողմից չարաշահումների վտանգով: Ավելին՝ արդեն իսկ առկա են դատարանը ոչ իրավական պահանջներ լուծելու համար օգտագործելու, հաշիվներ մաքրելու, ինչու չէ՝ նաև քաղաքական ամբիոն դարձնելու փորձերը¹¹:

1. Լեոնային Գարաբաղի Հանրապետության դատական, քաղաքացիական դատավարության և վարչական դատավարության օրենսգրքերը Լեոնային Գարաբաղի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել են 2008թ. դեկտեմբերի 17-ին, Լեոնային Գարաբաղի Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվել են 2008թ. դեկտեմբերի 30-ին, ուժի մեջ են մտել 2009թ. փետրվարի 10-ից:

2. *Гуксян Р.Е.* Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве. Саратов, Изд. СЮИ, 1970.

3. *Власов А.А.* Гражданское процессуальное право. М., Т Велби, 2004, с. 208.

4. *Պետրոսյան Ռ.Գ.* Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն: Ե.-2012, էջ 246: Гражданское процессуальное право. Под ред. Шакарян М.С.-М.: ТК Велби. Изд. "Проспект", с. 209, Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу РФ (постатейный). Под ред. Жилина Г.А. М., 2010, с. 168. *Исаенкова О.В., Демичев А.А., Соловьева Т.В., Ткачева Н.Н.* Иск в гражданском судопроизводстве. "Волтер Клувер". 2009, с. 33.

5. *Щеглов В.Н.* Иск о судебной защите гражданского права. Под ред. Осокиной Г.Л., с. 62-68.

6. *Коришнев Н.М., Мареев Ю.Х.* Гражданский процесс. Изд. Норма, М., 2008, с. 846. *Осокина Г.Л.* Гражданский процесс. Общая часть. М., "Юрист", 2008, с. 555.

7. *Гурвич М.А.* Право на иск. Изд. АН СССР, М.-Л., 1949. *Рязановский В.А.* Единство процесса. М., Юрид. бюро "Городец", 1996.

8. «Քաղաքացի Նինա Գազարյանի և այլոց դիմումի հիման վրա՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 159-րդ հոդվածի, «Ինքնական կառուցված շենքերի, շինությունների և ինքնակազմ գրադեցված հողամասերի իրավական կարգավիճակի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի և ՀՀ դատական օրենսգրքի 94-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ «ավանդատու» բառից հետո՝ անբողոքյալ և 3-րդ մասի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի ապրիլի 4-ի ՍԳՈ- 747 որոշումը:

9. *Гурвич М.А.* Право на иск. М., 1978. *Жилин Г.А.* Гражданское дело в суде первой инстанции, М., "Городец", 2000, с. 16-34. Գատական պրակտիկայում որոշ դեպքերում ոչ պատշաճ հայցվորը հանիրավի նույնացվում է իրավաբանական շահագրգռվածություն չունեցող անձի հետ, սակայն նրանց կարգավիճակները տարբեր են, ինչն էլ հանգեցնում է իրավական տարբեր հետևանքների:

10. «ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա՝ Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 79-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2012 թվականի ապրիլի 17-ի ՍԳՈ-1022 որոշումը:

11. *Панкова О.А.* Усмотрение суда. М., Статут, 2005, с. 117. *Жуйков В.М.* Судебная защита прав граждан и юридических лиц: М., Юридическое бюро "Городец", 1997, с. 304-305.

LEGAL ENTITY OF PRIVATE LAW AND PUBLIC LAW

DR. JENS PORZUCEK

**LEGAL ADVISER, DEUTSCHE GESELLSCHAFT FÜR
INTERNATIONALE ZUSAM-MENARBEIT (GIZ), PROGRAM: ADVICE
ON LEGAL AND JUDICIAL REFORMS IN THE SOUTH CAUCASUS**

The term of the legal entity describes one of the most interesting legal constructions. Legal entities are mentioned in several laws of the Republic of Armenia. The article gives an overview of the different types of legal entities. The author describes the differences between the legal entities of private law and public law. Furthermore, he takes a closer look at the legal capacity of these constructions. A particular aim of the article is to discuss the character of the legal entity of public law in the Armenian legal system.

Keywords: legal entity, legal entity of Private Law, legal entity of Public Law, legal capacity, Constitution, Civil Code, Commercial organizations and noncommercial organizations

Բանալի բառեր - իրավաբանական անձ, մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձ, հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ, իրավունակություն, Սահմանադրություն, Քաղաքացիական օրենսգիրք, առևտրային և ոչ առևտրային կազմակերպություններ, սահմանադրական իրավունք, տեղական ինքնակառավարում, համայնքներ

ՅԵՆԱ ՓՈՐՑՈՒՑԵՔ
«Հարավային Կովկասում իրավական
և դատական բարեփոխումների համար խորհրդատվություն»
ծրագրի իրավախորհրդատու

ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԻՆՔ

Իրավաբանական անձի հասկացությունն իրավագիտությանը հայտնի է արդեն ավելի քան 200 տարուց ի վեր: Այս հասկացությունն առաջին անգամ հիշատակվել է Գերմանիայում: Ըստ այն ժամանակվա սահմանման՝ իրավաբանական անձը ֆիզիկական անձանցից տարբեր կազմավորում էր, որը պետությունում ճանաչված էր որպես իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտ:¹ Անցած երկու հարյուր տարիների ընթացքում գերմանական իրավագիտության մի քանի ներկայացուցիչների կարծիքով դեռևս ամբողջությամբ չի հաջողվել տեսականորեն սահմանել իրավաբանական անձանց հասկացությունը և մշակել դրանց բովանդակային չափանիշներ:²

Հայաստանի Հանրապետության իրավունքում իրավաբանական անձինք ամրագրված են: Անցած տարիներին Հայաստանի Հանրապետությունում ուշադրության արժանի զարգացումներ են տեղի ունեցել իրավակարգում իրավաբանական անձանց հաստատման ուղղությամբ: Այդ իսկ պատճառով արժե ավելի ուշադիր հայացք գցել իրավաբանական անձանց ձևերին ու գործառնություններին: Հաշվի առնելով իրավաբանական անձանց հետ կապված երկարամյա ավանդույթները գերմանական իրավագիտությունում՝ անհրաժեշտության դեպքում կանդիդատական Գերմանիայում կուտակված փորձին:

2. Ընդհանուր ակնարկ իրավաբանական անձանց մասին

2.1 Իրավաբանական անձի ընդհանուր հատկանիշները

Իրավակարգերը մարդկանց որոշակի միավորումներին կամ որոշակի ձևով կազմակերպված գույքային զանգվածներին

շնորհում են իրավունակություն՝ դրանով դարձնելով դրանց իրավաբանական անձ: Իրավաբանական անձինք ձեռք են բերում իրավունակություն կամ օրենքով սահմանված նախապայմանների առկայության դեպքում ռեզիստորում գրանցվելով, կամ էլ պետության կողմից ճանաչվելու միջոցով: Իրավաբանական անձանց այնպիսի դասական օրինակներից, որոնց դրոշմն է կրում իրավական իրողությունն ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Գերմանիայում, պետք է նշել սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունները (ՍՊԸ) և բաժնետիրական ընկերությունները:

Հատկանշական է, որ իրավաբանական անձը պարտավորությունների համար պատասխանատվություն է կրում միայն իր գույքով, բայց ոչ իր անդամների մասնավոր գույքով: «Իրավաբանական անձ» իրավական ֆիզուրի ճանաչման հետևանքն այն է, որ դրա իրավունքներն ու պարտականությունները միաժամանակ դրա անդամների իրավունքներ ու պարտականությունները չեն:

Իրենք իրավաբանական անձինք չեն կարող գործել: Որպես արհեստականորեն ստեղծված կազմավորում՝ դրանք չունեն իրենց կամարտահայտությամբ գործարքների հետ կապված իրավական շրջանառությանը մասնակցելու ունակություն: Գործունակ լինելու համար իրավաբանական անձանց անհրաժեշտ են համապատասխան մարմիններ (օրգաններ):³ Համապատասխան օրենքներով կարգավորվում է, թե ինչ մարմիններ պետք է ունենա այս կամ այն իրավաբանական անձը:⁴ Մարմինների գործողությունները վերագրվում են իրավաբանական անձին:

2.2 Իրավաբանական անձի նպատակը

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Իրավաբանական անձինք ծառայում են արդյունավետ եղանակով ուժերը միավորելուն:⁵ Դրանք ընձեռում են անհատների մասնավոր շահերը միավորումների ընդհանուր շահերի վերածելու հնարավորություն: Հավաքական (կոլեկտիվ) շահերի կազմակերպումն ընդհանուր կամքի ձևավորման հնարավորություն է տալիս և իրավաբանական անձին թույլատրում է սեփական անունից հանդես գալ իրավական շրջանառությունում:⁶

Կապիտալի կենտրոնացումը ևս իրավաբանական անձանց կազմավորման նպատակներից է: Մասնավորապես՝ ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման համար կարող է անհրաժեշտ լինել երկար ժամկետով միավորել կապիտալն ու ճկունությամբ այն տնօրինել: Ձեռնարկատիրական ռիսկը նույնպես կարող է սահմանափակվել իրավաբանական անձանց դեպքում:⁷ Դրա օրինակ են ՍՊԸ-ն և բաժնետիրական ընկերությունը:

2.3 Աները

Հայաստանի Հանրապետությունում թույլատրված են իրավաբանական անձանց այն ձևերը, որոնք կարգավորված են Քաղաքացիական օրենսգրքում:⁸ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի 1-ին մասում որպես իրավաբանական անձանց հնարավոր ձևեր նշվում են **առևտրային և ոչ առևտրային կազմակերպությունները**: Վճռորոշ տարբերակիչ չափանիշն այն է, թե արդյոք կազմակերպությունը հետապնդում է շահույթ ստանալու նպատակ:

Գերմանական իրավագիտությունում տարբերակվում են մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձինք և հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք: Այս տարբերակման վճռորոշ դեր է խաղում իրավաբանական անձի առաջացումը: **Մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձինք** առաջանում են հիմնադրման մասին մասնավոր իրավական ակտի, օրինակ, հիմնադրման մասին պայմանագրի միջոցով:⁹ Հատկանշական է, որ դրանք ծառայում են մասնավոր նպատակների:

Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք ստեղծվում են օրենքով կամ

որևէ օրենքի հիման վրա գործադիր իշխանության կազմակերպչական ակտով: Դրանք ունեն հանրային կազմակերպչարավական ձև (հաստատություն, կորպորացիա): Դրանց տրված են հանրային իրավական խնդիրներ ու լիազորություններ: Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք կարող են ստեղծվել միայն հանրային խնդիրներ կատարելու համար: Դրանց գործողության շրջանը սահմանափակվում է օրենքով կամ այլ նորմատիվ ակտերով սահմանված խնդիրներով և լիազորություններով:¹⁰

Ստորև փորձենք պարզել, թե արդյոք Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգը թույլատրում է «հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ» կատեգորիան:

Պետությունը՝ որպես իրավաբանական անձ, նկարագրելը շարունակում է կապված լինել դժվարությունների հետ: Գերմանիայում ընդունված է, որ ինչպես դաշնությունը, այնպես էլ առանձին երկրամասերը («հոդերը») իրավաբանական անձի կարգավիճակով են օժտված: Դրանք դիտվում են որպես խստորեն սահմանված տարածքով սահմանափակված գործունեություն իրականացնող հանրային իրավունքի անձ (տարածքային կորպորացիա): Իրավական ինքնուրույնացումը դրանց պետություն հանդիսանալու բնույթի հետևանքն է:¹¹ Եվրոպական միությունը նույնպես իրավաբանական անձ է: Եվրոպական միության մասին պայմանագրի 47-րդ հոդվածի համաձայն՝ Միությունն ունի իրավասուրբեկություն:

3. Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում

3.1 Իրավական իրադրությունը de lege lata (իմա՝ գործող իրավունքի տեսակետից)

Հայաստանի գերագույն իրավունքը՝ Սահմանադրությունը, պարունակում է մի քանի կարգավորումներ իրավաբանական անձի վերաբերյալ: Ըստ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 42.1 հոդվածի. «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա այնքանով, որքանով այդ իրա-

վունքներն ու պարտականություններն իրենց էությամբ կիրառելի են դրանց նկատմամբ»: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 104.1 հոդվածը սահմանում է, որ համայնքն իրավաբանական անձ է: Այն ունի սեփականության իրավունք և գույքային այլ իրավունքներ: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 83.5 հոդվածի 1-4-րդ կետերը, ինչպես նաև 105.1 հոդվածը պարունակում են իրավաբանական անձանց վերաբերյալ այլ դրույթներ:

Իրավաբանական անձի բուն սահմանումը գետեղված է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 50-րդ հոդվածի 1-ին մասում: Այնտեղ ասված է. «Իրավաբանական անձ է համարվում այն կազմակերպությունը, որը, որպես սեփականություն, ունի առանձնացված գույք և իր պարտավորությունների համար պատասխանատու է այդ գույքով, կարող է իր անունից ձեռք բերել ու իրականացնել գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներ, կրել պարտականություններ, դատարանում հանդես գալ որպես հայցվոր կամ պատասխանող»:

Այս դիրքն իրավաբանական անձին ուղղակիորեն շնորհում են մի քանի օրենքներ: Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին օրենքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ընկերություններն ունեն իրավաբանական անձի կարգավիճակ: Բաժնետիրական ընկերությունների մասին օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ այդ ընկերությունները նույնպես իրավաբանական անձ են:

3.2 Տարբերակումը մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց ու հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց միջև

Ի տարբերություն գերմանական իրավակարգի՝ Հայաստանում մերժվում է հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց ճանաչումը: Հայկական իրավունքը չի ճանաչում հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց:¹² Այնուամենայնիվ մատնանշենք, որ de facto հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք գոյություն ունեն, եթե պետությունը կամ պետա-

կան հաստատությունները ճանաչված են որպես քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ:¹³ Ըստ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի և 128-րդ հոդվածի՝ Հայաստանի Հանրապետությունը և համայնքներն իրավաբանական անձանց կողքին քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ են հանդիսանում: Սա կարող է փաստարկ լինել այն բանի օգտին, որ Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում մերժվում է հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց գոյությունը: Ուրիշ իրավակարգեր նախատեսում են պետության և համայնքների դասակարգումն իբրև իրավաբանական անձինք:¹⁴

Քանի որ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքը հիմնված է ԱՊՀ պետությունների մոդելային Քաղաքացիական օրենսգրքի վրա, իմաստ ունի հայացք գցել իրավաբանական անձանց դասակարգմանն ըստ այդ մոդելային օրենսգրքի: Ոչ մոդելային Քաղաքացիական օրենսգրքում և ոչ էլ Ռուսաստանի Դաշնության Քաղաքացիական օրենսգրքում իրավաբանական անձինք տարբերակված չեն՝ ըստ դրանց պատկանելության հանրային իրավունքին կամ մասնավոր իրավունքին:¹⁵ Հակառակը, պետական ու համայնքային տարածքային կորպորացիաները քաղաքացիների ու իրավաբանական անձանց կողքին իրավունքի սուբյեկտներ են sui generis (յուրատեսակ), ինչն իր արտահայտությունն է գտել Քաղաքացիական օրենսգրքի 5-րդ գլխում:¹⁶ Այդ ըմբռնման տեսանկյունից իրավաբանական անձինք միշտ էլ մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձ են:¹⁷

Մյուս կողմից՝ ռուսական իրավագիտությունում կան հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց ճանաչելու վերաբերյալ կշռադատություններ: Ըստ համապատասխան հեղինակների՝ իրավաբանական անձինք այլևս չպետք է սահմանվեն քաղաքացիական իրավունքի հիման վրա, այլ կարիք ունեն միջգիտակարգային սահմանման: Նրանց կարծիքով, անհրաժեշտ է տարբերակում անցկացնել մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց ու

հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց միջև: Վերջինների թվին նրանք դասում են նաև պետությանը, համայնքներին ու պետական կառավարման մարմիններին:¹⁸

Այս դատողությունները ռուսական իրավագիտությունում առիթ են տալիս մտածել այն մասին, թե արդյոք չարժե հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց նախատեսել նաև հայկական իրավակարգում: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 104.1 հոդվածի այն նորմը, ըստ որի՝ համայնքն իրավաբանական անձ է, դրա համար լավ հենակետ է: Անգամ եթե Սահմանադրությունը խոսում է սոսկ «իրավաբանական անձի» մասին, տրամաբանորեն միտք է ծագում հանրային իրավունքին ոլորտին պատկանելու մասին: Համայնքները մտնում են պետությունների հանրային կառավարչական կառույցի մեջ և կազմում են ամենափոքր վարչատարածքային միավորը:

Հայաստանի Հանրապետության օրենքը Տեղական ինքնակառավարման մասին կարգավորում է համայնքների ու դրանց մարմինների լիազորությունները: Այդ օրենքի 2-րդ հոդվածը սահմանում է, որ տեղական ինքնակառավարումը Հայաստանի Հանրապետությունում կարգավորվում է Սահմանադրությամբ, Տեղական ինքնակառավարման մասին օրենքով, ինչպես նաև այլ օրենքներով ու իրավական ակտերով: Տեղական ինքնակառավարման մասին օրենքի 4-րդ հոդվածը կրկնում է Սահմանադրության կարգավորումը, ըստ որի՝ համայնքներն իրավաբանական անձ են: Համայնքային տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունները ավելի մանրամասնորեն կարգավորվում են օրենքի բազմաթիվ առանձին դրույթներով: Դրանց համաձայն՝ պետական ակտերով է որոշվում իրավաբանական անձ հանդիսացող համայնքի ձևակերտումը: Պետական ակտերով, մասնավորապես՝ օրենքներով, պետությունը կարող է որոշում կայացնել համայնքի գոյության մասին և համայնքային բարեփոխումների շրջանակում համայնքների միավորմամբ ստեղծել նոր համայնքներ:

Այն, որ համայնքները նշվում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասում և 128-րդ հոդվածում, բոլորովին չի փոխում դրանց հանրային իրավական բնույթը: Երբ նայում ես դրանց առաջացմանը և դրանց լիազորությունների ձևակերտմանը, չես կարող ժխտել համայնքների հանրային իրավական բնույթը: Դրանք ճանաչված են որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ: Ի տարբերություն համայնքների՝ մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձինք առաջանում են մասնավոր ինքնավարության շրջանակում նրանց հիմնադիրների կայացրած որոշումների հիման վրա: Մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց մարմինների լիազորությունները կարող են սահմանվել հիմնադրման մասին պայմանագրով:¹⁹ Համայնքների դեպքում դա օրենքով սահմանված պարտադիր պահանջ է:

Համայնքներին ուղղակիորեն շնորհելով իրավաբանական անձի կարգավիճակ՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, հայկական իրավակարգը ստեղծում են հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք: Համայնքների կարգավիճակը (այլևս) չի սահմանվում բացառապես Քաղաքացիական օրենսգրքով: Չի կարելի համաձայնել այն ենթադրությանը, թե իբր համայնքները յուրատեսակ (sui generis) իրավունքի սուբյեկտ են: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասում համայնքները որպես քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ (քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների մասնակից) ուղղակիորեն նշելն ավելորդ է: Դրանք որպես իրավաբանական անձինք արդեն քաղաքացիական իրավունքի ճանաչված սուբյեկտ են:

Համայնքների կողքին իբրև հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ պետք է ճանաչվեն նաև Հայաստանի Հանրապետության այլ տարածքային կորպորացիաները՝ մարզերը և ինքը՝ պետությունը: Այն հարցը, թե արդյո՞ք որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ պետք է դիտվեն նաև այլ պետական հաստատու-

թյուններ, մասնավորապես՝ այնպիսի պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններ, ինչպիսիք են, օրինակ՝ դպրոցները, ուսումնարանները և բուհերը²⁰, պետք է լուծվի այն պետական ակտերի հիման վրա, որոնց վրա հիմնված են այդ կազմակերպությունները:

4. Իրավաբանական անձանց իրավունակությունը

4.1 Իրավունակության ընդհանուր ծավալը

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքն «իրավունակություն» հասկացությունը սահմանում է 20-րդ հոդվածի 1-ին մասում որպես իրավունքներ ունենալու և պարտականություններ կրելու ունակություն: Ի տարբերություն դրա՝ գերմանական իրավունքում «իրավունակություն» հասկացությունը չի սահմանվում: Այն այնտեղ ենթադրվում է որպես հայտնի բան: Ընդհանուր ըմբռնմամբ, գերմանական իրավունքում նույնպես դրատակ հասկացվում է իրավունքներ ունենալու և պարտականություններ կրելու ունակությունը:²¹

Բոլոր իրավաբանական անձինք բնութագրվում են իրավունակությամբ: Իրավունակությունն այն իրավաբանական անձանց էական հատկանիշն է, որոնք իրենք էլ, իրենց անդամներից անկախ, որպես իրավունակ կազմավորում կարող են լինել իրավունքների և պարտականությունների կրող: Իրավաբանական անձանց իրավունակությունն սկսվում է դրանց հիմնադրման պահից: Այդ պահը որոշվում է պետական գրանցմամբ:²²

Իրավունակության ծավալի առումով տարբերակում են հատուկ և ընդհանուր իրավունակություն: Հատուկ իրավունակությունը նշանակում է, որ իրավաբանական անձանց ընձեռվում է այն իրավունակությունը, որը համապատասխանում է դրանց գործունեության նպատակներին և որը նախատեսված է հիմնադրման մասին փաստաթղթերում:²³ Ընդհանուր իրավունակության հիման վրա իրավաբանական անձն իրավունք ունի իրականացնելու գործունեության այն բոլոր տեսակները, որոնք

օրենքով արգելված չեն, անկախ այն բանից, թե արդյոք դրանց կանոնադրությունը նման գործունեություն նախատեսում է, թե ոչ:²⁴

4.2 Մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց իրավունակությունը

Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգի համար որպես սկզբունք գործում է իրավաբանական անձի հատուկ իրավունակությունը: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ իրավաբանական անձը կարող է լինել այն քաղաքացիական իրավունքների կրող, որոնք համապատասխանում են դրա կանոնադրությունում սահմանված գործունեության նպատակին, ինչպես նաև այն պարտականությունների կրող, որոնք կապված են այդ գործունեության հետ: Իրավաբանական անձանց ընդհանուր իրավունակությունը բացառություն է և գործում է միայն առևտրային իրավաբանական անձանց համար:²⁵ Առևտրային կազմակերպությունների իրավունակությունը հնարավոր չէ սահմանափակել դրանց հիմնադրման վերաբերյալ փաստաթղթերով:²⁶

Մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց իրավունակության ծավալը քաղաքացիական իրավունքի համար գերմանական իրավունքում ունիվերսալ է: Իրավաբանական անձինք, ինչպես և ֆիզիկական անձինք, իրավունքի սուբյեկտ են: Սա նշանակում է, որ դրանք օժտված են իրավական շրջանառությունում գործելու և իրավունքների ու պարտականությունների կրող լինելու սկզբունքորեն անսահմանափակ ունակությամբ:²⁷ Ինքնըստիքյան հասկանալի է, որ իրավաբանական անձինք չեն կարող ամուսնանալ կամ ընտրվել պառլամենտի պատգամավոր: Սակայն եթե մարդու հատկությունը պարտադիր նախապայման չէ, իրավաբանական անձն սկզբունքորեն կարող է կատարել ցանկացած իրավական գործարք և ձեռք բերել բոլոր տեսակի իրավունքներ:²⁸

4.3 Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց իրավունակությունը

Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց իրավունակությունն սկզբուն-

քորեն գործում է նաև նրանց մասնավոր իրավական գործողությունների համար:²⁹ Իհարկե, հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք իրավունք ունեն գործելու միայն իրենց միավորման իրավասության շրջանակում: Այս հատուկ իրավունակությունը սահմանափակում է դրանց գործողության շրջանակը՝ թույլատրելով գործել միայն օրենքով սահմանված խնդիրների ու գործունեության ոլորտում:³⁰

Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց հատուկ իրավունակությունը հնարավոր է սահմանափակել առարկայական ու տարածական առումով: Համայնքը չի կարող իր տարածքի համար ընդունել ճանապարհային երթևեկության կանոններ: Այդքանով նրա իրավասությունն առարկայական առումով սահմանափակված է: Բացի դրանից, համայնքը չի կարող ընդունել այնպիսի կարգավորումներ, որոնք դուրս են գալիս նրա տարածքի սահմաններից: Այդքանով նրա գործունեության ոլորտը սահմանափակված է տարածքային առումով:³¹

4.4 Իրավաբանական անձանց հիմնական իրավունակությունը

Ինչպես Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, այնպես էլ Գերմանիայի Գաշնային Հանրապետության Հիմնական օրենքը ճանաչում են իրավաբանական անձանց հիմնական իրավունակությունը: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը 42.1 հոդվածում սահմանում է. «Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները տարածվում են նաև իրավաբանական անձանց վրա այնքանով, որքանով այդ իրավունքներն ու ազատություններն իրենց էությանը կիրառելի են դրանց նկատմամբ»: Նույն ձևով Գերմանիայի Հիմնական օրենքը 19-րդ հոդվածի 3-րդ մասում սահմանում է, որ հիմնական իրավունքները գործում են նաև հայրենական իրավաբանական անձանց համար, եթե իրենց էությանը կիրառելի են դրանց նկատմամբ:

Հիմնական իրավունակությունը գործում է մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց համար: Հատուկ նշանա-

կություն ունի սեփականության իրավունքը:³² Իրավաբանական անձինք կարող են առանց այլապայության վկայակոչել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 31-րդ հոդվածը: Մյուս հիմնական իրավունքները, որոնք պետք է հաշվի առնվեն, հավասարության մասին սկզբունքն է՝ ըստ 14.1 հոդվածի, կարծիք ունենալու և արտահայտելու ազատությունը՝ ըստ 27-րդ հոդվածի և միություններ ստեղծելու ազատությունը՝ ըստ 28-րդ հոդվածի՝ ուրիշ կազմակերպությունների հետ միավորվելու տեսանկյունից:

Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք սկզբունքորեն չեն կարող վկայակոչել հիմնական իրավունքները, եթե իրականացնում են հանրային խնդիրներ: Հատկանշական է, որ դրանք պետության նկատմամբ չունեն այն դիրքը, որն ունի յուրաքանչյուր ֆիզիկական անձ: Համայնքները նույնպես հիմնական իրավունքների կրող չեն: Դրանց պետք է դիտել որպես պետական կազմակերպության բաղադրիչ: Բացառություններ թույլատրելի են միայն այն դեպքում, երբ հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք իրենց փոխանցված խնդիրներով դասվում են այնպիսի ոլորտի, որը պաշտպանված է որոշակի հիմնական իրավունքներով:

Այսպիսի հիմնավորմամբ որպես հիմնական իրավունքների կրողներ Գերմանիայում ճանաչված են հանրային իրավունքի հետևյալ իրավաբանական անձինք՝ պետական համալսարանները ու ֆակուլտետները, ինչպես նաև հանրային ռադիո-հեռուստաընկերությունները:³³

5. Ամփոփում

Հայաստանի Հանրապետությունը հենց հիմա գտնվում է իրավակարգի ուշագրավ զարգացման շրջանում: Վարչական դատարանների ստեղծումը կուժեղացնի վարչական իրավունքի հաստատությունները և դրանով իսկ հանրային իրավունքի ոլորտը: Հանրային իրավունքի իրավաբանական անձանց ճանաչումը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունում անխուսափելիորեն կարտացոլվի ուրիշ օրենքներում և դրանց մեկնաբանությունում: Սահմանադրությունը՝ որպես գերա-

գույն ռանգի հայկական իրավունք որոշում է ուղղությամբ:

Մասնավոր իրավունքի իրավաբանական անձանց իրավունակության ծավալը Հայաստանում մասամբ ավելի հատուկ

ձևակերպում է ստացել, քան գերմանական իրավակարգում: Ճիշտ կլիներ վերացնել դրա հետ կապված իրավունակության սահմանափակումները:

1. **Klaus F. Röhl/Hans Christian Röhl**, Allgemeine Rechtslehre, § 58 III; Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 85.

2. Rolf Knieper, Die juristischen Personen nach deutschem Recht; Reinhold Zippelius, Allgemeine Staatsrechtslehre, § 13. Հայաստանում իրավափառության տեսությունների վերաբերյալ հմմտ. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 2:

3. Իրավաբանական անձի մարմինների վերաբերյալ հմմտ. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 57-րդ հոդված:

4. ՄՊԸ-ի վերաբերյալ հմմտ. Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդված:

5. Hanns Prütting/Martin Schöpflin, in: Prütting/Wegen/Weinreich, BGB-Kommentar, Vor § 21 ff. Rn. 2.

6. Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 94. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 3:

7. Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 94 f. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 3:

8. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 4:

9. ՄՊԸ-ի վերաբերյալ հմմտ. Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդված:

10. Peter Badura, Staatsrecht, Abschnitt G, Rn. 17.

11. Josef Isensee, Handbuch des Staatsrechts Band II, « 15 Rn. 164.

12. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 4:

13. Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 109.

14. Գերմանիայի վերաբերյալ հմմտ. Rolf Schmidt, Staatsorganisationsrecht, Rn. 44 ff.

15. Stefanie Solotych, Das Zivilgesetzbuch der Russischen Föderation – Erster Teil, S. 30.

16. Մոդելային Քաղաքացիական օրենսգրքի 5-

րդ գլխի կարգավորումները համեմատելի են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի և ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի կարգավորումների հետ:

17. Stefanie Solotych, Das Zivilgesetzbuch der Russischen Föderation – Erster Teil, S. 30.

18. **Чиркин В.Е.** Юридическое лицо публичного права. М., 2013.

19. ՄՊԸ-ի վերաբերյալ հմմտ. Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին ՀՀ օրենքի 35-րդ և հաջորդ հոդվածները:

20. Հմմտ. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 5:

21. Hanns Prütting, in: Prütting/Wegen/Weinreich, BGB-Kommentar, §1 Rn. 7.

22. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի մաս 4, 56-րդ հոդվածի մաս 3:

23. Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 124.

24. Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 125.

25. Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 124.

26. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 5:

27. Peter Badura, Staatsrecht, Abschnitt G, Rn. 17.

28. Klaus F. Röhl/Hans Christian Röhl, Allgemeine Rechtslehre, « 58 II.

29. Peter Badura, Staatsrecht, Abschnitt G, Rn. 17.

30. Lado Chanturia, in: Rolf Knieper/Lado Chanturia/Hans-Joachim Schramm, Das Privatrecht im Kaukasus und in Zentralasien, S. 125; Klaus F. Röhl/Hans Christian Röhl, Allgemeine Rechtslehre, § 58 II.

31. Klaus F. Röhl/Hans Christian Röhl, Allgemeine Rechtslehre, § 58 II.

32. Մուսաննա Խաչատրյանի «Իրավաբանական անձինք Հայաստանի Հանրապետությունում», էջ 6:

33. Christoph Enders in: Epping/Hillgruber (Hrsg.) Beck-Online Kommentar zum Grundgesetz, Art. 19 Rn. 46.

THE AGGRAVATING CIRCUMSTANCES OF INFLICTION OF DAMAGE TO PROPERTY BY DECEPTION OR ABUSE OF TRUST

LEVON AVETISYAN
POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE
OF PHILOSOPHY, SOCIOLOGY AND LAW
OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE RA

The article deals with the aggravating circumstances of infliction of damage to property by deception or abuse of trust. The author argues that it is necessary not only to make changes in the provisions of the discussing crime, but also in other legal acts, and in particular, in the provisions of the law on the "Minimum monthly wage" of RA, which would allow to avoid the legal misinterpretations. Recommendations were made to improve the institute of complicity for more complex legal regulation of the discussing corpus delicti and for avoiding the difficulties concerning the qualification of crimes associated with infliction of damage to property by deception or abuse of trust when committed by a group of individuals with prior agreement. There are also problems related to the discussing crime when using the official position, as the RA Criminal Code does not provide a general definition of "official" and the notion of official given in article 308 applies only to Chapter 29 of the RA Criminal Code.

Keywords: property damage, gag, group, service position/status, an organized group, crime, according to preliminary, official position, abuse of trust

ТЯГЧАЮЩИЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ПРИЧИНЕНИЯ ИМУЩЕСТВЕННОГО УЩЕРБА ПУТЕМ ОБМАНА ИЛИ ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ ДОВЕРИЕМ

ЛЕВОН АВЕТИСЯН
АСПИРАНТ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА

В статье рассматриваются проблемы о тягчающих обстоятельствах причинения имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием. Автор утверждает, что нужно не только внести изменения в положения рассматриваемого состава преступления, но и в других законодательных актах, в частности, в положениях Закона РА "О минимальной месячной заработной плате", что позволит избежать правовых казусов. Были сделаны рекомендации, направленные на совершенствование института соучастия, цель которого заключается в более комплексном правовом регулировании данного состава преступления и во избежания трудностей связанных с квалификацией преступлений связанных с причинением имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием при совершении группой лиц по предварительному сговору. Есть проблемы также относящиеся к этому преступлению с использованием должностного положения, так как в Уголовном кодексе РА не предусматривается единое определение "должностного лица", а понятие должностного лица данное в статье 308 относится только к главе 29 УК РА.

Ключевые слова: имущественный ущерб, обман, группа, служебное положение, организованная группа, преступление, преступность, предварительный сговор, должностное положение, злоупотребление доверием

Բանալի բառեր - գույրային վնաս, խաբեություն, խումբ, ծառայողական դիրք/ դրություն, կազմակերպված խումբ, հանցագործություն, հանցակազմ, նախնական համաձայնություն, պաշտոնեական դիրք, վստահության չարաշահում

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ԽԱՔԵՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄ ՎՍՏԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ ՉԱՐԱՇԱՀԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ԳՈՒՅՔԱՅԻՆ ՎՃԱՍ ՊԱՏՃԱՌԵԼՈՒ ՀԱՆՃԱԿԱԶՄԻ ԾԱՆՐԱՅՆՈՂ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

Քրեական իրավունքի տեսության մեջ հանցակազմի ծանրացնող հանգամանքները նախատեսվում են՝ ելնելով մի շարք հիմքերից: Այդ հիմքերը պայմանավորված են արարքի որակյալ տեսակի բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներով: Հանցակազմի ծանրացնող հանգամանքը պետք է՝ 1) էապես բարձրացնի տվյալ արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանը, 2) այն պետք է բավականաչափ տարածված լինի, այլ ոչ թե կրի եզակի, պատահական բնույթ, 3) պետք է բնորոշ լինի տվյալ հանցատեսակին¹: Խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցագործությունն օժտված է բավականաչափ բարձր հանրային վտանգավորությամբ և կարող է էական վնաս պատճառել սեփականության պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերություններին, սակայն որոշակի դեպքերում և պայմաններում այս հանցատեսակի հանրային վտանգավորությունն ավելի է աճում: Բնականաբար այդ իրավիճակներին պետք է տրվի համարժեք քրեաիրավական գնահատական: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսված են խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցագործության ծանրացնող հանգամանքները: Հոդվածի քննարկվող մասն ունի հետևյալ բովանդակությունը. նույն գործողությունը, որը՝

1) առանձնապես խոշոր չափերի վնաս է պատճառել.

2) կատարվել է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ.

3) կատարվել է պաշտոնեական դիրքն օգտագործելով:

Քննարկվող հոդվածի 3-րդ մասում որպես խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցակազմի առավել ծանրացնող հանգամանք նախատեսված է. «Սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված գործողությունը, որը կատարվել է կազմակերպված խմբի կողմից»:

Մինչ այս հանցակազմի որակյալ տեսակների բովանդակությանն անդրադառնալը պետք է նշել, որ օրենսդրի կողմից միայն «գործողություն» եզրույթի կիրառումը, մեր կարծիքով, արդարացված չէ, քանզի, խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցագործությունը օբյեկտիվ կողմից կարող է դրսևորվել ինչպես գործողությամբ, այնպես էլ անգործությամբ: Կարծում ենք, ճիշտ կլիներ կիրառել ոչ թե «գործողություն», այլ «արարք» եզրույթը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 175-րդ հոդվածի չորրորդ մասում նախատեսված է. «Սույն գլխում զգալի չափ է համարվում հանցագործության պահին Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երեսնապատիկից հինգհարյուրապատիկը չզե-

Քրեական իրավունք

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

40

րազանցող գումարը (արժեքը), իսկ գողության միջոցով հափշտակություն կատարելու պահին՝ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հնգապատիկից հինգհարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը): Սույն գլխում և սույն օրենսգրքի 216-րդ հոդվածում խոշոր չափ է համարվում հանցագործության պահին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հինգհարյուրապատիկից երեքհարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը (արժեքը): Սույն գլխում և սույն օրենսգրքի 216-րդ հոդվածում առանձնապես խոշոր չափ է համարվում հանցագործության պահին սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երեքհարյուրապատիկը գերազանցող գումարը (արժեքը)»: Այստեղից հետևում է, որ խաբեության կամ վատահոբությունը չարաշահելու եղանակով առանձնապես խոշոր չափի գույքային վնաս պատճառելու մասին կարելի է խոսել, եթե պատճառված վնասը գերազանցում է 3.000.000 ՀՀ դրամը: Այս առումով քննադատության է ենթակա նաև «Նվազագույն ամսական աշխատավարձի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 3-րդ հոդվածում սահմանված դրույթը, որի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքերի, օրենքների, Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի հրամանագրերի, Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և վարչապետի որոշումների, նախարարությունների և գերատեսչությունների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, առանձին իրավաբանական անձանց ակտերի իմաստով որպես հաշվարկային հիմք չի կարող ընդունվել սույն օրենքով սահմանված նվազագույն ամսական աշխատավարձը: Նշված ակտերում որպես հաշվարկային հիմք պահպանվում է գործող 1000 դրամը: Տնտեսության ձևավորման սկզբնական փուլում մեծ ժամանակավոր լուծումը թերևս արդարացված էր, սակայն ներկայումս այն կորցրել է իր

արդիականությունը: Առաջարկում ենք նշված դրույթն ուժը կորցրած ճանաչել և տարատեսակ իրավական ակտերում, օրենքներում և օրենսգրքերում սահմանված չափերը համապատասխանեցնել իրական ամսական աշխատավարձին:

Ինչ վերաբերում է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ խաբեության կամ վատահոբությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելուն, ապա պետք է նշել, որ այս հանցատեսակի առումով քննարկվող ծանրացնող հանգամանքն ունի իր առանձնահատկությունները: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «Հանցանքը համարվում է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարված, եթե դրան մասնակցել են այնպիսի համակատարողներ, ովքեր նախապես՝ մինչև հանցագործությունն սկսելը, պայմանավորվել են հանցանքը համատեղ կատարելու մասին»:

Հանցանքը խմբի կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարելը հանցակցության առավել տարածված ձև է: Համաձայնությունը համարվում է նախնական, եթե հանցագործության մասնակիցները պայմանավորվում են համատեղ կատարել հանցանքը մինչև դրա օբյեկտիվ կողմը հանդիսացող գործողությունները սկսելը՝ անկախ նրանից, թե ինչքան ժամանակ է անցել համաձայնությունից հետո: Համաձայնությունը հնարավոր է բանավոր կամ գրավոր, պայմանական նշանով, ձեռքի կամ դեմքի շարժումներով և այլն²:

Խաբեության կամ վատահոբությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելը կարող է որակվել նշված ծանրացնող հանգամանքով, եթե հանցագործությանը մասնակցել են առնվազն երկու համակատարող: Ընդ որում, այն դեպքում, երբ հանցագործությանը մասնակցել են միայն համակատարողներ, քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասի 38-րդ հոդվածի վրա հղում չի կա-

տարվում: Եթե համակատարողներից բացի, հանցագործությանը մասնակցում է նաև այլ հանցակից (կազմակերպիչ, դրդիչ, օժանդակող), որը չի իրականացնում տվյալ հանցագործության օբյեկտիվ կողմը, ապա նրա արարքը որակելիս պետք է հղում կատարել 38-րդ հոդվածի վրա (փաստորեն նշված դեպքերում արարքը որակվում է որպես վերը նշված ծանրացնող հանգամանքներով խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցակցություն):

Սակայն օրենսդրի նշված մոտեցման հետ դժվար է համաձայնել: Հաճախ լինում են դեպքեր, երբ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելը կամ որևէ այլ հանցագործություն կատարվում է մեկ անձի կողմից, սակայն վերջինիս դրդում, օժանդակում կամ նրա կատարած հանցանքը կազմակերպում են այլ անձիք: Այս պարագայում, եթե բացակայում են կազմակերպված խմբի հատկանիշները, ստացվում է, որ յուրաքանչյուր հանցակից առանձին է ենթարկվում քրեական պատասխանատվության, իսկ վերջիններիս միջև առկա նախնական համաձայնությունը, հանցանքի կազմակերպման ողջ գործընթացը և այլն, մնում է առանց համապատասխան քրեաիրավական գնահատականի: Կարծում ենք, մնան իրավիճակները ևս պետք է դիտվեն մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ հանցանքը կատարելու համատեքստում, իսկ հանցակցի մասնակցության աստիճանը, բնույթը և ինտենսիվությունը (կազմակերպիչ, դրդիչ, օժանդակող) պետք է հաշվի առնել պատիժն անհատականացնելիս: Անհրաժեշտ է կատարել օրենսդրական փոփոխություն և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասը շարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Հանցանքը համարվում է մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարված, եթե դրան մասնակցել են այնպիսի ան-

ձիք, ովքեր նախապես՝ մինչև հանցագործությունը սկսելը, պայմանավորվել են հանցանքը կատարելու մասին»:

Ինչպես յուրաքանչյուր հանցագործություն, այնպես էլ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելն ավելի դյուրին է հաջողությամբ ավարտին հասցնել, եթե դրան մասնակցում է ոչ թե մեկ անձ, այլ մի խումբ անձիք, ովքեր գործում են նախնական համաձայնությամբ: Ինչպես արդարացիորեն նշել է Ա.Վ. Շեպերը. «Խմբային հանցավորության բարձր հանրային վտանգավորությունը պայմանավորված է մի քանի անձանց ջանքերի միավորմամբ, ովքեր հասարակական հարաբերություններին ձգտում են պատճառել այնպիսի վնաս, որն ունի քրեաիրավական նշանակություն: Խմբային հանցավորության վնասակարությունը դրսևորվում է նաև դրա «նախադեպային» բնույթի մեջ, քանզի հանցավորության այս տեսակը, որպես կանոն, ունի շարունակական բնույթ»³:

Խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելը մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ ինքից աչքի է ընկնում առավել բարձր հանրային վտանգավորությամբ, սակայն այս հանցատեսակի առանձնահատկությունն այն է, որ շատ հաճախ գույքային վնաս պատճառողը հանցագործության օբյեկտիվ կողմը կատարում է միանձնյա, քանզի վերջինս սեփականատիրոջ կամ գույքի այլ տիրապետողի հետ գտնվում է որոշակի քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների մեջ: Բայց խնդիրն այն է, որ վերջինիս մասնագիտական ունակությունները կամ գիտելիքները երբեմն չեն բավարարում հանցանքը հաջողությամբ ավարտին հասցնելու համար և նա դիմում է այլ անձանց օգնությանը կամ էլ հանցանքը կատարում է այլոց դրդմամբ: Օրինակ՝ անձը ցանկանում է խուսափել էլեկտրաէներգիայի համար կատարվող վճարումներից, սակայն

Քրեական իրավունք

չգիտի, թե ինչպե՞ս կարելի է փոխել էլեկտրական հաշվիչի ցուցումը և դիմում է իր ծանոթին, ով էլ սովորեցնում է հանցավորին այդ տեխնիկական հմարքը: ՀՀ քրեական օրենսգրքում առկա իրավակարգավորումների պարագայում այս դեպքում հանցանքը չի համարվում մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ կատարված: Բերված օրինակը ևս վկայում է այն մասին, որ առկա է վերոնշյալ օրենսդրական փոփոխության անհրաժեշտությունը:

Ասվածը, իհարկե, չի բացառում այս հանցատեսակի օբյեկտիվ կողմը կազմող գործողության կամ անգործության կատարումը մի քանի հանցագործության կատարման մի քանի հանցագործության սուբյեկտի հատկանիշներով օժտված անձանց կողմից: Օրինակ՝ բնակարանում համավարձակալությամբ ապրող երկու կամ ավելի անձինք նախնական համաձայնության են գալիս վարձավճարը չվճարելու կապակցությամբ, ինչի արդյունքում սեփականատիրոջը պատճառվում է խոշոր չափերի գույքային վնաս: Սակայն նշված իրավիճակները հազվադեպ են և վիճակագրության մեջ չեն արտացոլվում, ինչը հիմք է տալիս ենթադրելու, որ մինչև համապատասխան օրենսդրական լրամշակումը, խաբեության կամ վատահոբյուրը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու այս որակյալ տեսակի նախատեսումը գործնականում անարդյունավետ է: Որպես ասվածի հիմնավորում բերենք Ռուսիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի տրամադրած տվյալները, որոնց համաձայն՝ 2004-2012 թվականների ընթացքում (ըստ հանցանք կատարած անձանց տվյալների) գրանցվել է ՀՀ քր. օր. 184-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության խմբի կողմից կատարման ընդամենը չորս դեպք, որոնցից երկուսը՝ 2009 թվականի ընթացքում և մեկական դեպք՝ 2011 և 2012 թվականների ընթացքում:

Խաբեության կամ վատահոբյուրը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցակազմի հա-

ջորդ ծանրացնող հանգամանքն է՝ նույն արարքի կատարումը պաշտոնական դիրքն օգտագործելով: Քննարկվող որակյալ տեսակի հետ կապված առկա են բազմաթիվ վիճահարույց հարցեր, որոնցից հիմնականը կապված է «պաշտոնական դիրք» հասկացության հետ: Խնդիրն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 29-րդ գլխում, որը վերնագրված է «Պետական ծառայության դեմ ուղղված հանցագործություններ», 308-րդ հոդվածի երրորդ և չորրորդ մասերում նախատեսվում է. «Սույն գլխում պաշտոնատար անձինք են՝

1) մշտապես, ժամանակավորապես կամ առանձին լիազորությամբ իշխանության ներկայացուցչի գործառույթներ իրականացնող անձինք.

2) պետական մարմիններում, տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, դրանց կազմակերպություններում, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերում, Հայաստանի Հանրապետության այլ զորքերում և զինվորական միավորումներում մշտապես, ժամանակավորապես կամ առանձին լիազորությամբ կազմակերպական-տնօրինչական, վարչատնտեսական գործառույթներ իրականացնող անձինք:

Սույն օրենսգրքի 311-րդ, 311.2-րդ, 312-րդ, 312.2-րդ և 313-րդ հոդվածներով նախատեսված պաշտոնատար անձինք են նաև՝

1) օտարերկրյա պետության՝ տվյալ պետության ներպետական իրավունքին համապատասխան՝ պետական պաշտոնյալի գործառույթներ իրականացնող անձինք, ինչպես նաև օտարերկրյա պետության օրենսդիր մարմնի կամ վարչական լիազորություններ իրականացնող որևէ ներկայացուցչական մարմնի անդամները.

2) միջազգային կամ վերազգային հանրային կազմակերպության կամ մարմնի պաշտոնյաները կամ այդ կազմակերպության կամ մարմնի կանոնակարգերով նախատեսված դեպքերում

պայմանագրերով աշխատողները կամ այլ անձինք, որոնք կատարում են նման պաշտոնյաների կամ աշխատողների կողմից իրականացվող գործառնություններին համապատասխանող գործառնություններ.

3) միջազգային կամ վերազգային կազմակերպության, խորհրդարանական վեհաժողովի կամ նման գործառնություն իրականացնող այլ մարմնի անդամները.

4) միջազգային դատարանի, որի իրավասությունն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետությունը, դատական գործառնություն իրականացնող անդամները կամ պաշտոնյաները.

5) օտարերկրյա պետությունների դատարանների երդվյալ ատենակալները»:

Վերոնշյալ բնորոշումից ակնհայտ է, որ այստեղ խոսքը վերաբերում է բացառապես նշված գլխում գետեղված հանցակատարների և այն չի կարող ընդհանրական լինել ողջ քրեական օրենսգրքի առումով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի (օրինականության սկզբունքը) 2-րդ մասում նշված է. «Քրեական օրենքն անալոգիայով կիրառելն արգելվում է»: Սա նշանակում է, որ պաշտոնատար անձի և հետևաբար նաև պաշտոնեական դիրքի վերոնշյալ սահմանումը կիրառելի չէ ՀՀ քր. օր. 184-րդ հոդվածի իմաստով, ինչպես նաև ցանկացած այլ հանցակատարի իմաստով, որը նախատեսված չէ 29-րդ գլխում: Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է կատարել օրենսդրական փոփոխություն և քրեական օրենսգրքում սահմանել պաշտոնատար անձի միասնական հասկացություն: Բացի այդ, խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցակատարի իմաստով առավել նպատակահարմար կլիներ կիրառել ոչ թե «պաշտոնեական դիրքն օգտագործելով», այլ «ծառայողական դիրքն օգտագործելով» հասկացությունը, քանզի այս հանցագործությունն առավել հաճախ կատարվում է ծառայողական լիազորությունների չարաշահմամբ, երբ ձեռնար-

կության (պետական կամ մասնավոր) աշխատակիցը սահմանված կարգի խախտմամբ կամ անձնական նպատակներով է օգտագործում իրեն վստահված գույքը՝ պատճառելով խոշոր գույքային վնաս: Իհարկե, պաշտոնատար անձանց կողմից խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցանքի կատարումն առավել վտանգավոր է, սակայն, կարծում ենք, այս իրավիճակներում արարքը կարող է որակվել հանցագործությունների համակցությամբ (պաշտոնեական լիազորությունների չարաշահում, անցում և այլն) և նշված ծանրացնող հանգամանքի նախատեսումն աննպատակահարմար է:

Քրեաիրավական տեսության մեջ ևս բազմիցս արծարծվել է քննարկվող ծանրացնող հանգամանքի նախատեսման նպատակահարմարության հիմնահարցը: Տեսաբանների մեծամասնությունը համակարծիք է, որ այս պարագայում խոսք պետք է գնա ոչ թե պաշտոնեական, այլ ծառայողական դրության օգտագործման մասին: Որպես այս ծանրացնող հանգամանքի նախատեսման հիմնավորում բերվում են հետևյալ փաստարկները՝ 1) ծառայողական դրությունն օգտագործելով հնարավոր է պատճառել շատ ավելի մեծ գույքային վնաս, 2) խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու այս դրսևորումն առավել տարածված է, 3) այս պարագայում առավել հաճախ վնասը կրում է իրական բնույթ, այլ ոչ թե դրսևորվում է բաց թողնված օգուտի տեսքով⁴:

Բ.Վ. Վոլոժենկինը նշում է, որ հանցանք կատարելիս «ծառայողական կամ պաշտոնեական» դիրքի օգտագործումը պետք է կապված լինի բացառապես անձի կառավարչական գործառնությունների իրականացման հետ, ընդ որում էական չէ՝ անձն աշխատում է պետական, թե մասնավոր ձեռնարկությունում⁵:

Տեսաբանների մեկ այլ խումբ պնդում

Քրեական իրավունք

է, որ բացի կառավարչական գործառնություններ իրականացնող պաշտոնատար անձանցից, քննարկվող ծանրացնող հանգամանքով հանցակազմի սուբյեկտ կարող են լինել նաև այլ ծառայողներ, ովքեր իրականացնում են մասնագիտական գործառնություններ: Այսպես՝ Յու.Ի. Սկուրատովը և Վ.Մ. Լեբեդևը գտնում են, որ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու, ինչպես նաև հափշտակության որոշակի դրսևորումների (յուրացում, վատնում և այլն) պարագայում ծառայողական դրության օգտագործումը կարող է կապված լինել ոչ միայն անձի կառավարչական գործառնությունների իրականացման, այլև ծառայողական լիազորությունների կատարման հետ: Ա.Ս. Ելիսևերը նշում է, որ «ծառայողական դրություն» հասկացության բացահայտման համար առավել նպատակահարմար է դրա քրեականական մեկնաբանությունը, որի համաձայն՝ այստեղ խոսքը գնում է «ծառայության մեջ գտնվող» անձի կողմից հանցանք կատարելու մասին և ամենին էական չէ՝ ծառայությունը մասնավոր ոլորտում է, թե պետական»:

Մենք ևս համակարծիք ենք նշված տեսակետների հետ և գտնում ենք, որ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելու հանցակազմի պարագայում որպես ծանրացնող հանգամանք պետք է նախատեսվի «ծառայողական դրությունն օգտագործելով» հանցանքի կատարումը, քանի որ «ծառայողական դրությունը» շատ ավելի լայն և համապարփակ հասկացություն է և բացի «լիազորություններից», իր մեջ ներառում է նաև անձի կարգավիճակի հետ կապված այլ հնարավորություններ ևս:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 184-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, որպես հանցակազմի առավել ծանրացնող հանգամանք նախատեսված է. «Սույն հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված գործողությունը, որը կատարվել է կազմա-

կերպված խմբի կողմից»: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված է. «Հանցանքը համարվում է կազմակերպված խմբի կողմից կատարված, եթե դա կատարվել է այնպիսի անձանց կայուն խմբի կողմից, ովքեր նախապես միավորվել են մեկ կամ մի քանի հանցանքներ կատարելու համար»:

Կազմակերպված հանցավոր խումբը հանցակցության բարդ ձև է, որում կարող են մասնակցել բոլոր տեսակի հանցակիցներ: Կազմակերպված խումբը նախնական համաձայնությամբ հանցակցության առավել վտանգավոր տեսակն է, որի անդամները մասնագիտացված են և միմյանց հետ գտնվում են կայուն հարաբերության մեջ: Կազմակերպված խումբը հանցակցության այլ ձևերից տարբերվում է հենց խմբի կայունությամբ, որի տակ պետք է հասկանալ՝

- 1) նրա անդամների միջև կայուն կապը,
- 2) խմբի անդամների անխախտ համաձայնությունը,
- 3) կազմակերպվածության բարձր աստիճանը (հանցագործությունների կատարման մանրակրկիտ պլանավորումը, խմբի անդամների միջև դերերի հստակ բաժանումը և այլն),
- 4) հանցավոր գործունեությամբ տևական ժամանակով զբաղվելու նպատակը (որպես կանոն, կազմակերպված խումբը ստեղծվում է մի շարք հանցանքներ կատարելու նպատակով): Չի բացառվում, սակայն, կազմակերպված խմբի ստեղծումը մեկ հանցագործության համար: Նման դեպքերում խոսքն այնպիսի հանցագործության մասին է, որը երկարատև և մանրակրկիտ նախապատրաստություն է պահանջում:

Հարկ է նշել, որ կազմակերպված խմբի անդամները կարող են տարբեր դերեր կատարել: Կազմակերպված խմբի անդամների մի մասը կարող է մասնակցել խմբի ստեղծմանը կամ գործունեության պլանավորմանը, մյուսը՝ օժանդակմանը,

երրորդը՝ անմիջական կատարմանը և այլն: Որպես կանոն, կազմակերպված խմբի գործունեությունն իրականացվում է հանցակցության տարբեր ձևերով, սակայն հնարավոր է նաև միայն համակատարում: Հարկ է նշել, որ ի տարբերություն մի խումբ անձանց կողմից առանց նախնական համաձայնության կամ նախնական համաձայնությամբ հանցանք կատարելու դեպքերի՝ հանցանքը համարվում է կազմակերպված խմբի կողմից կատարված նաև այն դեպքում, երբ հանցագործության օբյեկտիվ կողմն իրականացնում է խմբի թեկուզ մեկ անդամը: Այլ կերպ ասած՝ այստեղ համակատարումը պարտադիր չէ:

Ըստ էության, դժվար է պատկերացնել մի իրավիճակ, երբ ստեղծվում է անձանց կազմակերպված, կայուն խումբ, որի նպատակն է խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառել սեփականատիրոջը կամ գույքի մեկ այլ տիրապետողին: Այս մասին է վկայում նաև կազմակերպված խմբի կողմից այս հանցանքի կատարման վիճակագրության բացակայությունը: Առավել հավանական է, որ կազմակերպված խումբը ստեղծվի այլ նպատակներով, օրինակ՝ հափշտակություններ կատարելու, իսկ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելը հանդիսանա ուղղակի խմբի գործունեության էպիզոդ: Այս պարագայում արարքը կարող է որակվել հանցագործությունների համակցությամբ: Կարծում ենք, որ այս ծանրացնող հանգամանքի նախատեսումը քննարկվող հանցակազմի համատեքստում աննպատակահարմար է:

տահույնը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառել սեփականատիրոջը կամ գույքի մեկ այլ տիրապետողին: Այս մասին է վկայում նաև կազմակերպված խմբի կողմից այս հանցանքի կատարման վիճակագրության բացակայությունը: Առավել հավանական է, որ կազմակերպված խումբը ստեղծվի այլ նպատակներով, օրինակ՝ հափշտակություններ կատարելու, իսկ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով գույքային վնաս պատճառելը հանդիսանա ուղղակի խմբի գործունեության էպիզոդ: Այս պարագայում արարքը կարող է որակվել հանցագործությունների համակցությամբ: Կարծում ենք, որ այս ծանրացնող հանգամանքի նախատեսումը քննարկվող հանցակազմի համատեքստում աննպատակահարմար է:

1. *Кругликов Л.Л.* Дифференциация ответственности в уголовном праве. СПб., 2002, с. 182

2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Ընդհանուր մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով)/Ս. Առաքելյան, Ա. Գաբուզյան, Հ. Խաչիկյան և ուրիշ. - Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 279:

3. *Шеслер А.В.* Групповая преступность: криминологические и уголовно-правовые аспекты: автореф. дис.... докт.юр.наук. - Екатеринбург, 2000, с. 21.

4. *Плохова В.И.* Использование полномочий в отношении вверенного имущества для его хищения как обстоятельство, влияющее на криминализацию деяний и

дифференциацию уголовной ответственности. Барнаул, 2000, с. 31.

5. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. - Ростов-на-Дону, 1996, с. 372.

6. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Особенная часть. Под общей редакцией Ю.И. Скуратова и В.М. Лебедева. - М., Издательская группа ИНФРА М- НОРМА, 1996, с. 131.

7. *Елисеев А.С.* Преступления против собственности. Томск, 1999, с. 170.

8. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Ընդհանուր մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով)/Ս. Առաքելյան, Ա. Գաբուզյան, Հ. Խաչիկյան և ուրիշ. - Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 279:

THE MANNER OF TAKING COGNIZANCE ON MINORS OFFENCE IN IRANIAN LAW

MASUD HEYDARI
**POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE OF PHILOSOPHY,
SOCIOLOGY AND LAW OF THE NAS**

Making available a specific criminal proceeding for minors is a serious concern prescribed by the UN. Establishing such distinctive system in a country's judicial order indicates that country's advanced status. The penal order of Iran is seeking to associate with the international recommendations in this realm and has established specific ordinances in its judicial system in the Civil and Revolutionary Courts. This article seeks to identify the special features of the legal procedures customized for minors.

Keywords: penal cognizance, public prosecutor, public legal procedure, Civil and Revolutionary Court.

РАССЛЕДОВАНИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ПРАВОВОМ СИСТЕМЕ ИРАНСКОЙ ИСЛАМСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

МАСУД ЕЙДАРИ
**АСПИРАНТ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА**

Распространение информации о конкретной уголовной деле для несовершеннолетних является серьезной проблемой предписано ООН. Создание такой отличительной систему в судебном порядке страны указывает расширенный статус этой страны. Уголовный порядок Иран стремится связать с международными рекомендациями в этой области и установил конкретные постановления в его судебной системы, в гражданских и революционных судов. Эта статья направлена на выявление особенностей юридических процедур настроить для несовершеннолетних.

Ключевые слова: уголовное расследование, прокурор, открытый (общественный) судебный процесс, общий и революционный суд

Բանալի բառեր - քրեական հետաքննություն, դատախազ, դրնբաց (հանրային) դատավարություն, Ընդհանուր և հեղափոխության դատարան

Մասուղ ՀԵՅԴԱՐԻ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԻՐԱՆԻ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Անչափահասների հանցագործությունների դատաքննության թեման այն կարևորագույն, երբեմն բարդ ու վիճահարույց խնդիրներից է, որն անկասկած լուրջ մոտեցում է պահանջում, հետևաբար, առաջիններիս դեմ գործ հարուցելուց, նրանց դատելուց, և որ ամենակարևորն է՝ պատիժ իրականացնելուց առաջ, անհրաժեշտ է հանգամանորեն ուսումնասիրել այն, բազմակողմանի կերպով լուսաբանել խնդրի բոլոր մանրամասները և շրջահայացությամբ անդրադառնալ նրան առնչվող բոլոր խնդիրներին: Նկատի ունենալով երեխաների անհատականության առանձնահատկությունները, անխոհեմ արարքների ու ոչ գիտական մոտեցումների և որոշումների բացասական ու անցանկալի ազդեցությունը երեխաների անհատականության և դաստիարակության վրա խիստ կարևոր ու անհրաժեշտ է քրեական դատավարությունների ընդհանրական դրույթներից ու կանոններից առանձնացնել անչափահասների հանցագործության հետ կապվող հետաքննության օրենքներն ու ընթացակարգը:

Քրեական հանցագործություններին վերահասու հանրային ատյանների դատավորների տրամաբանության մեջ տիրական է հանցագործներին պատժելու մոտեցումն ու վարքագիծը, ինչը սակայն չի համապատասխանում անչափահասների հանցագործության դատաքննությունից ակնկալվող արդյունքներին ու նպատակներին, որոնք առավել ապահովական ու դաստիարակչական բնույթ և նպատակ ունեն, քան պատժական: Երեխաների հանցագործությունը քննող դատարաններն իրավական ու օրինական հմտություններից ու տեղեկություններից առավել, պետք է մասնագիտացված լինեն հոգեբանական գիտություններով, դաստիարակչական

ու մանկավարժական հմտություններով ու փորձառություններով: Սկսած այն փուլից, երբ մեղադրանք է ներկայացվում հանցագործ երեխային, մինչև վերջնական վճռի կայացումն ու վճռի գործադրությունը, կամ գործադրական երաշխիքների ուղղությամբ նախատեսությունները, այս բոլոր փուլերում ձեռնարկված քայլերն ու ընդունված որոշումները պետք է ուղղվեն հանցագործ երեխայի դաստիարակության, նրա սխալ վարքագիծն ուղղելու, ի հարկին բուժելու ու վերապատրաստելու համար:

Անչափահասներին հատուկ դատաիրավական ու օրինական աջակցությունն ու հովանավորությունը և նրանց նկատմամբ իմաստուն ու խոհեմ, համբերատար և զգուշավոր քայլերի ու միջոցառումների կիրառումը, ոչ միայն առողջ տրամաբանության և գիտական արդի մոտեցումների թելադրությունն է, այլև երեխաների հիմնարար իրավունքներից մեկն է: Պետությունների կողմից այդ իրավունքի դիտավորյալ ու միտումնավոր անտեսումը կամ անտարբերությունն ու անփութությունը, միջազգային պարտավորությունների՝ և նորմերի կոպիտ խախտում է համարվում, սակայն ավելի մտահոգիչ է այն, որ այդպիսով ավելի են ամրապնդվում սոցիալական վնասներ պատճառող գործոնները՝ նպաստելով վրեժխնդիր ու հասարակության նկատմամբ թշնամաբար տրամադրված, նրանից խույս տվող անհատականությունների ձևավորմանը կամ այդ հատկանիշների խորացմանը:

Այստեղից հետևություն, որ անչափահասների հանցագործության դատաքննության ժամանակ, կարևոր է հարգել և ուշադրություն դարձնել նրանց անհատականության առանձնահատկություններին ու արժանա-

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պատվությանը, ինչպես նաև կանխել ու չիրահիլ նրանց անհնազանդության ու կամակորության հակումներն ու զգացումները: Վերը նշված խնդիրների նկատառումով օրենսդիրը պետք է մշակի դատաքննության հատուկ ընթացակարգ՝ բժախնդրորեն ուշադրություն տաժելով անչափահասների անձնային ու հոգեբանական առանձնահատկություններին:

ԻԻՀ-ում 1959 թվականին օրենսդիր իշխանությունը, վավերացնելով «Անչափահասների մասնագիտական դատարանի ստեղծման մասին» օրենքը, հաստատեց անչափահասների դատաքննության հատուկ ընթացակարգ առաջացնելու անհրաժեշտությունը, իսկ ԻԻՀ Ընդհանուր և հեղափոխության դատարանների դատավարությունների ընթացակարգի օրենսգրքի 219-ից 230-րդ կետերով շեշտեց. «Ընդհանուր դատարաններից որոշ ստյանները մասնագիտացնել ու հատկացնել անչափահասների դատաքննությանը»: Յավոք, այսօր Իրանի իրավական համակարգում չեն գործում «Անչափահասների մասնագիտական դատարաններ», այլ ընդամենը ԻԻՀ Ընդհանուր դատարաններից մի քանիսին իրավասություն է տրվել, ի շարս այլ կարգի դատական գործերի, որպես անչափահասների մասնագիտական դատարան, վերահասու լինել անչափահասների դեմ հարուցվող գործերին ու նրանց հանցագործությանը: Այնուամենայնիվ կրկին ընդգծենք, որ թեև Իրանում չի աշխատում անչափահասների համար մասնագիտացված առանձին դատարան, սակայն անչափահասների հանցագործությանը վերահասու դատարաններում գործում է հատուկ դատաքննչական ընթացակարգ՝ անչափահասների կացության, հոգեկան ու հոգեբանական առանձնահատկություններին ու հասարակական պայմաններին համապատասխան նկատառումներով, որոնք ինչպես նշեցինք, ներառված են ԻԻՀ Ընդհանուր և հեղափոխության դատարանների դատավարությունների ընթացակարգի օրենսգրքի 219-ից 230-րդ կետերում:

Երեխաների քրեական դատաքննության այս կանոնակարգը տարածվում է երեք փուլերի վրա՝ նախնական հետաքննության փուլ, դատավարության փուլ և անչափահասների համար վճռի կայացման հաջորդող հատուկ

կարգադրությունների փուլ:

1. Հանցագործ երեխաները՝ նախնական հետաքննության փուլում. Հանցագործությունը բացահայտվելու առաջին իսկ պահից, սկսվում է նախնական հետաքննության փուլը, որի նպատակն է երևան հանել ու ի մի բերել այն բոլոր տարրերն ու փաստերը, որոնք կօգնեն պարզելու հանցագործության հետ կապվող ճշմարտությունը՝ ամբողջական մանրամասնություններով: Այս նկատառումով նախնական հետաքննության փուլը թե՛ գործնական, թե՛ դատական տեսանկյունից դիտված հատուկ կարևորություն է ստանում: Երեխաների հանցագործության նախնական հետաքննությունը վարելու պարտականությունը որոշ պարագաներում քննիչի փոխարեն բացառաբար հանձնարարվում է անչափահասների համար նշանակված դատավորներին²:

«Չնայած ըստ ԻԻՀ Ընդհանուր և հեղափոխության դատարանների դատավարության ընթացակարգի մասին գործող օրենսգրքի երրորդ կետի առաջին պարբերության (բարեփոխված է 2002 թվականին), հարուցված գործին առնչվող բոլոր տեսակի նախնական քննությունների իրականացումը դատախազության իրավասության սահմաններում և նրա պարտավորությունն է, սակայն հանցանք կամ սխալ գործած անչափահասին վերաբերվող գործերին առնչվող տվյալների ու նրանցում գրանցվող տեղեկությունների գաղտնիության պահպանման նաև անչափահասին հանցագործի պիտակավորում ստանալուց հետո պահելու նպատակից ելնելով, ԻԻՀ Ընդհանուր և հեղափոխության դատարանների դատավարության ընթացակարգի մասին գործող օրենսգրքի 221-րդ կետով (վավերացվել է 1999 թվականին), այն բացառապես հանձնարարվում է՝ հենց «Անչափահասների մասնագիտացված դատարանի մասնաճյուղի» վերահսկողությանը: «Դատարանին չի թույլատրվում նախաքննության գործը լիազորել դատախազության ենթակա մարմիններին և նրա հետ առնչվող գործակատարներին»³:

Սա համարում ենք ամբողջությամբ տրամաբանական և խելացի մոտեցում, որոնք համընկնում են քրեաբանության ուսուցումներին՝ ամեն միջոց ձեռնարկել, որպեսզի հանցանք

կամ սխալ գործած երեխան հաշտ հասարակության չլրի «հանցագործ»-ի խարանը, և այդպիսով կանխարգելի երեխայի մոտ հանցագործության շարունակականությունն ու տարածումը: Այլ խոսքով, օրենսդիր իշխանությունը ԻԻՀ-ում հաջողել է երեխաների ու պատանիների հանցագործության հետաքննությանն առնչվող օրենքներում հաշվի առնել ու ներառել հոգեբանական ու դաստիարակչական գիտական հիմունքներն ու թելադրությունները:

ԻԻՀ-ում անչափահասների համար մասնագիտացված քրեական դատաքննությունների առկա մյուս ցայտուն տարբերությունը չափահասների կամ մեծահասակների դատաքննության ընթացակարգի հետ, արտացոլված է վերը հիշատակված օրենսգրքի 222-րդ կետում. «Եթե անհրաժեշտ լինի հետաքննությանը պարզել հանցանք կատարած անչափահասի, նրա ծնողների (իսկ նրանց բացակայության դեպքում՝ պաշտոնական խնամակալի) հոգեկան ու բարոյական կացությունը, ընտանեկան վիճակը և նրան շրջապատող միջավայրի պայմանները, դատարանն ի գործ է իր հայեցողությամբ քայլեր ձեռնարկել կամ ստանալ փորձագետների տեսակետները»:

Ինչպես նկատվեց, թեև Իրանում անչափահաս հանցագործների հոգեբարոյական վիճակի ու միջավայրի պայմանների մասին հետաքննությունը, կամ ինչպես ընդունված է ասել՝ «անհատականության թղթածրար»-ի պատրաստությունը պարտադիր չէ և թողնված է գործը վարող դատավորի հայեցողությանը, այնուամենայնիվ դա միայն ու բացառապես կատարվում է անչափահասների հանցագործության հետաքննության ժամանակ, իսկ այս՝ «անհատականության թղթածրար»-ի պատրաստության հարկադիր չլինելու հանգամանքը որոշ քննադատությունների առիթ է տվել և իրավաբանները պնդում են, որ այդ գործընթացները ու փորձաքննությունները միանշանակ անհրաժեշտ են և պետք է ստանան պարտադիր բնույթ:

Անձի անհատականության մասին համապարփակ ճանաչողություն ստանալու ուղղությամբ իրականացվող նախաքննությունների, դատաբժշկական ստուգումների ու անալիզների, հոգեբանական ուսումնասիրու-

թյունների ամբողջական գործընթացը կոչվում է «օբզերվասիոն»⁴:

Մենք նույնպես գտնում ենք, որ անչափահաս հանցագործների համար «անհատականության թղթածրար»-ի պատրաստության ուղղությամբ ԻԻՀ օրենսդրության մեջ ներկա ոչ պարտադիր դրույթը, հեռու է գիտական մոտեցումներից ու ամբողջությամբ անտրամաբանական է: Հաշվի առնելով պատժի և հանցագործության նկատմամբ վերաբերմունք ճշտելու կոնցեպտում անհատին յուրահատուկ մոտեցում որդեգրելու իրավական սկզբունքը, օրենսդիրը պետք է հստակ ձևակերպումներով օրենքի կետ դարձնի «անհատականության թղթածրար»-ի պատրաստության անհրաժեշտությունը, ինչպես դա գոյություն ունի դատական թղթածրարի պատրաստության համար՝ որպես պարտադիր սկզբունք: Այսպիսով, կընդարձակվի նաև դատավորի իրավասություններն ու հնարավորությունները անչափահաս հանցագործի նկատմամբ լիարժեքորեն կիրառելու պատժի անհատական վերոնշյալ սկզբունքը: Սա հատկապես այն պատճառով, որ միանշանակորեն պատկան դատավորն է, որ կարող է ճիշտ ու նպատակահարմար վճիռ ու որոշում կայացնել, հետևաբար անհրաժեշտ է այդպիսի ընդարձակել նրա իրավասությունները:

Ըստ ԻԻՀ Քաղաքացիական և Քրեական օրենսգրքերի, խախտում կամ հանցանք կատարած անչափահաս երեխայի դեմ հարուցված գործին ընթացք տալու և նախաքննական փուլն սկսելու համար պետք է դատարան իրավիդել նրան, որն ըստ ԻԻՀ Քրեական օրենսգրքի իրականացվում է առաջինիս ծնողի կամ պաշտոնական խնամակալի միջոցով: Նախ՝ այն պատճառով, որ անչափահասները չեն կրում քրեական պատասխանատվություն, և երկրորդ, որպեսզի հնարավորության սահմաններում հնարավոր լինի խուսափել երեխայի անունը շոշափելու և նրան չվարկաբեկելու վտանգից: Այսպիսով, «դատարանի ծանուցագիրը հասցեագրվում է ոչ թե հանցանքն իրականացրած երեխային, այլ նրա ծնողներին, կամ խնամակալին»⁵:

Նշենք նաև այն, որ եթե հանցագործությունն իրականացրել են հանցակից մի քանի անչափահասներ, ապա անհատական կամ խմբակային հետաքննությունն իրականաց-

վում է՝ ըստ դատը վարող դատավորի հայեցողության:

«ԻԻՀ Ընդհանրական դատարանների դատավարության եղանակների մասին» գործող օրենքի 221-րդ կետն անդրադառնալով անչափահասների գործի նախաքննական փուլին ու նրանց հարցաքննությանը, մատնանշում է. «Բողոք տեսակի նախնական հետաքննություններն իրականացվում են ըստ 43-րդ հոդվածի՝ գլխավոր դատավորի միջոցով, կամ նրա ուղղակի իրավասությամբ: Գործընթացն իրականացվում է գործը վարող դատարանի վերահսկողության ներքո»:

Ինչպես նկատվում է, «օրենքը սահմանում է, որպեսզի գործը վարող դատավորն անձամբ զբաղվի նախաքննական փուլին առնչվող ամբողջ գործընթացով: Այդուհանդերձ որոշ մասնագետներ գտնում են, որ կան պարագաներ, երբ պատկան դատավորի բազմազբադության հետևանքով, կամ հարուցված գործի ոչ այնքան կարևոր լինելու պատճառով այն հանձնարարում է իր վստահված անձին՝ շատ հաճախ՝ քննիչին»⁶: Այս մտեցումը գլխավորաբար արժարժվում է դատավորի աշխատանքային ծանրաբեռնվածությունը պակասեցնելու հիմնավորվածով, սակայն մեր տեսակետից այն բնավ չի համապատասխանում քրեաբանության տեսություններին ու հատկապես պիտակավորելուց խուսափելու սկզբունքներին, իսկ օրենքը պետք է հնարավորինս ու ցանկացած ձևեր որդեգրելով նվազեցնի անչափահասների կողմից կատարված հանցագործության մասին տեղեկացված անհատների թիվը: Հենց այս նկատառումներով ԻԻՀ օրենսդրությունը լավապես ու իրավամբ հիմնական կերպով արգելել է անչափահասների դատարանի դատավորից բացի, այլ անձանց մասնակցությունը դատաքննության որևէ փուլում:

Եթե անչափահասը մեղադրվում է սեռային ոտնձգության արարքի համար, այսինքն՝ բարոյական նորմերի խախտման մեջ, ապա ըստ ԻԻՀ «Ընդհանրական և քրեական դատարանների դատավարության եղանակների մասին գործող» Օրենսգրքի 43-րդ կետի ծանոթագրության, այդ ուղղությամբ հետաքննությունն արգելվում է դատախազության գործակատարների միջոցով: Մեր տեսակետից, եթե նույնիսկ մեծան հանցագործու-

թյան պարագայում լինեն մասնավոր հայցվորներ, դարձյալ երկու հիմնավորումով ու պատճառով դատարանը չի կարող այս գործը հանձնել դատախազության և ամեն դեպքում ԻԻՀ քրեական իրավունքի մեջ այդ հանցանքի նախնական հետաքննությունն անչափահասների համար մասնագիտացված դատարանի անձամբ դատավորի պարտականությունն ու իրավունքն է և ոչ այլ ոքի:

Նշածս պատճառներից և հիմնավորումներից առաջինը, օրենքի վերոհիշյալ 43-րդ կետի ծանոթագրության այն դրույթն է, որտեղ սակավ է. «Սեռային ոտնձգության հանցանքի դեպքում արգելվում են հետաքննություն իրականացնելը [դատախազության և նրա գործակատարների միջոցով], բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հանցանքն ակնհայտ է, կամ գոյություն ունի մասնավոր հայցվոր կողմ, որոնցից վերջինիս պարագայում դատարանի դատավորն ինքը պետք է իրականացնի հետաքննությունը»: Օրինական երկրորդ հիմնավորումը, որն արգելում է դատախազության և նրա գործակատարների միջոցով անչափահասների կողմից կատարված հանցագործությունների հետաքննությունը ԻԻՀ Ընդհանուր և հեղափոխության դատարանների քրեական դատավարությունների ընթացակարգի օրենսգրքի 221-րդ կետն է. «Անչափահասների դեմ հարուցված քրեական գործի նախնական հետաքննությանն փոխում դատախազը, քննիչը և օրինապահ այլ մարմիններն իրավունք չունեն որևէ աշխատանք իրականացնելը»: Ինչպես արդեն նշվեց, այս երեք կառույցները որևէ կերպ չեն կարող դերակատար լինել անչափահասների հանցագործության նախնական հետաքննությունների իրականացման գործում, որն ըստ օրենքի ամբողջությամբ գտնվում է գործը վարող անչափահասների հանցագործության մասնագիտացված դատարանի դատավորի իրավասության տիրույթում⁷:

Այսպիսով, պարզ է դառնում, որ սեռային ոտնձգության ու բարոյական նորմերի դեմ անչափահասների կողմից կատարված հանցանքների պարագային օրինական երկու արգելք է դրված նախնական հետաքննությունը դատավորից բացի այլ անձի կամ կառույցի միջոցով կատարելու համար և այս իրողությունը վկայում է ԻԻՀ օրենսդրության

մեծ ուշադրությունն ու ցանկությունը երեխայի կողմից իրականացված հանցանքը երևան չհանելու համար, քանի որ դրանք հանրության սեփականությունը դարձնելով մեծապես վտանգվում է տվյալ հանցագործ երեխայի դաստիարակությունն ու խաթարվում ապագայում նրա անհատականության ճիշտ ձևավորման ընթացքը:

Իսկ երեխայի ձերբակալման և նրան կալանավայրում պահելու վերաբերյալ վերոհիշյալ Օրենսգրքի 224-րդ կետում նշված է. «Եթե նախնական հետաքննության աշխատանքներն իրականացնելիս անհրաժեշտ չլինի անչափահասի ներկայությունը, ապա նրան տեսադաշտից չկորցնելու, փախուստից խուսափելու և անհրաժեշտության դեպքում նրան ձեռնահասություն ունենալու նպատակով, ԻԻՀ Քրեական օրենսգրքի չորրորդ մասի՝ առաջին գլխի՝ հիման վրա որակվում է անչափահասի կողմից կատարված հանցանքի ծանրությունը, որից անմիջապես հետո իրականացվում են հետևյալ միջոցներից մեկը՝

ա. Եթե միջին ծանրության հանցանքների դեպքում դատարանը որպես փոխհատուցում գումարային տույժ է կանխատեսում, ապա անչափահասի ծնողը կամ պաշտոնական խնամակալը պարտավորվում է պատրաստել նշանակված գումարը և այն հանձնել դատարանին:

բ. Անչափահասի ծնողը կամ պաշտոնական խնամակալը պարտավորվում է երեխայի ժամանակավոր ազատության դիմաց վճարել դատարանի կողմից նշանակված գումարը և նրան մինչև դատական նիստի օրը պահել ազատության մեջ»:

Այսպիսով, նշված օրենքի «առաջին հոդվածի»՝ համաձայն՝ անչափահասի ծնողները կարող են վճարելով որոշակի գումար առաջինիս ազատել, հսկառակ դեպքում՝ նա «ժամանակավորապես» կմնա իրավապահ մարմինների հսկողության ներքո:

2. Հանցագործ երեխաները՝ դատավարության փուլում. Ինչպես նախաքննական փուլում, այնպես էլ դատական նիստերի կայացման, դրանց ամբողջ ընթացքի, ինչպես նաև կայացվելիք դատավճիռների վերաբերյալ առկա են ստույգ օրենքներ, որոնց հիմա վրա որոշվում է հանցանք կատարած երեխայի պատժի որակն ու քանակը: Այստեղ, դարձյալ

զանազանվում են անչափահասների ու մեծահասակներին վերաբերվող օրենքներից մի քանիսը՝ պաշտպանելով անչափահասների շահերը, նպաստելով նրանց արդար ու հնարավորինս՝ մեղմ դատավարությանը: Սույն օրենքներից են, օրինակ՝ ԻԻՀ «Ընդհանուր և քրեական դատարանների դատավարության եղանակների մասին գործող» օրենքի՝ 225-րդ և 226-րդ կետերը, որոնք առնչվում են անչափահասների քրեական հանցանքներին, դատական նիստերի գումարմանն ու տվյալների գաղտնապահմանը: Այսպես, ահա՝ ԻԻՀ «Ընդհանուր և քրեական դատարանների դատավարության եղանակների մասին գործող» օրենքի՝ 225-րդ կետն անդրադառնալով անչափահասների դատավարության հույժ գաղտնիությանը, ընդգծում է. «Անչափահաս հանցագործների դատավարությունը հրապարակային չի լինելու: Այնտեղ կարող են ներկա գտնվել միայն հանցագործ երեխայի ծնողները, կամ օրինական խնամակալը, նրա դատապաշտպանը, վկաներն ու «Անչափահասների ուղղիչ տան» ներկայացուցիչը: Խստիվ արգելվում է լուսանկարել, նկարահանել, կամ ձայնագրել դատավարության ընթացքը, կամ այնտեղ արձարծված տվյալներն ու տեղեկությունները դրսևորել՝ հանրային տեղեկատվական միջոցներով: Օրենքը խախտողները կդատապարտվեն՝ ԻԻՀ Քրեական¹⁰ օրենսգրքի (վերջնական տարբերակը վավերացվել և հրապարակվել է 1979 թվականին), 648-րդ կետի համաձայն: Ինչպես նկատեցիք, ի տարբերություն ԻԻՀ Սահմանադրության 165-րդ կետի¹¹, «Անչափահասների մասնագիտական դատարանը» բացառության կարգով գումարվում է ոչ հրապարակային՝ փակ կարգավիճակում: Խստիվ արգելվում է կողմնակի անձանց ներկայությունը և դատարանը պարտավորվում է վերահսկել և՛ մասնակցողների ներկայությանը, և՛ արձարծվող բոլոր տեսակի տեղեկությունների գաղտնիության պահպանմանը:

ԻԻՀ Քրեական օրենսգրքի 226-րդ կետը նույնպես նվիրված է անչափահասների քրեական դատավարությանը. «Դատարանի հայեցողությամբ, դատական նիստի որոշակի հատվածներ կարող են կայանալ առանց անչափահաս հանցագործի ներկայության: Ամեն դեպքում դատավարությունն ամբողջու-

թյամբ կկատարվի վերջինիս բացակայության պայմաններում և դատարանի կողմից կայացած վճիռը վավերական կհամարվի»: Դժվար չէ նկատել, որ օրենսդիր մարմինները բացառության կարգով թույլատրում են անչափահասին չներկայանալ դատարան, եթե սակայն՝ դատական նիստի ընթացքում խիստ կասող չէ նրա ներկայությունը: Հավելենք նաև այն, որ այսօր «Անչափահասների մասնագիտական դատարանները» անչափահասներին չեն պարտադրում ներկայանալ դատավարության ողջ ընթացքում, սակայն նիստի որոշ հատվածներում նրանց ներկայությունը պարտադիր է, առանց որի նիստը չեղյալ կհամարվի: Եթե նույնիսկ անչափահասը մեղադրվում է բարոյական նորմերի խախտման մեջ, դարձյալ դատարանի հայեցողությամբ, կարող է չներկայանալ դատական բոլոր նիստերին: Եվ եթե օրենսդիր մարմինները դատարանի կողմից կայացած վճիռը վավերական են համարում, ապա միայն այն պատճառով, որ ԻԻՀ «Ընդհանրական դատարանների դատավարության եղանակների մասին» Օրենսգրքի 220-րդ կետի համաձայն. «Որևէ քրեական դատական նիստ չի կարող կայանալ առանց անչափահաս հանցագործի, կամ նրա ծնողի (կամ պաշտոնական խնամակալի), կամ նրա դատապաշտպանի ներկայությամբ»: Նշենք նաև այն, որ եթե անչափահասի ծնողը (կամ պաշտոնական խնամակալը) չեն կարող անձամբ ներկայանալ դատարան, ապա պարտավոր են ուղարկել իրենց կողմից լիազորագրված և իրենց խնամակալության ներքո գտնվող երեխայի շահերը պաշտպանող դատապաշտպանին: Եթե առաջիններս հրաժարվում են անձամբ ներկայանալ դատարան, կամ՝ դատապաշտպան ընտրել, ուստի դատարանն ըստ իր հայեցողության ընտրում է համապատասխան դատապաշտպանին, որի ներկայությամբ գումարվում է դատական նիստն ու վճիռը կայացվում:

«ԻԻՀ Քրեական և հանրային դատարաններում, անչափահասների նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցները բաժանվում են երկու հիմնական խմբի՝ կրթադաստիարակչական և պատժիչ եղանակներ»¹², որոնք իրականացվում են ըստ հետևյալի՝

ա. ֆիզիկական պատիժներ,

բ. կալանավայր (ազատագրվում),

գ. դաստիարակչական ուղղիչ տներ:

3. Անչափահաս հանցագործի համար վճռի կայացման հաջորդող հատուկ կարգադրությունների փուլ. ԻԻՀ «Ընդհանուր դատարանների դատավարության եղանակների մասին» գործող օրենքի 230-րդ կետի համաձայն.

«Անչափահաս հանցագործի դեմ հարուցված քրեական գործը քննելուց և դատավճիռ կայացնելուց հետո, կարելի է բողոքարկել կայացած դատավճռի դեմ, և պահանջել, որպեսզի գործը վարած դատարանը վերանայի այն»: Ըստ նույն օրենքի 230-րդ կետի՝ եթե անչափահասի կատարած հանցանքի դիմաց «Անչափահասների մասնագիտական դատարանը» որպես պատիժ որոշում է ընդունում առաջինիս ուղարկել ուղղիչ տուն, կամ վերադաստիարակման կենտրոն, իսկ նախնական բողոքարկումից հետո չի վերանայվում, կամ՝ վերանայվում, սակայն փոփոխության չի ենթարկվում դատարանի կողմից կայացված վճիռը, ապա, դատապաշտպանի միջամտությամբ կարող է կայանալ փակ նիստ, և մեղավոր ճանաչված երեխայի հասանելիք պատիժը կրճատվել՝ որոշվածի մեկ չորրորդի չափով: Ինչպես նկատեցինք, թեև սա ամբողջությամբ բացառություն է և հակասում է դատավարական կանոնակարգերին՝ վերջնական դարձած վճիռները վերանայելու առումով, սակայն մեր կարծիքով օրենսդրի այս կեցվածքը խիստ գնահատելի է, քանի որ անչափահասների հանցագործության նկատմամբ պատժական տնօրինումների էությունն ու բնույթը գերազանցապես դաստիարակչական ու ապահովական են, քան պատժական, իսկ դաստիարակչական ու ապահովական քայլերը կամ որոշումներն էապես վերանայելի ու սրբագրելի են: Առհասարակ, վերանայման կոնցեպտն անչափահասների հանցագործության պատժական տնօրինումների մեջ և՛ հիմնավորված ու բացատրելի է, և՛ համապատասխանում է քրեական իրավունքի ուսուցումներին¹³:

Ամփոփելով այս հոդվածը՝ նշենք, որ անչափահասների (տասնութ տարին չլրացած երեխաների) դատավարությունն այսօր Իրանի իրավական համակարգում կարևոր տեղ է զբաղեցնում, որն իր հատուկ օրենքներով առանձնանում է մեծահասակների համար

առկա օրենքներից: Օրենքի սահմանման համաձայն՝ անչափահասների համար հաշվի են առնվում մի շարք բացառություններ, օրենքի ու պատժամիջոցների մեղմացումներ: Անչափահասի դեմ հարուցվող գործին առնչվող բոլոր տեսակի նախաքննական աշխատանքները, հետաքննությունները, խուզարկությունները, հարցաքննությունները, ձերբակալել կամ բերման ենթարկելը, դատարան հրավիրելու ծանուցագիր ուղարկելը, բոլորը համարվում են «Անչափահասների մասնագիտական դատարանի» մենաշնորհը, և գտնվում են դատը վարող դատավորի իրավասության սահմաններում: Եթե մեղադրյալը, ըստ դատարանի, անչափահաս է ճանաչվել, ապա նրան դատարան հրավիրող բոլոր ծանուցագրերը պետք է հասցեագրվեն ծնողին կամ խնամակալին: «Անչափահասների մասնագիտական դատարանը» բացառապես

կազմվում է փակ՝ ոչ հրապարակային, որին մասնակցում են միայն մեղադրյալը, նրա ծնողները, շահերը պաշտպանող դատապաշտպանը, մեղադրող կողմը՝ տուժողը, վկաները, եթե կան, մասնագիտական ուղղիչ տան մանկավարժները: ԻհՀ «Ընդհանուր դատարանների դատավարության եղանակների մասին» գործող օրենքը չի պարտադրում դատապաշտպանի ներկայությունը, բացի այն դեպքերից, երբ ծանր աստիճանի որակված հանցանքների հետևանքով, դատարանը վճռում է խիստ պատժամիջոցներ: Սակայն, այս պարագայում ևս, բացառության կարգով, անչափահասների գործը քննող դատական նիստի ընթացքում պարտադիր է երեխայի ծնողի և դատապաշտպանի ներկայությունը: Անչափահասին պետք է պաշտպանի որևէ չափահաս անձ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Արդերիկ, Մեհանդա Ալի**, Ընդհանուր քրեական օրենսգրքի, հատոր երկրորդ, Սիզան հրատարակչություն, Թեհրան, 1384:

2. Իրանի դատական ընթացակարգը՝ անչափահասների դատարանում, Արդարադատության նախարարության կրթական բաժնի՝ ծրագրերի, գրքերի ու ձեռնարկների մշակման ու ստեղծման գրասենյակ, Ջանգալ հրատարակչություն, Թեհրան, 1385:

3. **Դանել, Թազգաման** Հանցագործ մանուկների ու պատանիների դատավարությունը՝ քրեական համեմատական օրենսգրքում, Սիզան հրատարակչություն, Թեհրան, 1378:

4. **Շամբայսի, Հուշանգ** Մանուկների ու պատանիների

հանցագործությունը, Ժուբին հրատարակչություն, Թեհրան, 1379:

5. **Կոլեստոն Էստեֆալի, Շորժ Լեստար և Քերնա Բոլոկ**, Քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ քրեական դատավարության ընթացքը, հատոր երկրորդ, Հասան Գադեբանի բարձրագույն դատարան, Ալյան Թարաբարայի համալսարանի հրատարակչություն, Թեհրան, 1377:

6. **Մոզեն Ջադեզան, Հասան Ալի** Օրինախախտ երեխաների ու պատանիների հասարակական փոխազդեցությունները, հանդես Քրեական գիտությունների, Գոկտոր Մեհանդա Ալշուրի նախաձեռնությամբ, Սամբ հրատարակչություն, Թեհրան, 1388:

1. Նկատի ունենք Քաղաքացիական ու քաղաքական իրավունքի միջազգային ուխտի 14-րդ կետի 4-րդ պարբերությունն է, որտեղ նշվում է. «Եթե դատվող երիտասարդը, ըստ քրեական օրենքի անչափահաս է, ապա իրականացվելիք քրեական դատարանության ընթացակարգը պետք է հաշվի առնի նրա տարիքը և նրա արժանապատվությունը վերականգնելու նպատակահարմարությունները»: Նշենք, որ 1975 թվականի մայիսի 7-ին ԻհՀ-ն նույնպես ստորագրել է այն:

2. **Ջադեզան Էստեֆալի, Շորժ Լեստար և Քերնա Բոլոկ** «Քրեական դատավարության ընթացակարգ», Քրեական գործընթացները, հատոր 2, բարձրագույն՝ Հասան Գադեբան, առաջին տպագրություն, «Ալյան Թարաբարայի» համալսարան, Թեհրան, 1377, էջ 777, 778:

3. ԻհՀ Հանրային և հեղափոխության դատարանների դատավարության ընթացակարգի մասին գործող օրենսգրքի 221-րդ կետով սահմանված է. «Անչափահասների դեմ հարուցվող գործերի նախաքննական փուլին առնչվող բոլոր տեսակի հետաքննությունն ու հետախուզությունն իրականացվում են, ըստ 43-րդ կետի ծանոթագրության՝ գլխավոր դատախազի, կամ նրա կողմից հանձնարարված հետաքննության դատավորի միջոցով: Դատարանը պարտավորվում է ստանձնել բոլոր այն պարտականությունների իրականացումը, որոնք ըստ օրենքի՝ հանձնարարված են դատախազության գործակալությանը»:

4. **Դանել, Թազ Զաման** «Անչափահաս երեխաների դատավարությունը՝ համեմատական իրավաբանության մեջ», 1-ին տպագրություն, «Մեյրան» հրատարակչություն, Թեհրան, 1378, էջ 93:

5. Այս կապակցությամբ Իհ Քրեական օրենսգրքի 223-րդ կետը որոշում է. «Դատական նախաքննության համար դատական ծանուցագրով դատարան հրավիրել անչափահասին՝ ծնողի կամ պաշտոնական խնամակալի միջոցով: Եթե վերջիններս հրաժարվեն դատարան ներկայանալ, ապա ըստ սույն օրենքի նրանց ձերբակալել և բեր-

ման ենթարկել: Սա չի բացառում նաև անչափահասի ձերբակալումն ու բերման ենթարկումը»:

6. **Շամբայսի, Հուշանգ** Հանցագործ մանուկներն ու պատանիները, Թեհրան, 1372, էջ 97:

7. Արդարադատության նախարարության «Ուսումնական ձեռնարկների մշակման և հրատարակման կենտրոն», Իհ դատական ընթացակարգերը՝ անչափահասների մասնագիտական դատարանների վերաբերյալ, Թեհրան, 1385, էջ 87:

8. Իհ Քրեական օրենսգրքի այս մասն ամբողջությամբ նվիրված է քրեական հանցագործությունների որակմանն ու նրանց դասակարգմանը՝ ըստ դրանց ծանրության:

9. Օրենքի վերոհիշյալ հոդվածում սահմանված է. «Եթե դատարանական աշխատանքների իրականացման համար անհրաժեշտ լինի անչափահաս երեխայի ներկայությունը, կամ երեխան ծնողազուրկ լինի, կամ ծնողները լինեն, սակայն հրաժարվեն ներկայանալ դատարան և հանձնել երեխայի ազատության դիմաց պահանջված գումարը, ապա մինչև դատական նիստի օրը երեխան կենթարկվի ժամանակավոր կալանքի ու կպահվի անչափահասների ուղղիչ տանը»:

10. Իհ Քրեական օրենսգրքի 648-րդ կետն ամբողջությամբ նվիրված է դատարանում գաղտնի տվյալների ու նյութերի դատարանին, դրանց առնչվող խնդիրներին ու հասանելիք պատիժներին:

11. Գատական նիստերը գումարվում են որոնք կարգավիճակում, և մասնակցի ցանկացողների մուտքն ազատ և բույրատեղի է:

12. **Մոզեն Ջադեզան, Հասան Ալի** Օրինախախտ երեխաները և հասարակության դեղը, Հասարակագիտական հանդես, Թեհրան, էջ 140:

13. **Արդերիկ, Մեհանդա Ալի** Իհ Հանրային քրեական իրավունք, հ. Բ, Թեհրան, 1384, էջ 140:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԵ (ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2014 թվականի մարտի 28-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշման դեմ դատախազ Հ.Հակոբյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

1. 2011 թվականի հոկտեմբերի 9-ին Շիրակի մարզի Նոր Կյանք գյուղի բնակիչ Մարգար Ղազարյանը ՀՀ ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության Արթիկի բաժին հաղորդում է ներկայացրել այն մասին, որ նույն օրն իրեն ծեծի է ենթարկել նույն գյուղի բնակիչ Վահագն Եղիազարյանը:

2011 թվականի հոկտեմբերի 18-ին ՀՀ ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության Արթիկի բաժնի հետաքննության խմբի ավագ տեսուչ Ա.Իզիթյանի որոշմամբ Մ.Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է՝ Մ.Ղազարյանի և Վ.Եղիազարյանի հաշտության պատճառաբանությամբ:

2013 թվականի ապրիլի 6-ին Վ.Եղիազարյանը բողոք է ներկայացրել Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան) խնդրելով վերացնել նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2011 թվականի հոկտեմբերի 18-ի որոշումը և վարույթն իրականացնող մարմնին պարտավորեցնել իր նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնել՝ հանցակազմի բացակայության հիմքով:

Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 22-ի որոշմամբ դիմող Վ.Եղիազարյանի բողոքը մերժվել է՝ ժամկետանց լինելու պատճառաբանությամբ:

Դիմող Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Զաքարյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2013 թվականի հունիսի 7-ին որոշում է կայացրել բողոքը մասնակիորեն բավարարելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի ապրիլի 22-ի որոշումը բեկանելու և գործը նույն դատարան՝ նոր քննության ուղարկելու մասին:

Նոր քննության արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանը 2013 թվականի օգոստոսի 6-ին որոշում է կայացրել Վ.Եղիազարյանի բողոքը բավարարելու մասին: Առաջին ատյանի դատարանը վերացրել է նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2011 թվականի հոկտեմբերի 18-ի որոշումը և վարույթն իրականացնող մարմնին պարտավորեցրել է քննության արդյունքով ձեռք բերված փաստական հանգամանքներին տալ պատշաճ իրավական գնահատական:

2. 2013 թվականի օգոստոսի 13-ին ՀՀ ոստիկանության Շիրակի մարզային վարչության Արթիկի բաժնի հետաքննության խմբի ավագ տեսուչ Ա.Իզիթյանը որոշում է կայացրել Մ.Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու և Վ.Եղիազարյանի նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին՝ տուժողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ:

Ա Պ Ր Ի Լ – Մ Ա Ց Ի Ս 2014 4 – 5 (178 – 179)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ի շ խ ն ու մ լ ը յ ու ն

Վերոգրյալ որոշման դեմ Առաջին ատյանի դատարան բողոք է ներկայացրել Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Ջաքարյանը: Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմամբ դիմողի ներկայացուցիչ Ա.Ջաքարյանի բողոքը մերժվել է՝ անհիմն լինելու պատճառաբանությամբ:

3. Նույն անձի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ին որոշում է կայացրել բողոքը բավարարելու, Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշումը՝ բեկանելու մասին: Վերաքննիչ դատարանը վարույթն իրականացնող մարմնին պարտավորեցրել է վերացնել Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել դատախազ Հ.Հակոբյանը:

Վճռաբեկ դատարանը 2014 թվականի հունվարի 24-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վարույթ է ընդունել:

2014 թվականի մարտի 3-ին Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Ջաքարյանը ներկայացրել է վճռաբեկ բողոքի պատասխան խնդրելով մերժել դատախազ Հ.Հակոբյանի վճռաբեկ բողոքը և Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը

5. Քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու փուլում Մ.Ղազարյանը բացատրություն է տվել այն մասին, որ «(...) [Վ.Եղիազարյանն] իջավ ավտոմեքենայից ու հարվածեց բռունցքով դեմքին, ես վայր ընկա, որից հետո նա ոտքով հարվածեց ինձ: Այդ պահին վրա եկավ կինս՝ Կարինեն և դիտորդություն արեց այդ երիտասարդին, սակայն վերջինս ոչինչ չպատասխանեց, հրեց կնոջս, նստեց ավտոմեքենան ու հեռացավ, ես զգացի, որ դեմքս վնասված է, կինս օգնեց, գնացինք տուն և զանգահարեցինք շտապօգնություն, ինձ տեղափոխեցին շտապօգնության ավտոմեքենայով Արթիկի հիվանդանոց (...)» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութեր, թերթ 11):

Կարինե Կարապետյանը բացատրություն է տվել այն մասին, որ «(...) ես տեսա, թե ինչպես այդ երիտասարդը հարվածեց ամուսնուս, նա վայր ընկավ, որից հետո այդ տղան հարվածեց ոտքով: Ես վիրավորեցի վերջինիս ամուսնուս հարվածելու համար, որից հետո նա ինձ ոչինչ չասաց, նստեց ավտոմեքենան ու հեռացավ (...)» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութեր, թերթ 19):

6. 2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին Մ.Ղազարյանը հետևյալ բովանդակությամբ դիմում է ներկայացրել ոստիկանության Արթիկի բաժնի պետին «(...) խնդրում եմ նախապատրաստված նյութերը մերժել, քանի որ ես հաշտվել եմ Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի հետ ինձ հարվածելու ու ֆիզիկական ցավ պատճառելու կապակցությամբ, ես չեմ ցանկանում, որպեսզի նա պատժվի, քանի որ ես որևէ բողոք կամ պահանջ չունեմ» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութեր, թերթ 21):

2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին Վ.Եղիազարյանը հետևյալ բովանդակությամբ բացատրություն է տվել «(...) ես և Մարգար Գազարյանը հաշտվել ենք իրեն ֆիզիկական ցավ պատճառելու կապակցությամբ, ես չեմ առարկում, որպեսզի իմ վերաբերյալ նախապատրաստված նյութերը մերժվեն, քանի որ մենք ընդհանուր հայտարարի ենք եկել և հաշտվել» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութեր, թերթ 24):

7. Նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին 2013 թվականի օգոստոսի 13-ի որոշումը պատճառաբանված է հետևյալ կերպ. «(...) նախապատրաստված նյութերով ձեռք բերված փաստացի հանգամանքներով հիմնավորվել է, որ Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի արարքում առկա են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներ:

(...) [Նշված հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը հարուցվում են ոչ

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա, իսկ Մարգար Արշալույսի Ղազարյանը, Կարինե Ֆելիքսի Կարապետյանը և Վահագն Լյովայի Եղիազարյանը լրացուցիչ բացատրություններ են տվել, Մարգար Ղազարյանը 2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին դիմում է ներկայացրել ոստիկանության Արթիկի բաժին, որ ինքը հաշտվել է Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի հետ, նրա դեմ բողոք, նրանից որևէ պահանջ չունի և չի ցանկանում, որպեսզի վերջինս ենթարկվի քրեական պատասխանատվության: Վահագն Եղիազարյանն էլ իր լրացուցիչ բացատրությամբ չի առարկել, որպեսզի իր վերաբերյալ ոստիկանության Արթիկի բաժնում նախապատրաստված նյութերը մերժվեն» (տե՛ս հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութեր, թերթ 56):

8. Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշման համաձայն՝ «(...) [Ն]ախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է, և քրեական հետապնդում չի իրականացվել, քանի որ Մարգար Ղազարյանը, Կարինե Կարապետյանը լրացուցիչ բացատրություններ են տվել, որ հաշտվել են Վահագն Եղիազարյանի հետ և չեն ցանկանում, որ նա ենթարկվի քրեական պատասխանատվության, որը հիմք է հանդիսացել հետաքննիչի կողմից նման որոշում կայացնելու համար: Նշված հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա:

Բացի այդ, նյութերի նախապատրաստման ընթացքում՝ 2011 թվականի հոկտեմբերի 17-ին Վահագն Եղիազարյանը լրացուցիչ բացատրությամբ հայտնել է, որ Մարգար Ղազարյանին ֆիզիկական ցավ պատճառելու համար զղջացել է և չի առարկում, որ նախապատրաստված նյութերը մերժվեն, քանի որ ինքը հաշտվել է վերջինիս հետ: Հետևաբար նա գիտակցել է, որ իր նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժվելու է տուժող Մարգար Ղազարյանի հետ հաշտվելու հիմքով և ոչ թե հանցակազմի բացակայության պատճառով: Այն դեպքում, որ նյութերում առկա է նաև Մարգար Ղազարյանին մեկից ավելի հարվածներ հասցնելու հանգամանքը:

[Հ]ետաքննիչը Մարգար Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով իր լիազորությունների շրջանակում կայացրել է համապատասխան որոշում, որով չեն խախտվել Վ.Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները: Ուստի հետաքննիչ Ա.Իգիթյանի կողմից 2013 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացրած որոշումն օրինական է և այն վերացնելու հիմքեր չկան» (տե՛ս Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցչի բողոքի հիման վրա հարուցված դատական վարույթի նյութեր, թերթ 47-48):

9. Վերաքննիչ դատարանի որոշման համաձայն. «(...) Մույն գործով քրեական հետապնդման մարմինը պետք է գործեր «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի իրավադրույթների և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից տրված իրավական մեկնաբանությունների համատեքստում և ապահովեր դիմողի իրավունքը՝ իրեն ընձեռել «Կոնվենցիայի» իմաստով ներկայացված մեղադրանքից պաշտպանվելու բոլոր հնարավորությունները, ներառյալ՝ դիմողի իրավունքը՝ իր նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժել հանցակազմի բացակայության հիմքով, պահանջի շուրջ բազմակողմանի քննություն կատարելու և դրա արդյունքներով համապատասխան եզրահանգման գալու՝ քրեական հետապնդման մարմնի պարտականությունը, որը վերջինս չի կատարել:

(...) [Զ]րեական հետապնդման մարմինը պարտավոր էր ավելի բազմակողմանի քննություն կատարել՝ պարզելու՝ պարունակում է դիմողի արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հանցակազմը, թե ոչ: Դրա համար պետք է մանրակրկիտ քննության առնել նախապատրաստված նյութերը, անդրադառնար ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հանցակազմին, վերլուծեր այն, համադրեր նյութերի նախապատրաստմամբ ձեռք բերված տվյալների հետ և արդյունքներով գար համապատասխան եզրահանգման:

(...) [Ն]յութերի նախապատրաստման ընթացքում տված բացատրությունների մեջ Վ.Եղիազարյանի կողմից Մարգար Ղազարյանի դեմքին բռուցքով հարվածելու, վերջինիս վայր ընկնելու, այնուհետև Վ.Եղիազարյանի կողմից Մ.Ղազարյանին ոտքով հարվածելու վե-

րաբերյալ իրենց բացատրությունների մեջ նշել են միայն Սարգար Դազարյանը և նրա կինը՝ Կարինե Կարապետյանը (ինչը բնական և հասկանալի է, քանի որ վերջիններս շահագրգռված են գործի ելքով), իր բացատրություններում Վ.Եղիազարյանը նշել է միայն իր կողմից Սարգար Դազարյանին բռնացրով մեկ անգամ հարվածելու վերաբերյալ» (տե՛ս նյութեր, թերթ 80-87):

3. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

10. Բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ դիմողի ներկայացուցչի բողոքը մերժելու մասին Առաջին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական է և հիմնավորված, իսկ Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու պարտականություն սահմանելու մասին Վերաքննիչ դատարանի որոշումն անհիմն է, դրանով թույլ է տրվել դատական սխալ, որն ազդել է գործի ելքի վրա:

Ի հիմնավորումն իր փաստարկի՝ բողոքաբերը նշել է, որ նյութերի նախապատրաստության արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալներով անհերքելիորեն հաստատվել է Վ.Եղիազարյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշների առկայության փաստը: Մ.Դազարյանի, Կ.Կարապետյանի, ինչպես նաև Վ.Եղիազարյանի կողմից նյութերի նախապատրաստության ընթացքում տված բացատրությունները հիմք ընդունելով՝ բողոքաբերն ամբողջությամբ հաստատված է համարել այն հանգամանքը, որ Վ.Եղիազարյանը, դուրս գալով ավտոմեքենայից, հարվածել է Մ.Դազարյանի դեմքին, որից հետո վայր ընկած Մ.Դազարյանին հարվածել է նաև ոտքով: Ըստ բողոք բերած անձի, նշված գործողություններին վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից տրված իրավական գնահատականը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված դիսպոզիցիայի պահանջներին և բխում է Վճռաբեկ դատարանի *Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների* գործով որոշման բովանդակությունից:

Վերոգրյալից բողոքաբերը հետևություն է արել այն մասին, որ անհիմն են Վերաքննիչ դատարանի փաստարկներն առ այն, որ սույն գործով կատարվել է թերի քննություն և լիարժեքորեն չեն քննարկվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշները, ինչպես նաև, որ Վ.Եղիազարյանի գործողություններում առկա չեն քննարկվող հանցագործության հատկանիշները՝ պայմանավորված օբյեկտիվ կողմի բացակայությամբ:

11. Բողոքի հեղինակը, վկայակոչելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ և 5-րդ կետերը, կարծիք է հայտնել, որ օրենսդիրը նշված իրավադրույթներով նախատեսել է գործի լուծման ավելի վաղ փուլ՝ դրանով իսկ մի կողմից օպտիմալ դարձնելով քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինների գործունեությունը, մյուս կողմից՝ դատավարության մասնակիցներին հնարավորություն ընձեռելով որոշ հանրավտանգ արարքների մասով առավել կարճ ժամանակահատվածում հասնել գործի նախապատվելի լուծման: Այս պարագայում անհրաժեշտ է քննարկել դատավարական այն միջոցները, որոնք ապահովում են կողմերի իրավունքների լիարժեք ապահովումը:

Ըստ բողոք բերած անձի, տվյալ դեպքում, Վ.Եղիազարյանը, ունենալով օրենքով ընձեռված բոլոր հնարավորությունները, ոչ միայն չի բողոքարկել վարույթն իրականացնող մարմնի գործողությունները, այլև դիմում է ներկայացրել՝ խնդրելով իր նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնել, քանի որ ինքը հաշտվել է տուժողի հետ:

12. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ բողոքաբերը խնդրել է ամբողջությամբ բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմանը:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

13. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ

Դատական պրակտիկա

վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման, ինչպես նաև իրավունքի զարգացման գործառնության իրացումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետ) քրեական գործի հարուցումը մերժելիս կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը հաշվի առնելու անհրաժեշտության, ինչպես նաև նշված հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու վերաբերյալ որոշման դատական ստուգման սահմանների կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

14. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. օրինական և հիմնավորված է արդյոք Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ դիմողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելով վարույթն իրականացնող մարմինը խախտել է Վ.Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները:

1. Դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելիս կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը հաշվի առնելը

15. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 33-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Կատարված հանցագործության ծանրությունից և բնույթից ելնելով՝ քրեական դատավարությունում հետապնդումն իրականացվում է հանրային և մասնավոր կարգով:

2. Մասնավոր հետապնդման գործեր են համարվում սույն օրենսգրքի 183-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը:

(...):»

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն. «Քրեական գործ չի կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը ենթակա է կարճման, եթե սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում բացակայում է դիմողի բողոքը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի (...) 118-րդ հոդվածով (...) նախատեսված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա, և կասկածյալի կամ մեղադրյալի կամ ամբաստանյալի հետ նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման: (...):»

Մեջբերված դրույթների համադրված վերլուծությունից երևում է, որ քրեադատավարական օրենսդրությունը, հանրային նվազ վտանգավորության հանգամանքով պայմանավորված առանձնացնում և հստակ սահմանում է մասնավոր հետապնդման գործերի շրջանակը, որոնց համար նախատեսում է քննության առանձնահատուկ դատավարական կարգ: Մասնավոր հետապնդման գործերը կարող են հարուցվել բացառապես տուժողի բողոքի հիման վրա և ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի հետ նրա հաշտվելու դեպքում ենթակա են կարճման: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը սահմանում է քրեական գործի հարուցումը բացառող և արդեն իսկ հարուցված քրեական գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու անվերապահ հիմք, այն է՝ եթե օրենքով նախատեսված դեպքերում բացակայում է դիմողի (տուժողի) բողոքը:

Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ քրեադատավարական օրենքը չի պարտավորեցնում վարույթն իրականացնող մարմնին քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշում կայացնելիս հաշվի առնել ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի կարծիքը, այդ թվում՝ ստանալ նրա համաձայնություն:

նր ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով նրա նկատմամբ վարույթ չհարուցելու կամ հարուցված վարույթը կարճելու կապակցությամբ: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 6-րդ մասը քրեական հետապնդման դադարեցում չի թույլատրում միայն վաղեմության ժամկետներն անցնելու և համաներման ակտ ընդունվելու հիմքով, եթե դրա դեմ առարկում է մեղադրյալը: Այս դեպքում գործի վարույթը շարունակվում է սովորական կարգով:

16. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք, ով մեղադրվում է քրեական հանցագործության մեջ, համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքին համապատասխան: (...)»:

ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանցագործության համար մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ օրենքով սահմանված կարգով՝ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

Մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը: Չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Հանցագործության համար կասկածվողը կամ մեղադրվողը համարվում է անմեղ, քանի դեռ նրա մեղավորությունն ապացուցված չէ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով՝ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով»:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով կրկնելով անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի վերաբերյալ նախկինում ձևավորած իրավական մոտեցումները, շեշտել է, որ «(...) 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված անմեղության կանխավարկածը արդար քրեական դատավարության այն բաղադրիչներից մեկն է, որը պահանջվում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով (...): Այն կխախտվի, եթե քրեական իրավախախտման մեջ մեղադրվող անձի վերաբերյալ պետական պաշտոնյայի ցուցմունքում կարծիք արտահայտվի այն մասին, որ նա մեղավոր է, նախքան դա ապացուցված կլինի օրենքի համաձայն (...):»

Բացի դրանից, հայտարարությունն այն մասին, որ անձին պարզապես կասկածում են հանցագործություն կատարելու մեջ պետք է հստակորեն տարբերակվի այն բացահայտ արված հայտարարությունից, որ անհատը, թեպետ դեռ չի կայացվել վերջնական մեղադրական եզրակացություն, կատարել է սովյալ հանցագործությունը (...): Վերջինով խախտվում է անմեղության կանխավարկածի դրույթը, մինչդեռ առաջին տեսակի հայտարարությունը Դատարանի կողմից քննված զանազան իրավիճակներում համարվել է անառարկելի (...): Այն հարցը, թե արդյոք պետական պաշտոնյայի կողմից արված հայտարարությամբ խախտվել է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը, պետք է որոշվի այն կոնկրետ հանգամանքների համատեքստում, որոնց պայմանում արվել է վիճարկվող հայտարարությունը (...):» (տե՛ս *Վիրաբյանն ընդդեմ Հայաստանի* գործով Եվրոպական դատարանի 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճիռը, զանգատ թիվ 40094/05, կետեր 185-186):

Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքն ամրագրող կոնվենցիոն, սահմանադրական և քրեադատավարական դրույթները Վճռաբեկ դատարանը համակարգային վերլուծության է ենթարկել *Ա.Բաբայանի և Ս.Թումանյանի* գործով որոշման մեջ (տե՛ս Արմեն Բաբայանի և Սուրեն Թումանյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԴ/0044/01/11 որոշման 14-րդ կետը):

17. Սույն որոշման նախորդ կետում շարադրված իրավադրույթների և իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո մեկնաբանելով մասնավոր մեղադրանքի գործերով վարույթի դադարեցման կարգը (տե՛ս սույն որոշման 15-րդ կետը)՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված քրեական գործի հարուցումը մերժելու, ինչպես նաև հարուցված քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքն ինքնին ենթադրում է, որ մեղ-

Դատական պրակտիկա

սագրվող արարքի կատարումն անվիճելի փաստ է: Այս հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար ընդամենը պետք է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը քննությանը ձեռք բերված (փաստական) տվյալների հիման վրա հաստատված համարի, որ անձը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված որևէ արարք է կատարել, և միևնույն ժամանակ բացակայում է դիմողի (տուժողի) բողոքը: Նման իրավակարգավորումը թույլ չի տալիս անձին դատական պաշտպանության իրավունքի ուժով վիճարկել իրեն քրեական պատասխանատվության կանչելու փաստը, իր դեմ առաջադրված կասկածների, մեղադրանքի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, չի նախատեսում անձի իրավունքների վերականգնման կարգ այն պայմաններում, երբ նրա մեղքը դեռ ապացուցված չէ:

Հետևաբար, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելիս կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելիս ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի կարծիքը հաշվի առնելու, այդ թվում՝ նրա համաձայնությունը ստանալու օրենսդրական պահանջի բացակայությունը հանդիսանում է անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի և արդար դատաքննության իրավունքի խախտում: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրության նման կարգավորման պայմաններում չի ապահովվում անձի իրավունքը դատական կարգով վիճարկելու այն դատավարական փաստաթղթի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, որում, փաստորեն, քննարկվում է ենթադրյալ հանցանքի մեջ իր մեղավորության հարցը:

18. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետով նախատեսված հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և գործի վարույթը կարճելու հարցը լուծելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է հաշվի առնել ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը: Այն դեպքում, երբ մասնավոր հետապնդման գործերով անձն առարկում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով վարույթի դադարեցման դեմ, անկախ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հանգամանքից, գործի վարույթը պետք է շարունակվի սովորական կարգով՝ հնարավորություն տալով ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին արդարության բոլոր պահանջների պահպանմանը, անկախ և անկողմնակալ դատարանի առջև ապացուցել իր անմեղությունը:

II. Դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու վերաբերյալ որոշման դատական ստուգման սահմանները

19. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Հանցագործությունների մասին հատորումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելն ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց ստացման պահից 10 օրվա ընթացքում:

2. Նշված ժամկետում կարող են պահանջվել լրացուցիչ փաստաթղթեր, բացատրություններ, այլ նյութեր, ինչպես նաև կարող է կատարվել դեպքի վայրի զննություն, հանցագործություն կատարելու կասկածանքի բավարար հիմքերի առկայության դեպքում կարող են բերման և անձնական խուզարկության ենթարկվել անձինք, հետազոտման համար վերցվել նմուշներ, նշանակվել փորձաքննություն»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 181-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանցագործության մասին տեղեկություն ստանալու յուրաքանչյուր դեպքում ընդունվում է հետևյալ որոշումներից մեկը՝

- 1) քրեական գործ հարուցելու մասին.
- 2) քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին.
- 3) հատորումն ըստ ենթակայության հանձնելու մասին»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Քրեական գործ հարուցելու առիթն անօրինական լինելու կամ հիմքերի բացակայության դեպքում դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմինը որոշում են կայացնում քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին:

(...) 5. Քրեական գործ հարուցելը մերժելու վերաբերյալ բողոքի հիման վրա դատարանը վերացնում է բողոքարկվող որոշումը կամ հաստատում այն: Բողոքարկվող որոշման վերացումը պարտադիր է դարձնում դատախազի կողմից գործի հարուցումը»:

Սեջրերված քրեադատավարական նորմերը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել *Գ. Ղևոնդյանի* գործով որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) [Ք]րեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ բերված բողոքի քննության ընթացքում դատարանը վերահսկողություն չի իրականացնում նախնական քննության ընթացքի նկատմամբ: Դատարանը չի միջամտում քրեական դատավարության ընթացքին, չի անդրադառնում բողոքարկվող որոշման կայացման համար հիմք հանդիսացած քննչական կամ այլ դատավարական գործողությունների կատարման անհրաժեշտությանը կամ նպատակահարմարությանը: Այս հարցերը գտնվում են նյութերի նախապատրաստությունն իրականացնող մարմինների բացառիկ լիազորությունների սահմաններում, իսկ քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ տվյալների լրիվությունն ապահովելու նպատակով հետաքննության մարմնին կամ քննիչին ղեկավար ցուցումներ և հանձնարարություններ կարող է տալ միայն դատախազը:

(...) [Ս]ինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա վերահսկողության շրջանակներում դատական ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, դատարանը պետք է պարզի, թե հաղորդման մեջ նշված հանգամանքների կապակցությամբ իրականացված նախնական ստուգման արդյունքում ձեռք բերված փաստական տվյալները բավարար են արդյոք հավաստելու, որ քրեական գործ հարուցելու օրինական հիմքերը բացակայում են: Բացի այդ, դատարանի խնդիրն է պարզել, թե քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս իրավասու մարմնի (պաշտոնատար անձի) կողմից նյութական և դատավարական օրենսդրության պահանջները չպահպանելու հետևանքով խախտվել են արդյոք անձի իրավունքները և ազատությունները:

Ի թիվս այլոց, պարզաբանման ենթակա են հետևյալ հարցերը՝

1) պահպանվե՞լ է արդյոք հանցագործությունների մասին հաղորդումների քննարկման՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածով նախատեսված կարգը,

2) առկա՞ են արդյոք քրեական գործի հարուցումը մերժելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածով նախատեսված օրինական հիմքերը,

3) պահպանվե՞լ են արդյոք քրեական գործի հարուցումը մերժելու՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջները: (...)» (տե՛ս Գ-ագիկ Ղևոնդյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԿԴ/0044/11/13 որոշման 16-րդ և 18-րդ կետերը):

20. Վերահաստատելով և զարգացնելով *Գ. Ղևոնդյանի* գործով որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում ստուգման ենթարկելիս՝ դատարանի խնդիրն է ներկայացված բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում պարզել, թե վարույթն իրականացնող մարմնին արդյոք ստուգման է ենթարկել և հաշվի է առել այն հանգամանքները, որոնք կարող էին ազդել քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու վրա կամ հանգեցնել անձի իրավունքների և ազատությունների խախտմանը: Դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը դատական ստուգման ենթարկելիս դատարանը պետք է պարզի նաև, թե հաշվի առնվել է արդյոք ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի դիրքորոշումը:

Դատական պրակտիկա

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ դիմողի (տուժողի) բողոքի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում ստուգման ենթարկելիս դատարանն իրավասու չէ իրավական գնահատական տալ գործում առկա նյութերին, կարծիք հայտնել անձի մեղավորության, գործում առկա (փաստական) տվյալների թույլատրելիության կամ անթույլատրելիության վերաբերյալ: Քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու փուլում ձեռք բերված (փաստական) տվյալներին դատարանի կողմից տրված իրավական գնահատականները, նախնական քննության մարմիններին հասցեագրված «քողարկված» ցուցումները, ուղղորդումները դուրս են մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության տրամաբանությունից:

21. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ նյութերի նախապատրաստության փուլում վարույթն իրականացնող մարմինը որոշում է կայացրել քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին՝ տուժողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ: Նշված որոշումը պատճառաբանելիս վարույթն իրականացնող մարմինը նշել է, որ ձեռք բերված փաստական տվյալներով հիմնավորված է Վ.Եղիազարյանի արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշների առկայությունը, սակայն Մ.Ղազարյանը Վ.Եղիազարյանի դեմ բողոք չունի և չի ցանկանում, որպեսզի վերջինս ենթարկվի քրեական պատասխանատվության: Վ.Եղիազարյանն էլ իր բացատրությամբ չի առարկել, որպեսզի իր վերաբերյալ ոստիկանության Արթիկի բաժնում նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժվի (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 5-7-րդ կետերը):

Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Ջաքարյանի բողոքի հիման վրա դատական ստուգման ենթարկելով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը՝ Առաջին ատյանի դատարանը գտել է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը Մ.Ղազարյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով իր լիազորությունների շրջանակում կայացրել է համապատասխան որոշում, որով չեն խախտվել Վ.Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները: Արդյունքում, Առաջին ատյանի դատարանը 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ին որոշում է կայացրել Վ.Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Ջաքարյանի բողոքը մերժելու մասին (տե՛ս սույն որոշման 2-րդ և 8-րդ կետերը):

Նույն անձի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտում, քանի որ քրեական հետապնդման մարմինը պետք է գործեր «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի իրավադրույթների և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից տրված իրավական մեկնաբանությունների համատեքստում և ապահովեր դիմողի իրավունքը՝ իրեն ընձեռել «Կոնվենցիայի» իմաստով ներկայացված մեղադրանքից պաշտպանվելու բոլոր հնարավորությունները, ներառյալ՝ դիմողի իրավունքը՝ իր նկատմամբ քրեական գործի հարուցումը մերժել հանցակազմի բացակայության հիմքով, պահանջի շուրջ բազմակողմանի քննություն կատարելու և դրա արդյունքներով համապատասխան եզրահանգման գալու՝ քրեական հետապնդման մարմնի պարտականությունը, որը վերջինս չի կատարել: Վարույթն իրականացնող մարմինը բազմակողմանի և ամբողջական քննություն չի կատարել պարզելու, թե Վ.Եղիազարյանի արարքը պարունակում է արդյոք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության հանցակազմը, թե ոչ: Այս առումով Վերաքննիչ դատարանը կասկածի տակ է դրել Մ.Ղազարյանի և նրա կնոջ՝ Կ.Կարապետյանի բացատրություններում առկա փաստական տվյալների արժանահավատությունը՝ շեշտելով, որ «վերջիններս շահագրգռված են գործի ելքով» (տե՛ս սույն որոշման 3-րդ և 9-րդ կետերը):

22. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված և վերլուծված փաստական հանգամանքները գնահատելով սույն որոշման 15-20-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ

ա) Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ սույն գործով դիմողի բողո-

քի բացակայության հիմքով քրեական գործի հարուցումը մերժվել է ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի՝ Վ.Եղիազարյանի համաձայնության պայմաններում, ինչը նշանակում է, որ քրեական գործի հարուցումը մերժելիս Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտում թույլ չի տրվել (տե՛ս սույն որոշման 17-19-րդ կետերը):

բ) քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունն ստուգելիս Վերաքննիչ դատարանը դուրս է եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմաններից և անդրադարձել է հարցերի այնպիսի շրջանակի, որոնք գտնվում են բացառապես նախնական քննության մարմնի իրավասության ներքո:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ օրինական և հիմնավորված չէ Վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ վարույթն իրականացնող մարմինը դիմողի բողոքի բացակայության պատճառաբանությամբ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելով, խախտել է Վ.Եղիազարյանի իրավունքներն ու ազատությունները:

23. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ են դատական քննության ժամանակ սույն օրենսգրքի սկզբունքների և այլ ընդհանուր դրույթների խախտումները, որոնք գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող էին ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա (...)»:

Վերաքննիչ դատարանը, Վ.Եղիազարյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու պարտավորություն սահմանելով, դուրս է եկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իր իրավասության սահմաններից՝ թույլ տալով ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեադատավարական օրենսգրքով սահմանված օրինականության սկզբունքի խախտում, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ և 419-րդ հոդվածների համաձայն՝ հիմք է Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար:

Միևնույն ժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը նախապատրաստված նյութերով քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշում կայացնելիս նյութական կամ դատավարական իրավունքի էական խախտումներ թույլ չի տվել, հետևաբար նշված որոշման դեմ բերված բողոքը մերժելու մասին Առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշումը պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Դիմող Վահագն Լյովայի Եղիազարյանի ներկայացուցիչ Ա.Զաքարյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2013 թվականի նոյեմբերի 20-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 3-ի որոշմանը:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՄԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2013 թվականի նոյեմբերի 29-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Վաչե Մուշեղյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 31.01.2013 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Տաթևիկ Մուշեղյանի ընդդեմ Վաչե Մուշեղյանի, Նինա Յագոբկինայի, Արսեն Մուշեղյանի, Արտյոմ Մուշեղյանի՝ բնակարանի ապօրինի օգտագործումը դադարեցնելու և վտարելու պահանջների մասին, և ըստ հակընդդեմ հայցի Վաչե Մուշեղյանի ընդդեմ Տաթևիկ Մուշեղյանի և Սևանի նոտարական տարածքի նոտար Արմեն Հարությունյանի, երրորդ անձ ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Սևանի տարածքային ստորաբաժանման՝ ժառանգությունն ընդունած ժառանգ ճանաչելու, ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրն անվավեր ճանաչելու, սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը և դրա հիման վրա տրված սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականն անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին,

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Տաթևիկ Մուշեղյանը պահանջել է վտարել Վաչե Մուշեղյանին, Նինա Յագոբկինային, Արտյոմ և Արսեն Մուշեղյաններին սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող առանձնատնից և հողամասից՝ դադարեցնելով վերջիններիս ապօրինի տիրապետումը:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Վաչե Մուշեղյանը պահանջել է հոր՝ Արտավազ Մուշեղյանի մահից հետո մնացած և ժառանգատուին սեփականության իրավունքով պատկանող Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող առանձնատան և հողամասի նկատմամբ իրեն ճանաչել ժառանգությունն ընդունած ժառանգ, անվավեր ճանաչել Տաթևիկ Մուշեղյանին 03.02.2009 թվականին տրված ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և նշված առանձնատան ու հողամասի նկատմամբ կատարված պետական գրանցումը և դրա հիման վրա տրված անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի պետական գրանցման թիվ 2384524 վկայականը:

ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ս.Մանուկյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 14.08.2012 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է, իսկ հակընդդեմ հայցը՝ մերժվել:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 31.01.2013 թվականի որոշմամբ Վաչե Մուշեղյանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 14.08.2012 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Մույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Վաչե Մուշեղյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան են ներկայացրել Տաթևիկ Մուշեղյանը և նրա ներկայացուցիչը:

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

2. Վճարել բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճարել բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, որը պետք է կիրառել, կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 274-րդ հոդվածը, որը չպետք է կիրառել, խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ, 130-րդ, 131-րդ և 132-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չի գնահատել գործում առկա ապացույցները, որոնցով հիմնավորվում է, որ 17.11.1980 թվականին մահացած ժառանգատու Արտավազդ Մուշեղյանի ժառանգական գույքի՝ Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի նկատմամբ փաստացի տիրապետման հիմքով ժառանգությունն ընդունել է Վաչե Մուշեղյանը:

Վերաքննիչ դատարանը պատշաճ իրավական գնահատական չի տվել այն հանգամանքին, որ Ռոբերտ Մուշեղյանը ժառանգատու Արտավազդ Մուշեղյանի մահից հետո օրենքով սահմանված ժամկետում և կարգով, ինչպես նաև փաստացի տիրապետման հիմքով ժառանգական գույքի՝ Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի նկատմամբ ժառանգություն չի ընդունել, հետևաբար տվյալ պարագայում նոտարն իրավատու չէր վերջինիս դատերը՝ Տաթևիկ Մուշեղյանին, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1229-րդ հոդվածով սահմանված կարգով տրամամիսիայի իրավունքով տրամադրելու ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիր:

Ավելին, Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ Տաթևիկ Մուշեղյանին ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը տրվել է օրենքի պահանջների խախտմամբ, հետևաբար սեփականության իրավունքը ծագել է օրենսդրության պահանջներին անհամապատասխան, որպիսի պարագայում բացառվում է վինդիկացիոն հայցի բավարարումը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է ամբողջությամբ բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 31.01.2013 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության կամ բեկանել և փոփոխել այն՝ հայցը մերժել, իսկ հակընդդեմ հայցը բավարարել:

2.1. Վճարել բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Վերաքննիչ դատարանը գործում առկա բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության հիման վրա, համապատասխան իրավական նորմերի կիրառմամբ կայացրել է որոշում, որը հիմնավոր է և օրինական, ինչը բխում է արդարադատության շահերից, հետևաբար բերված վճարել բողոքն անհիմն է և ենթակա է մերժման:

3. Վճարել բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճարել բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Ռոբերտ և Վաչե Արտավազդի Մուշեղյաններն Արտավազդ Մուշեղյանի և Փունջիկ Մուշեղյանի (Պետրոսյանի) զավակներն են, իսկ Տաթևիկ Մուշեղյանը Ռոբերտ Մուշեղյանի դուստրն է (հատոր 1-ին, գ.թ. 52, 80, 84, 85, հատոր 3-րդ, գ.թ. 103):

2. Անհատական բնակելի շենքի և հողատարածության տեխնիկական անձնագրի համաձայն՝ Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող 67,0քմ մակերեսով բնակելի տունը, 39,1քմ մակերեսով օժանդակ շինությունները և 1.370,0քմ մակերեսով հողամասը պատկանել է Արտավազդ Մուշեղյանին (հատոր 5-րդ, գ.թ. 12):

3. 12.03.1981 թվականի թիվ 403908 մահվան վկայականի համաձայն՝ Արտավազդ Մուշեղյանը մահացել է 17.11.1980 թվականին (հատոր 1-ին, գ.թ. 81):

4. 11.09.1992 թվականի թիվ 415859 մահվան վկայականի համաձայն՝ Փունջիկ Մուշեղ-

Դատական պրակտիկա

յանը մահացել է **23.07.1992** թվականին (հատոր 1-ին, գ.թ. 82):

5. 17.06.2008 թվականի թիվ 143277 մահվան վկայականի համաձայն՝ Ռոբերտ Մուշեղյանը մահացել է **13.06.2008** թվականին (հատոր 1-ին, գ.թ. 83):

6. Տաթևիկ Մուշեղյանը Սևանի նոտարական տարածքի նոտար Արմեն Հարությունյանին հասցեագրված **25.07.2008** թվականի հայտարարությամբ հայտնել է. «Հազար ինը հարյուր ութսուն թվականի նոյեմբերի տասնյոթին մահացած իմ պապ քաղ. Արտավազ Երեմի Մուշեղյանին և երկու հազար ութ թվականի հունիսի տասներեքին մահացած իմ հայր քաղ. Ռոբերտ Արտավազի Մուշեղյանին պատկանող գույքը ես ընդունում եմ: Իմ պապ քաղ. Արտավազ Երեմի Մուշեղյանի և իմ հայր քաղ. Ռոբերտ Արտավազի Մուշեղյանի վերջին մշտական բնակավայրը եղել է Սևանի Կոմիսարների փողոցի տուն 21 հասցեում: Ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիր ստանալու համար պահանջվող անհրաժեշտ փաստաթղթերն իմ կողմից կուղարկվեն լրացուցիչ կարգով» (հատոր 1-ին, գ.թ. 86):

7. Տաթևիկ Մուշեղյանը Սևանի նոտարական տարածքի նոտար Արմեն Հարությունյանին հասցեագրված **03.02.2009** թվականի դիմումով հայտնել է. «Հազար ինը հարյուր ութսուն թվականի նոյեմբերի տասնյոթին մահացել է իմ պապ քաղ. Արտավազ Երեմի Մուշեղյանը, հազար ինը հարյուր իննսուներկու թվականի հուլիսի քսաներեքին մահացել է իմ տատ քաղ. ուհի Փունջիկ Ենոքի Մուշեղյանը, երկու հազար ութ թվականի հունիսի տասներեքին մահացել է իմ հայր քաղ. Ռոբերտ Արտավազի Մուշեղյանը, ովքեր մշտական գրանցմամբ բնակվել են Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 (քսանմեկ) հասցեում: Առ իմ պապ քաղ. Արտավազ Երեմի Մուշեղյանի մահվան օրը մնացել է հետևյալ գույքը՝ առանձնատուն ամբողջությամբ, որը գտնվում է Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 (քսանմեկ) հասցեում 1.370 (մեկ հազար երեք հարյուր յոթանասուն) քմ մակերեսով հողամասի վրա: Մույն դիմումով ընդունում եմ ժառանգությունը և խնդրում եմ ինձ տալ ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիր վերը նշված ամբողջ առանձնատան նկատմամբ: Հետագայում այլ ժառանգների կողմից ժառանգության պահանջի դեպքում պարտավորվում եմ նյութական պատասխանատվությունը վերցնել ինձ վրա՝ նոտարին ազատելով վերը նշված քաղ. գործով դատարանում պատասխանողի պարտականությունից» (հատոր 1-ին, գ.թ. 79):

8. **03.02.2009** թվականի ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի թիվ 60 վկայագրի համաձայն՝ ժառանգական գույքը՝ Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող 186,1քմ մակերեսով առանձնատունը և 1.370,0քմ մակերեսով հողամասը, որը պատկանել է **17.11.1980** թվականին մահացած **Ժառանգատու Արտավազ Երեմի Մուշեղյանին**, ում ժառանգել է որդին՝ **13.06.2008 թվականին մահացած** Ռոբերտ Արտավազի Մուշեղյանը, ով ընդունել է ժառանգությունը, բայց չի ձևակերպել իր ժառանգական իրավունքները, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1229-րդ հոդվածի հիմքով անցել է Տաթևիկ Ռոբերտի Մուշեղյանին (հատոր 1-ին, գ.թ. 13):

9. 18.02.2009 թվականի սեփականության իրավունքի գրանցման թիվ 2384524 վկայականի համաձայն՝ Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող 109,97քմ մակերեսով առանձնատան, 113,0քմ մակերեսով «հացատուն խարխուլ» շինության, 19,0քմ մակերեսով սանհանգույցի և 0,1352հա հողամասի սեփականատերը Տաթևիկ Ռոբերտի Մուշեղյանն է (հատոր 1-ին, գ.թ.54-56):

10. Տաթևիկ Ռոբերտի Մուշեղյանի ներկայացուցիչն առարկություններով հայտնել է, որ Վաչե Մուշեղյանը 1984 թվականից փաստացի բնակություն է հաստատել հանրակացարանում և հոր տան գրանցումից դուրս է եկել 1987 թվականին (հատոր 1-ին, գ.թ.114):

11. Սվետլանա Մուշեղյանը 18.11.2011 թվականի հայտարարությամբ հայտնել է, որ Վաչե Մուշեղյանը հոր՝ Արտավազ Մուշեղյանի մահից հետո մինչև 1987-1988 թվականներն անընդմեջ բնակվել է Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող տանը, պահպանել և կառավարել է նշված տունը, իսկ Ռոբերտ Մուշեղյանը նշված տանը ժամանակավորապես բնակվել է 2000-2001 թվականներից (հատոր 2-րդ, գ.թ.72):

12. Նաիրա Մուշեղյանը և Սուրեն Ստեփանյանը 18.11.2011 թվականի հայտարարու-

թյուններով հայտնել են, որ Արտավազը Մուշեղյանի մահից հետո Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող առանձնատանը և տնամերձ հողամասում փաստացի բնակվել է Վաչե Մուշեղյանն իր ընտանիքի հետ, միջոցներ է ձեռնարկել գույքը պահպանելու, այն երրորդ անձանց ոտնձգություններից կամ հավակնություններից պաշտպանելու ուղղությամբ, կատարել է գույքը պահպանելու հետ կապված ծախսերը (հատոր 2-րդ, գ.թ.73, 74):

13. Սևան համայնքի ղեկավարի աշխատակազմի քարտուղարի 09.12.2011 թվականի թիվ Քպ-2/673 տեղեկանքի համաձայն՝ ըստ բնակչության քաղաքային ռեգիստրի տվյալների Ռոբերտ Մուշեղյանը Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում հաշվառվել է 12.01.1995 թվականից մինչև իր մահը (հատոր 3-րդ, գ.թ.40):

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելը բխում է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառույթից և գտնում, որ սույն գործով արտահայտած իրավական դիրքորոշումները կարևոր նշանակություն ունեն նմանատիպ գործերով միասնական դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անդրադառնում է ժառանգությունն ընդունելու իրավունքը փոխանցելու (ժառանգության տրանսմիսիա) ինստիտուտի իրավական կարգավորման առանձնահատկություններին:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1229-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե ըստ կտակի կամ ըստ օրենքի ժառանգության իրավիքված ժառանգը մահանում է ժառանգության բացումից հետո, չհասցնելով այն ընդունել, ապա նրան հասանելիք ժառանգությունն ընդունելու իրավունքն անցնում է նրա ժառանգներին: Մահացած ժառանգի ժառանգությունն ընդունելու իրավունքը նրա ժառանգները կարող են իրականացնել ընդհանուր հիմունքներով՝ նույն օրենսգրքի 1225-1228-րդ հոդվածներին համապատասխան: Որպես պարտադիր բաժին ժառանգության մասն ընդունելու ժառանգի իրավունքը չի անցնում նրա ժառանգներին:

Հիմք ընդունելով վերոնշյալ իրավական կարգավորումը և հաշվի առնելով ժառանգական իրավահարաբերությունների առանձնահատկությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ նշված դրույթով օրենսդիրը նախատեսել է այնպիսի դեպքեր, երբ ժառանգը (ինչպես ըստ կտակի, այնպես էլ ըստ օրենքի), չհասցնելով ընդունել ժառանգությունը, մահանում է մինչև ժառանգությունն ընդունելու համար սահմանված ժամկետը: Նման պարագայում գործում է քաղաքացիական օրենսդրությամբ ամրագրված ժառանգության տրանսմիսիայի ինստիտուտը, ըստ որի՝ նշված իրավիճակում մահացած ժառանգի ժառանգը ձեռք է բերում ժառանգի այն իրավունքը, որը վերջինս չի հասցրել իրականացնել: Այսինքն՝ օրենսդիրը հնարավորություն է ընձեռել ժառանգատուի ժառանգի չիրականացված իրավունքի փոխանցումը վերջինիս ժառանգներին: Ընդ որում, ժառանգը, որը իրավիքված էր ժառանգության և չհասցնելով ընդունել ժառանգությունը կամ հրաժարվել ժառանգությունից, մահանում է ժառանգությունը բացելուց հետո, քաղաքացիական իրավունքի տեսությունում անվանվում է **տրանսմիտենտ**, իսկ այն անձինք, որոնց փոխանցվում է ժառանգությունն ընդունելու իրավունքը՝ **տրանսմիսարներ**:

Ժառանգության տրանսմիսիայի իրավահարաբերությունը բնութագրվում է որոշակի առանձնահատկություններով և ծագում է հետևյալ պայմաններում.

Ժառանգը, որը իրավիքված է ժառանգության և ունի ժառանգելու սուբյեկտիվ իրավունք (իրավասու է ընդունելու ժառանգությունը կամ հրաժարվել ժառանգությունից), ժառանգությունը բացելուց հետո, չհասցնելով այն ընդունել կամ հրաժարվել ժառանգությունից, **մահացել է**.

Մահացած ժառանգը (տրանսմիտենտ) կարող է լինել ինչպես ըստ կտակի, այնպես էլ ըստ օրենքի ժառանգ.

Ժառանգը մահանում է ժառանգության բացումից հետո մինչև ժառանգությունն ընդունելու

Դատական պրակտիկա

լու համար սահմանված ժամկետը լրանալը.

Ժառանգելու իրավունքը, որը պատկանում էր մահացած ժառանգին, փոխանցվում է նրա ժառանգներին: Ընդ որում, առաջին ժառանգը կապված է երկրորդ ժառանգի հետ այնպես, ինչպես ժառանգատուն և ժառանգները.

Մահացածի ժառանգը (տրանսմիսարը) իրավասու է ընդունելու ժառանգությունը լիազորությունների այն ծավալով և բովանդակությամբ, որին հրավիրված էր մահացած ժառանգը, կամ հրաժարվելու այդ ժառանգությունից:

Վճռաբեկ դատարանը, հաշվի առնելով ժառանգության տրանսմիսիայի իրավահարաբեության վերը նշված առանձնահատկությունները և ծագման հիմքերը, անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1229-րդ հոդվածի կանոնակարգմանը ժառանգական իրավունքի նորմերի լույսի ներքո:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1185-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգությունը կատարվում է ըստ կտակի և ըստ օրենքի:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1187-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգությունը բացվում է քաղաքացու մահից հետո:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1188-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգության բացման ժամանակը քաղաքացու մահվան օրն է, իսկ նրան մահացած ճանաչելու դեպքում այդ մասին դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրը, եթե այլ օր սահմանված չէ վճռում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1216-րդ հոդվածի համաձայն՝ առաջին հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի երեխաները, ամուսինը և ծնողները: Ժառանգատուի թոռները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգություն ձեռք բերելու համար ժառանգը պետք է այն ընդունի:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգությունն ընդունվում է ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգական իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին ժառանգի դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին հանձնելով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1227-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգությունը կարող է ընդունվել ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում:

Նշված հոդվածների վերլուծությունից հետևում է, որ ինչպես ըստ կտակի, այնպես էլ ըստ օրենքի, այդ թվում նաև՝ փաստացի տիրապետման հիմքով ժառանգության ընդունման համար օրենսդիրը սահմանել է **վեցամսյա ժամկետ, որը** հաշվվում է ժառանգության բացման, այն է՝ ժառանգատուի մահվան օրվանից (*տես Մուսաննա Նեմչինովայի հայցն ընդդեմ Կենտրոն նոտարական գրասենյակի նոտար Էմմա Շաբոյանի, Մուրեն Առաքելյանի՝ 30.05.2008 թվականին տրված ըստ կտակի ժառանգության իրավունքի վկայագիրն անվավեր ճանաչելու պահաջի մասին թիվ ԵԿԳ/2472/02/08 քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 05.04.2013 թվականի որոշումը*):

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1230-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ժառանգն իրավունք ունի հրաժարվել ժառանգությունից ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում, ներառյալ՝ այն դեպքում, երբ նա արդեն ընդունել է ժառանգությունը:

Այսինքն՝ նշված դրույթով օրենսդիրը ևս սահմանել է **վեցամսյա ժամկետ**, որի ընթացքում ժառանգության բացման օրվանից ժառանգը կարող է հրաժարվել ժառանգությունից:

Այսպես՝ վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ չի կարող խոսք լինել ժառանգության տրանսմիսիայի մասին այն դեպքում, երբ ժառանգը ժառանգության բացման օրվանից **վեց ամսվա** ընթացքում չի արտահայտել իր ցանկությունը ժառանգությունն ընդունելու կապակցությամբ, և մահացել է ժառանգությունն ընդունելու համար սահմանված ժամկետից հետո: Պետք է նկատի ունենալ, որ կենդանության ընթացքում ժառանգի կողմից ժառանգության ընդունման համար սահմանված ժամկետի բացթողումը պայմանականորեն նշանակում է իրավունքի կորուստ, քանի որ ժառանգն այնուամենայնիվ կարող

Էր ընդունել ժառանգությունը սահմանված ժամկետում, մինչդեռ այն չի իրականացրել մինչև ժամկետի ավարտը: Ընդ որում, եթե ժառանգը մահացել է ժառանգությունն ընդունելու համար սահմանված ժամկետից հետո, ապա ժառանգի այդպիսի իրավունքի կորուստն ունի բացառիկ նշանակություն, քանի որ ոչ ոք, բացի անմիջապես ժառանգից, չի կարող հարց բարձրացնել բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու մասին:

Այսինքն՝ ժառանգության տրանսմիսիայի կանոնները գործում են այն դեպքում, երբ տրանսմիստնորը մահացել է մինչև ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգությունից հրաժարվելու համար սահմանված ժամկետի ավարտը՝ չհասցնելով այն ընդունել կամ դրանից հրաժարվել:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1193-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ կտակի ազատությունը սահմանափակվում է միայն ժառանգության պարտադիր բաժնի կանոններով, իսկ նույն օրենսգրքի 1194-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պարտադիր բաժին է համարվում ժառանգի իրավունքը, անկախ կտակի բովանդակությունից, ժառանգելու այն բաժնի առնվազն կեսը, որը նրան կհասներ ըստ օրենքի ժառանգելու դեպքում:

Նշված նորմով օրենսդիրը կտակի ազատությունը սահմանափակել է պարտադիր բաժնի իրավունքով, որը կտակի առկայության պայմաններում համարվում է ժառանգի իրավունքը, անկախ կտակի բովանդակությունից՝ վերջինիս շնորհելով հատուկ սուբյեկտի կարգավիճակ:

Մինչդեռ, կտակի առկայության պայմաններում ժառանգության տրանսմիսիայի ուժով ժառանգության ընդունման իրավունքը մահացածի ժառանգներին փոխանցվելու դեպքում առկա է սահմանափակում՝ **մահացած ժառանգի** (տրանսմիստնորի) ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքի փոխանցումը վերջիններիս ժառանգներին (տրանսմիսարներին) արգելվում է: Այսպիսի սահմանափակումը պայմանավորված է կտակի ազատության, ժառանգության պարտադիր բաժնի իրավունքը միայն այդ անձին անմիջականորեն պատկանելու սկզբունքով, ինչպես նաև պարտադիր բաժնի իրավունք ունեցող ժառանգի՝ հատուկ սուբյեկտ լինելու հանգամանքով: Հետևաբար, ժառանգության պարտադիր բաժինը չի կարող փոխանցվել այլ անձի, ով անմիջականորեն չունի պարտադիր բաժնի պահանջի իրավունք:

Ավելին, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1198-րդ հոդվածի համաձայն՝ կտակարարը կարող է կտակում նշել այլ ժառանգի (ենթաժառանգի) այն դեպքի համար, եթե նրա նշանակած ժառանգը մահանա մինչև ժառանգությունը բացվելը, հրաժարվի ժառանգությունից, որպես անարժան ժառանգ մեկուսացվի ժառանգությունից կամ չկատարի կտակարարի օրինաչափ պայմանները:

Նշված նորմով ամրագրված են այն դեպքերը, երբ կտակարարն իրավունք ունի կտակում ոչ միայն նշել հիմնական ժառանգին կամ ժառանգներին, այլև ենթանշանակել, այսպես կոչված պահեստային ժառանգ, այն դեպքի համար, եթե ժառանգության բացման պահին մահացած լինի կտակում սկզբնապես նշված ժառանգը՝ չհասցնելով այն ժառանգել:

Մատնանշված իրավահարաբերության դեպքում չի կարող գործել տրանսմիսիայի ուժով ժառանգության ընդունման իրավունքը մահացածի ժառանգներին փոխանցելու ընթացակարգը, ինչն ուղղակիորեն բխում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1198-րդ հոդվածի իրավակարգավորումից:

Տրանսմիսիայի հիմքով ժառանգությունն ընդունելու իրավունքը կարող է իրականացվել ընդհանուր հիմունքներով՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-1228-րդ հոդվածներին համապատասխան:

Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1227-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ այն անձինք, որոնց համար ժառանգության իրավունքն առաջանում է միայն այլ ժառանգի կողմից ժառանգությունը չընդունելու դեպքում, կարող են ժառանգությունն ընդունել նույն հոդվածի 1-ին կետում նշված ժամկետն ավարտվելու օրվանից երեք ամսվա ընթացքում:

Դատական պրակտիկա

Տվյալ դեպքում ժառանգության տրանսմիսիայի կարգով ժառանգը կարող է ժառանգությունն ընդունել ժառանգության ընդունման ժամկետն ավարտվելու օրվանից երեք ամսվա ընթացքում:

Ընդ որում, մահացած ժառանգի ժառանգները ժառանգությունն ընդունելու համար ընդհանուր հիմունքներով սահմանված կարգով պետք է իրականացնեն ակտիվ գործողություններ, ինչպես նաև՝ ժառանգությունն իրենց կողմից ընդունելու համար սահմանված ժամկետը բաց թողնելու դեպքում իրավասու են դիմելու բաց թողնված ժամկետը հարգելի ճանաչելու կապակցությամբ:

Հատկանշական է, որ **մահացած ժառանգի** (տրանսմիտենտի) այլ ժառանգների (տրանսմիսարների) կողմից ժառանգությունն ընդունելու պարագայում վերջիններիս համաձայնության առկայության դեպքում ժառանգությունն ընդունելու ժամկետը բաց թողած ժառանգը (տրանսմիսար) ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1228-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիմքով և կարող է ընդունել ժառանգությունը:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը նպատակահարմար է գտնում զուգահեռներ անցկացնել տրանսմիսայի իրավունքով ժառանգությունն ընդունելու և ներկայացման իրավունքով ժառանգությունն ընդունելու ինստիտուտների միջև:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1216-րդ հոդվածի համաձայն՝ առաջին հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի երեխաները, ամուսինը և ծնողները: Ժառանգատուի թոռները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217-րդ հոդվածի համաձայն՝ երկրորդ հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի հարազատ, համահայր կամ համամայր եղբայրները և քույրերը: Ժառանգատուի եղբայրների և քույրերի երեխաները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1219-րդ հոդվածի համաձայն՝ չորրորդ հերթի ժառանգներն են ժառանգատուի ծնողների եղբայրները և քույրերը (հորեղբայրները, հորաքույրները, քեռիները, մորաքույրները): Ժառանգատուի հորեղբայրների և հորաքույրների ու քեռիների և մորաքույրների երեխաները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1221-րդ հոդվածի համաձայն՝ մինչև ժառանգության բացումը մահացած ըստ օրենքի ժառանգի բաժինն անցնում է նրա երեխաներին (ներկայացման իրավունքով ժառանգություն) և նրանց միջև բաշխվում է հավասարապես: Ներկայացման իրավունքով չեն կարող ժառանգել ժառանգությունից մեկուսացված կամ ժառանգատուի կողմից ժառանգությունից զրկված ըստ օրենքի ժառանգի երեխաները:

Նշված դրույթներից հետևում է, որ օրենսդիրը նախատեսել է նաև այնպիսի դեպքեր, երբ ըստ օրենքի ժառանգը մահանում է մինչև ժառանգատուի ժառանգության բացումը: Նման պարագայում գործում է քաղաքացիական օրենսդրությամբ ամրագրված ներկայացման իրավունքով ժառանգությունն ընդունելու ինստիտուտը, որը ենթադրում է, որ ըստ օրենքի ժառանգի բաժինն անցնում է վերջինիս երեխաներին, որոնց միջև այն բաշխվում է հավասարապես: Ընդ որում, ժառանգությունից մեկուսացված կամ ժառանգատուի կողմից ժառանգությունից զրկված ըստ օրենքի ժառանգի երեխաները ներկայացման իրավունքով չեն կարող ժառանգել:

Փաստորեն, ըստ օրենքի ժառանգների շրջանակն ընդարձակվել է նաև ներկայացման իրավունքով ժառանգելու ժառանգների շրջանակով, այսինքն՝ ներկայացման իրավունքով ժառանգման հրավիրվող անձինք դասվում են ըստ օրենքի ժառանգների թվին: Ի դեպ, օրենսդիրը հստակ սահմանել է, թե ովքեր կարող են ներկայացման իրավունքով համարվել ժառանգներ՝ ամրագրելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1216-րդ, 1217-րդ և 1219-րդ հոդվածներում:

Համեմատելով ժառանգության իրավունքի վերոնշյալ երկու ինստիտուտները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ՝

1. տրանսմիսիայի իրավունքով ժառանգումը տեղի է ունենում ինչպես ըստ օրենքի, այնպես էլ՝ ըստ կտակի, մինչդեռ ներկայացման իրավունքով ժառանգումը տեղի է ունենում մի-

ԱՊՐԻԼ – ՄԱՅԻՍ 2014 4 – 5 (178 – 179)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

այն ըստ օրենքի.

2. տրանսմիսիայի իրավունքով ժառանգելու ժառանգների շրջանակը սահմանափակված չէ, մինչդեռ ներկայացման իրավունքով ժառանգել կարող են միայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1216-րդ, 1217-րդ և 1219-րդ հոդվածներում ամրագրված ժառանգների զավակները.

3. տրանսմիսիայի իրավունքով ժառանգելու դեպքում ժառանգը մահանում է ժառանգատուից հետո՝ չհասցնելով ընդունել ժառանգությունը: Մինչդեռ ներկայացման իրավունքով ժառանգելու դեպքում ժառանգը մահանում է մինչև ժառանգությունը բացվելը, այսինքն՝ ժառանգատուից առաջ:

Վերոնշյալ մեկնաբանությունների լույսի ներքո անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունների հիմնավորվածությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը եկավ հետևյալ եզրահանգման.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Ռոբերտ Մուշեղյանն Արտավազ Մուշեղյանի որդին է: Արտավազ Մուշեղյանը մահացել է **17.11.1980** թվականին, իսկ Ռոբերտ Մուշեղյանը՝ **13.06.2008** թվականին: Ռոբերտ Մուշեղյանի դուստր Տաթևիկ Մուշեղյանը **25.07.2008** թվականին և **03.02.2009** թվականին դիմել է նոտարական գրասենյակ՝ տրանսմիսիայի հիմքով պայի՝ Արտավազ Մուշեղյանի ժառանգությունն ընդունելու համար: 03.02.2009 թվականին տրվել է ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիր, որով հաստատվել է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1229-րդ հոդվածի հիմքով 17.11.1980 թվականին մահացած Արտավազ Մուշեղյանի ժառանգ է հանդիսանում թոռը՝ Տաթևիկ Մուշեղյանը:

Հաշվի առնելով սույն գործի առանձնահատկությունները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարաններն անտեսել են այն հանգամանքը, որ նախ սույն գործով չի հիմնավորվել այն, որ Ռոբերտ Մուշեղյանն արտահայտել է իր ցանկությունը **17.11.1980** թվականին մահացած ժառանգատու Արտավազ Մուշեղյանի ժառանգական գույքի նկատմամբ ժառանգությունն ընդունելու կապակցությամբ, և բացի այդ, Ռոբերտ Մուշեղյանը մահացել է **13.06.2008** թվականին՝ ժառանգությունն ընդունելու համար սահմանված ժամկետից հետո: Այսինքն՝ տվյալ պարագայում բացակայում է ժառանգության տրանսմիսիայի իրավունքով ժառանգությունն ընդունելու ծագման հիմքը՝ Ռոբերտ Մուշեղյանը մահացել է ժառանգությունն ընդունելու համար սահմանված ժամկետի ավարտից հետո՝ չարտահայտելով իր ցանկությունը ժառանգությունն ընդունելու կապակցությամբ, հետևաբար Տաթևիկ Ռոբերտի Մուշեղյանը ժառանգատու Արտավազ Մուշեղյանի ժառանգական գույքի նկատմամբ ժառանգության տրանսմիսիայի ուժով չէր կարող ընդունել ժառանգությունը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ժառանգության տրանսմիսիայի ծագման պայմանների բացակայության պարագայում Տաթևիկ Ռոբերտի Մուշեղյանին **02.03.2009** թվականին տրված ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի թիվ 60 վկայագիրը տրամադրվել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1229-րդ հոդվածի պահանջների խախտմամբ:

Միաժամանակ սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը, կիրառելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1225-րդ հոդվածի 1-ին, 1226-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ կետերը, 1227-րդ հոդվածի 1-ին կետը, Վաչե Մուշեղյանի վերաքննիչ բողոքը մերժելիս պատճառաբանել է, որ սույն քաղաքացիական գործով Դատարանը, վճռի հիմքում դնելով գործով հաստատված փաստերը, պատճառաբանել է, որ Վաչե Արտավազի Մուշեղյանը գույքը երրորդ անձանց ունեցություններից կամ հավակնություններից պաշտպանելու, դրա նկատմամբ իր տիրապետությունը հաստատելու վերը նշված ակտիվ գործողությունները կատարել է միայն 2010 թվականի մայիսի 6-ից հետո, երբ բնակություն է հաստատել արդեն իսկ Տաթևիկ Ռոբերտի Մուշեղյանի սեփականությունը հանդիսացող առանձնատանը: Վերաքննիչ դատարանը վիճահարույց հասցեի տունը Վաչե Մուշեղյանի կողմից որպես ժառանգական գույք փաստացի տիրապետելու փաստը նույնպես համարում է չհաստատված՝ հիմնվելով գործում առկա ապացույց-

Դատական պրակտիկա

ների և առաջին ատյանի կողմից հաստատված փաստերի վրա: Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ Վաչե Մուշեղյանը ժառանգության բացման օրվանից վեց ամսվա ընթացքում չի տիրապետել հորը՝ Արտավազ Մուշեղյանին պատկանող՝ Մևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 տունը, հետևաբար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի ուժով այն չի ընդունել:

Սինդեռ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ եթե այլ բան ապացուցված չէ, ապա ժառանգությունը ժառանգի կողմից ընդունված է համարվում, երբ նա սկսում է փաստացի տիրապետել կամ կառավարել ժառանգված գույքը՝ ներառյալ, երբ ժառանգը միջոցներ է ձեռնարկել գույքը պահպանելու և այն երրորդ անձանց ոսնձգություններից կամ հավակնություններից պաշտպանելու համար:

Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը վերահաստատում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետի վերաբերյալ արտահայտած իրավական դիրքորոշումն առ այն, որ օրենսդիրը նախատեսել է ժառանգության ընդունման երկու եղանակ՝ ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգական իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին հանձնելը և ժառանգի կողմից ժառանգությունը փաստացի տիրապետելը կամ կառավարելը: Ժառանգությունը ժառանգի կողմից ընդունված է համարվում, երբ նա սկսում է փաստացի տիրապետել այդ գույքը, ինչը հանդիսանում է ժառանգական գույքի նկատմամբ ժառանգի սեփականության իրավունքի ծագման նախապայման (տես Արմինե Հակոբյանը և Սամվել Հակոբյանն ընդդեմ ՀՀ Կենտրոն նոտարական տարածքի նոտար Ալվարդ Մեքրոնյանի, Անահիտ, Մարգարիտ, Քնարիկ Հակոբյանների՝ ժառանգությունն ընդունած ժառանգ ճանաչելու, ժառանգական գույքն առանձնացնելու, ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագրերը մասնակի անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին թիվ 3-1621(ՎԳ) քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի նոյեմբերի 9-ի որոշումը):

Վճռաբեկ դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնել նաև այն մասին, որ եթե գործի քննության ընթացքում կողմերից մեկը բարձրացնում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1226-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված ձևերից մեկով ժառանգությունն իր կողմից ընդունելու հարցը, **ապա նմանատիպ գործեր քննելիս միշտ կարևոր է այն իրավական հարցի պարզաբանումը, թե արդյոք անձը փաստացի տիրապետման հիմքով ընդունել է ժառանգությունը (ի թիվս այլ ակտերի տես Վլադիմիր Բալասանյանն ընդդեմ Կարինե Մերոսյանի, ՀՀ Կենտրոն նոտարական տարածքի նոտարի, երրորդ անձ ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի՝ ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և դրա հիման վրա տրված անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականներն անվավեր ճանաչելու և սեփականության իրավունքի վկայականը համապատասխան բաժիններով տրամադրելու, Մերլոժա Բալասանյանի 01.02.1994 թվականի կտակը մասնակիորեն անվավեր ճանաչելու, Թամարա Բալասանյանի մահից հետո փաստացի տիրապետման հիմքով ժառանգությունն ընդունած միակ ժառանգ ճանաչելու և Ալգեստան 10-րդ փողոցի 2-րդ շենքի թիվ 58-րդ բնակարանի և ավտոտնակի նկատմամբ Կարինե Մերոսյանի սեփականության իրավունքը փոխհատուցմամբ դադարեցնելու պահանջների մասին թիվ 3-183(ՎԳ) քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի մարտի 27-ի որոշումը):** Ուստի դատարանում գործի քննության ժամանակ պետք է հիմնավորվի փաստացի տիրապետման հիմքով ժառանգական գույքն ընդունելու փաստը: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ **ժառանգական գույքի փաստացի տիրապետելու փաստը կարող է ապացուցվել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 47-րդ հոդվածով նախատեսված ապացույցների տեսակներով, ընդ որում, գույքի տիրապետման կամ կառավարման ապացույց կարող է հանդիսանալ նաև բնակարանային շահագործման մարմինների, համատիրությունների, բնակարանային-շինարարական կոոպերատիվների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և օրենսդրությամբ համապատասխան փաստաթուղթ տալու իրավունք ունեցող այլ մարմինների կողմից տրված տեղեկանքը, կամ այլ ապացույցներ, որոնք**

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ուղղակիորեն հաստատում են այն, որ ժառանգը փաստացի տիրապետմամբ ընդունել է ժառանգությունը (տես *Գառնիկ Նազարյանն ընդդեմ Գագիկ Նազարյանի, Արտաշատի նոտարական տարածքի նոտարի` փաստացի տիրապետման ուժով ժառանգությունն ընդունած ճանաչելու և Գագիկ Նազարյանին տրված ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը մասնակի անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին թիվ 3-1125(ՎԳ) քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի սեպտեմբերի 5-ի որոշումը, ինչպես նաև Միշա Վարդանյանն ընդդեմ Վարդան Վարդանյանի, Արմավիրի նոտարական տարածքի նոտար Նարինե Սկրտչյանի, ՀՀ ԿԱ ԱԳԿ ՊԿ Արմավիրի տարածքային ստորաբաժանման` Վարդան Վարդանյանի անվամբ տրված ըստ օրենքի ժառանգության և սեփականության իրավունքի վկայագրերն անվավեր ճանաչելու, փաստացի տիրապետման եղանակով Միշա Վարդանյանին ժառանգությունն ընդունած ժառանգ ճանաչելու պահանջների մասին թիվ 3-938(ՎԳ) քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 2007 թվականի հունիս 01-ի որոշումը):*

Եթե օրենսդիրը դիմում տալու եղանակով ժառանգության ընդունման հատուկ ընթացակարգ է նախատեսել (ժառանգությունն ընդունելու կամ ժառանգական իրավունքի վկայագիր ստանալու մասին դիմումը ժառանգության բացման վայրի նոտարին վեցամսյա ժամկետում հանձնելը), ապա փաստացի տիրապետման և կառավարման եղանակով ժառանգության ընդունումը կարող է տեղի ունենալ ժառանգի կողմից ամենատարբեր բնույթի ակտիվ գործողություններ սկսելու հիմքով, որպիսիք ուղղված են ժառանգատուի գույքի փաստացի տիրապետման և կառավարման հնարավորությունների ապահովմանը (տես *Կիմա Սարգսյանն ընդդեմ Հարություն Սարգսյանի, Վարդուհի Սարգսյանի և Անժելա Սարգսյանի` փաստացի տիրապետման եղանակով բնակարանի ժառանգությունն ընդունած համարելու պահանջի մասին թիվ 3-1224(ՎԳ) քաղաքացիական գործով Վճռաբեկ դատարանի 05.09.2007 թվականի որոշումը):*

Վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով ստորադաս դատարանների կողմից արտահայտված դիրքորոշմանը փաստացի տիրապետման հիմքով ժառանգությունն ընդունելու վերաբերյալ, գտնում է, որ սույն գործով ստորադաս դատարանները գործին մասնակցող անձանց բացատրությունները, վկաների ցուցմունքները, հայտարարությունները, Սևան համայնքի ղեկավարի աշխատակազմի քարտուղարի 09.12.2011 թվականի թիվ Զպ-2/673 տեղեկանքը` որպես ապացույց, բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտությամբ չեն գնահատել համակցության մեջ: Մինչդեռ, նշված ապացույցները փաստական տվյալներ են պարունակում առ այն, որ Վաչե Մուշեղյանը ժառանգության բացման ժամանակ ժառանգական գույք հանդիսացող Սևանի Կոմիսարների փողոցի թիվ 21 հասցեում գտնվող տանը բնակվել է և շարունակել է բնակվել այնտեղ մինչև 1984 թվականը և միայն 1984 թվականից փաստացի բնակություն է հաստատել հանրակացարանում և վիճելի տան գրանցումից դուրս է եկել 1987 թվականին, որպիսի փաստն ընդունել է նաև Տաթևիկ Մուշեղյանի ներկայացուցիչը:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար` ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների համաձայն` Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241²-րդ հոդվածներով` Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 31.01.2013 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան` նոր քննության:

2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Թեւավոր խոսքեր

Ամենախիզախ պետությունն այն է, որտեղ ամենից լավ է պարզևատրվում արիությունը և ամենից ուժեղ է պատժվում վախկոտությունը:

Կ. ՀԵԼՎԵՑԻՈՒՍ

Ամեն մի խիզախ, ամեն մի ճշմարտասեր մարդ պատիվ է բերում իր հայրենիքին:

Ռ. ՌՈԼԱՆ

Խիզախությունն ու տոկոնությունը մարդկանց անհրաժեշտ են ոչ միայն թշնամիների զենքի դեմ, այլև հավասարապես ամեն մի հարվածի դեմ:

ՊԼՈՒՏԱՐՔՈՍ

Քաղաքացիական խիզախությունը և ռազմական խիզախությունն ունեն միևնույն ակունքը:

Օ. ԲԱԼՉԱԿ

Խիզախությունն առաքինություն է, որի շնորհիվ մարդիկ հիանալի գործեր են կատարում վտանգի դեպքում:

ԱՐԻՍՏՈՏԵԼ

ԱՊՐԻԼ - ՄԱՅԻՍ 2014 4 - 5 (178 - 179)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

74

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՉԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արշակունյաց 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am